

DEBRECENI EGYETEM
Agrártudományi Centrum
Mezőgazdaságtudományi Kar
Földműveléstani és Területfejlesztési Tanszék

**INTERDISZCIPLINÁRIS AGRÁR- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori Iskola vezető:
Prof. dr. Nagy János
MTA doktora

Témavezető
Dr. habil Baranyi Béla
tudományos osztályvezető

**A DEBRECENI EGYETEM REGIONÁLIS SZEREPE AZ ÉSZAK-
ALFÖLDI RÉGIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ERŐSÍTÉSÉBEN**

Készítette:
Rófi Mónika
doktorjelölt

Debrecen
2006

A DEBRECENI EGYETEM REGIONÁLIS SZEREPE AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ERŐSÍTÉSÉBEN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
az **Agrártudományok** tudományterületén
Növénytermesztés és kertészet tudományágban

Írta: Rófi Mónika doktorjelölt

A Doktori Iskola neve: Interdiszciplináris Agrár- és Természettudományok Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Prof. dr. Nagy János az MTA doktora

Témavezető: Dr. habil Baranyi Béla tudományos osztályvezető

A doktori szigorlati bizottság:

	Név	Tudományos fokozat
Elnök:	Prof. Dr. Nagy János	DSc
Tagok:	Prof. Dr. Sinóros-Szabó Botond	DSc
	Dr. Harsányi Endre	PhD

A doktori szigorlat időpontja: 2006. augusztus 21.

A bíráló bizottság:

	Név	Tudományos fokozat	Aláírás
elnöke:
tagjai:

titkár:
opponensei:

Az értekezés védésének időpontja: 2006

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	5
1.1 A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA.....	5
1.2 A KUTATÁS CÉLJA.....	7
1.3 A KUTATÁS MÓDSZERE	8
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	9
2.1 „A RÉGIÓK EURÓPÁJA”	9
2.1.1 <i>Az Európai Unió kialakulása</i>	9
2.1.2 <i>Regionális politika az EU-ban</i>	11
2.1.3 <i>Területi politika</i>	20
2.1.4 <i>Regionalizáció Magyarországon</i>	22
2.2 A VERSENYKÉPESSÉG REGIONÁLIS ÖSSZEFÜGGÉSEI.....	25
2.2.1 <i>Versenyképesség</i>	27
2.2.2 <i>Regionális versenyképesség</i>	29
2.3. AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ JELLEMZÉSE.....	32
3. ANYAG ÉS MÓDSZER	39
3.1 FORRÁSOK.....	39
3.2 A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT LEÍRÁSA.....	39
3.3 A VIZSGÁLATBAN HASZNÁLT MÓDSZEREK	42
4. EREDMÉNYEK	45
4.1. A REGIONÁLIS VERSENYKÉPESSÉG FŐBB ELEMEI AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN ...	45
4.1.1. <i>Az Észak-alföldi régió helyzetének elemzése</i>	45
4.1.1.1 Jövedelmezőség a régióban.....	45
4.1.1.2 Munkatermelékenység a régióban.....	49
4.1.1.3 Foglalkoztatás a régióban.....	50
4.1.2. <i>Gazdasági aktivitás és a foglalkoztatás szerkezetének változása a régióban</i>	51
4.2. FELSŐOKTATÁS ÉS REGIONALITÁS	60
4.2.1. <i>A magyar felsőoktatás</i>	60
4.2.2. <i>A Debreceni Egyetem múltja</i>	66
4.2.3. <i>A Debreceni Egyetem jelene</i>	70
4.2.4 <i>Versenyképesség a felsőoktatásban</i>	73

4.3 KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI	77
4.3.1 <i>A karrierkövetés vizsgálatának előzményei</i>	77
4.3.2 <i>A kérdőíves kutatás hipotézisei és értékelése</i>	79
4.3.2.1 A munkában való elhelyezkedés körülményei.....	80
4.3.2.2 Munkahelyre, karrierre vonatkozó hipotézisek	91
4.3.2.3 Az alma mater szerepe	96
4.3.3 <i>A munkáltatók elvárása, véleménye</i>	109
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	112
6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	117
7. ÖSSZEFOGLALÁS.....	120
8. IRODALOMJEGYZÉK.....	129
ÁBRÁK.....	143
TÁBLÁZATOK.....	145
TÉRKÉPEK.....	145
MELLÉKLETEK	146
SUMMARY	156
NYILATKOZATOK.....	165

1. BEVEZETÉS

1.1 A témaválasztás indoklása

A globalizációs folyamatok hatására formálódó, átalakuló gazdaságokban az egyik legmarkánsabb folyamat a regionalizáció felerősödése, melynek következtében a régiók, nagyvárosok szerepe felértékelődik. Ez a folyamat megfigyelhető az Európai Unióban, mivel a korábbi nemzeti gazdaságpolitikák nagy része közösségi szintre került, és a regionális politika a régiókban kidolgozott gazdaságfejlesztési programokat helyezi előtérbe. Létezik olyan felfogás, amely szerint Európa a „régiók Európája” (*Lengyel, 2003*).

A régiók újrafelfedezését és a gazdaság térbeli működésének előtérbe kerülését főleg az motiválta, hogy az elmúlt évtizedben nyilvánvalóvá vált: a globális piaci versenyben meghatározó azoknak a gazdasági tevékenységeknek a földrajzi elhelyezkedése, amelyekből a tartós versenyelőnyök keletkeznek. A területi verseny és a versenyképesség kulcsfogalmakká váltak. A versenynek ez a formája területi egységek között, vagyis országok és régiók között zajlik a szűkös tényezőkért (sikeres vállalatokért, tehetséges szakemberekért, stb.), célja az ott élők életszínvonalának javítása, eszköze pedig olyan üzleti környezet létrehozása, amely elősegíti a helyi gazdasági tényezők sikerességét. A területi egységek akkor versenyképesek, ha gazdaságuk nyitott és az egy lakosra jutó jövedelmük tartósan magas és folyamatosan növekvő, a foglalkoztatási ráta magas szintű és nem csökkenő, azaz ebből a jövedelemből a lakosság széles rétegei részesülnek. A területi egységek versenyében minden térség javíthat saját, korábbi helyzetén, az ott élők életszínvonalán. Ehhez „versenystratégiákat” kell kidolgozni, amelyek lényegében a területfejlesztési koncepciók és területi programok „alulról-szerveződő”, stratégiai szemléletű kidolgozását és regionális hálózatokra alapozott megvalósítását jelentik (*Lengyel, 2003*).

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz magával hozta az új területi egységek, a régiók szintjének kialakítását. A hazánkban először tervezési-statisztikai egységekként működő régiók kaptak egyre fontosabb szerepet a regionális területi politikában (*Tóth, 1998; Buday-Sánta, 2001; Harsányi, 2005*), és a fejlesztések meghatározásában. Az Európai Unió regionális politikájának legfontosabb stratégiai

célja a fejlődésben elmaradott térségek felzárkóztatása. Magyarország pedig az EU teljes jogú tagjaként új lehetőségeket kap az elmaradott régiók fejlesztésére, versenyképességük elősegítésére.

A hazánkat alkotó hét tervezési statisztikai egység közül az Észak-alföldi régió számos tekintetben a legelmaradottabb régió. A fejlettségi színvonal, valamint a versenyképesség egyik legalapvetőbb mutatószáma, az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) az ország régiói közül itt a legalacsonyabb. A Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Jász-Nagykun-Szolnok megye által alkotott régió elmaradottságának okai között szerepel a régió gazdaságának korlátozott versenyképessége, a mezőgazdaság túlsúlya mellett az ipar és a szolgáltatás szektorának kisebb súlya, részvétele a gazdaságban, a korszerű közlekedési infrastruktúra hiánya, a befektetéseket gátló tőkeszegénység. Hiába áll rendelkezésre nagyszámú szabad munkaerő, és többek között a felsőoktatási intézményeknek köszönhetően a fiatalok aránya is magasabb az országos átlagnál, a képzettségi színvonal azonban alacsony, a magasan kvalifikált szakemberek nagy hányada elhagyja a régiót (*Az Észak-alföldi régió területfejlesztési koncepciója, 2002*).

Hazánk, és az EU egyik legelmaradottabb régiójában található az ország egyik legsikeresebb felsőoktatási intézménye. A XVI. századi történelmi gyökerekkel bíró, az ezredforduló évében megalakított, és 2000-ben ismét integrálódott Debreceni Egyetem Észak-kelet Magyarország egyik legtekintélyesebb intézménye, felsőoktatási és tudományos központja lett (*Szabó, 2003*). Az egyetem különböző mutatói alapján előkelő helyet foglal el a felsőoktatási intézmények rangsorában. Bármilyen szempontból tekintjük is, az elsők között található. Az ország legszélesebb képzési spektrumát kínáló intézményben 288 szakon, több mint 10 tudományterületen folyik a hallgatók képzése főiskolai, egyetemi szinten, szakirányú továbbképzéseken és felsőfokú szakképzések keretében. Ennek megfelelően a tudományos munka és az alkalmazott kutatás is rendkívül színes, sokoldalú. 2000 és 2003 között a felsőoktatási intézmények hazai pályázatokon elért K+F bevételeit áttekintve is azt látjuk, hogy a Debreceni Egyetemé a legtöbb, 5541 MFt. A Felsőoktatási Fejlesztési Program keretében megvalósuló beruházások közül a Debreceni Egyetem az első körben, három másik intézménnyel egyszerre kapott lehetőséget a fejlesztésre. Az országban elsőként itt valósul meg befektetői tőke felhasználásával egy Diákotthon. Magyarország első

egyetemi tudományos ipari parkja is Debrecenben fog működni, a beruházás első ütemét 2005. március elején adták át.

1.2 A kutatás célja

Magyarország egyik legszélesebb képzési spektrummal rendelkező, példaértékű gazdálkodást folytató intézménye hazánk egyik legelmaradottabb régiójában igyekszik megőrizni kivívott versenyelőnyét a hazai felsőoktatási palettán, és versenytársává válni az európai felsőoktatási intézményeknek. A hazai térszerkezet átalakulása nyomán, a regionalitás megjelenése után, napjaink legfontosabb törekvése az eddig egypólusú országban több versenyképességi pólus kialakítása, melyek kisugárzó hatással bírnak saját régiójukra. A tudásalapú gazdaság megteremtésének elengedhetetlen alapjait kell képezni a jelentős kutatási-fejlesztési potenciállal rendelkező felsőoktatási intézmények, az egyetemek. Debrecen város és a Debreceni Egyetem előtt álló kihívás, hogy hogyan tud az Észak-alföldi régió versenyképességi pólusává válni. A felhalmozott tudástőke rendelkezésre áll, de ha ez az intézmény falai között marad, és nem kerül hasznosításra a gazdasági életben, akkor nem fejt ki hatását és az intézmény óhatatlanul kényszerpályára szorul. Ezért van szükség a tudástőke mellett a kapcsolati tőke megteremtésére és az együttműködések kiépítésére a gazdasági, társadalmi élet szereplőivel.

A tudásalapú társadalom fejlődésének feltételei az új tudás előállítás, annak átadása és terjesztése, valamint felhasználása új ipari folyamatok és szolgáltatások révén. A felsőoktatási intézmények abban a különös helyzetben vannak, hogy mindhárom folyamatban részt vesznek: az új tudás előállításában a K+F tevékenységükkel; az új tudás átadásában az oktatás és képzés segítségével; a kutatási eredmények hasznosításában pedig spin-off vállalatok alakításával, ipari kapcsolatok kiépítésével, regionális és helyi fejlesztésekben való részvétellel. A Debreceni Egyetem regionális és makroregionális szerepkört is betölt, a régiót meghatározó felsőoktatási potenciál itt összpontosul, ezért a versenyképesség és az innovációs folyamatok meghatározó bázisa.

Milyen lehetőségek vannak a régió fejlesztésére? Milyen szerepe lehet a Debreceni Egyetemnek a fejlődési folyamatban? Milyen kapcsolódási pontok vannak a felsőoktatási intézmény és a régió gazdasága között? Hogyan tudja a felsőoktatási intézmény saját erőforrásait a régió fejlődésének szolgálatába állítani? Ezek a kérdések

egyre gyakrabban foglalkoztatják a felsőoktatási intézmények, így a regionális központban elhelyezkedő Debreceni Egyetem vezetését is. Felgyorsult világunkban a társadalmi-gazdasági változásokra az egyetemeknek is gyorsabban, pontosabban kell reagálni. Az intézményi stratégia kialakításánál nem elég az előrejelzésekre, tendenciákra figyelmet fordítani, a saját felmérések, elemzések szintén segíthetik a sikeres döntések, irányvonalak kijelölését. Céлом a régiót jellemző versenyképességi mutatók áttekintése különös tekintettel a foglalkoztatási helyzetre, majd a régió legnagyobb képző intézményében végzett hallgatók elhelyezkedésre vonatkozó visszajelzéseinek elemzése.

1.3 A kutatás módszere

Az értekezés első részében az elméleti alapok áttekintését tűztem ki célul a hazai és nemzetközi szakirodalmi források feldolgozásával. A versenyképesség és a területi verseny fogalmának tisztázása után bemutatom milyen módszerek segítségével, és adatok felhasználásával vizsgáltam meg Magyarország egyik legelmaradottabb régiója, az Észak-alföldi régió sikerességi faktorait.

A területi egységek versenyképességére ható tényezők rendszerezésekor a *Lengyel (2003)* által megalkotott Piramis-modellből indultam ki. Ez a modell nemcsak a regionális versenyképesség mérésének, hanem a versenyképesség javítására szolgáló fejlesztési elképzeléseknek, valamint a háttérben húzódó, a versenyképességet hosszú távon determináló sikerességi faktoroknak alkotja logikai hátterét.

Az adatok rendszerezésére a Piramis modellben szereplő kategóriákat alkalmaztam. A versenyképességet meghatározó alapkategóriák, a jövedelem, munkatermelékenység és foglalkoztatottság közül a KSH statisztikai adatai alapján az utóbbi kategória összefüggéseit vizsgáltam meg az Észak-alföldi régióban, különös tekintettel a foglalkoztatás alakulására. A régió egyik fő foglalkoztatója, a Debreceni Egyetem évente 3000-4000 végzett fiatalot bocsát ki a munkaerőpiacra. Egy saját szerkesztésű kérdőív segítségével kérdeztem meg a 2000-ben és a 2005-ben végzett hallgatókat elhelyezkedési tapasztalataikról, jelenlegi állásukról, valamint az intézményről alkotott véleményükről. Az adatok statisztikai kiértékelésére és elemzésére használt módszerek külön fejezetben kerülnek részletesen ismertetésre.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Magyarország regionális helyzetét nagymértékben befolyásolják országunk történelmi gyökerei, melyek egészen az államalapításig nyúlnak vissza (Kovács, 2004). A magyar törzsek letelepedése, majd a magyar államélet megszilárdulása után a magyar politikai vezetés hosszabb távra rendezkedett be a Kárpát medencében. A Kelet-közép Európában megállapodott magyarság jövője attól függött, hogyan képes kapcsolatait rendbe tenni a környező hatalmakkal, elsősorban a keresztény világot felénk leginkább képviselő német birodalommal és a megerősödött bizánci császársággal. A nyílt expanziót meghirdető Bizánc és a kontinentális pozíciót elismertető Német-római Birodalom között a magyar politikai elitnek döntenie kellett a beolvasztás és az integráció víziója között, s az utóbbi esetben szövetségest kellett választania. Magyarország Európa mellett döntött. Ezzel csatlakozott a keresztény államok európai szövetségéhez, s megkezdte „szélső nemzeti” történelmét Európa peremén. Ez a nagyon fontos elhatározás egyszer s mindenkorra kijelölte helyét a civilizációk között, az európai gazdaság, kultúra, művelődés, jog és politika vonzáskörében, peremén Keletnek és Nyugatnak (Richardson, 1969; Mezei, 2003; Harsányi, 2004).

2.1 „A régiók Európája”

2.1.1 Az Európai Unió kialakulása

Az európai államokban az utóbbi ötven évben lejátszódó folyamat, egyfajta integráció keretében ment és megy napjainkban is végbe. Ennek keretében az országok felismerik, hogy közös gazdasági és politikai kapcsolatok nélkül nem foglalhatják el méltó helyüket a világ fejlődését nagyban befolyásoló Amerikai Egyesült Államok és a távol-keleti országok mellett. Európa népei egy konfliktusokkal terhes századot hagytak maguk mögött, amely választás elé állította őket: integráció, vagy széthúzás, hatalmi egyensúly, vagy hatalmi harc fogja jellemezni a kontinens politikai és gazdasági életét. A második világháború után nemcsak Európában, hanem az egész világon alapvető változások történtek. Mind a gazdasági, mind a politikai életben a háborúból megerősödve kikerült Amerikai Egyesült Államok képezte a kétpólusú világrend egyik ellenpontját a Szovjetunióval szemben. Európa e két szuperhatalom között megosztva és óriási

veszteségekkel újra építkezésbe kezdett. A romok között született meg a megfelelő válasz: az integráció és a hatalmi egyensúly Európa jövője.

1. térkép Európai Unió

Forrás: *Net1*

Palánkai (2003) a nemzetközi integrációt szuverén államok, vagy nemzetgazdaságok önkéntes, komplex, gazdasági és politikai összekapcsolódásaként határozza meg. A mai integrációs törekvések teljesen új alapokon és feltételekkel jelentkeznek. A felgyorsult nemzetköziesedési folyamat bázisán megjelenő globális struktúrák mellett regionális gazdasági integrációk is megjelennek. A regionális egyesülések gondolata az utóbbi évtizedekben kezd valósággá válni.

Az Európai Unió alapjait a Robert Schuman francia külügyminiszter 1950-ben deklarált javaslata alapján 1951. április 18-án Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország és Olaszország által létrehozott Európai Szén-és Acélközösség teremtette meg. A szervezet továbbfejlesztéseként 1958. január 1-jével életbe lépett Római Szerződés nyomán jött létre az Európai Gazdasági Közösség (EGK), valamint az Európai Atomenergia Közösség. Az integráció jelentős gazdasági sikere további országokat is belépésre, csatlakozásra sarkallt, így 1973-ban Anglia, Dánia, Írország, 1981-ben Görögország, 1986-ban Portugália és Spanyolország vált a közösség tagjává. Az EGK feladatainak elmélyülésével az 1992. évi Maastrichti

Szerződés, melyet Hollandiában február 7-én írtak alá, létrehozta az Európai Uniót, mely már nemcsak gazdasági, hanem politikai uniót is jelentett. 1995-ben pedig Ausztria, Finnország és Svédország, majd 2004-ben 10 új ország, Ciprus, a Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia is aláírta a csatlakozási nyilatkozatot, és ezzel az Európai Unió tagja lett (Net2).

2.1.2 Regionális politika az EU-ban

Az Európai Unió hat alapító állama gazdaságilag hasonló szinten állt. Ettől függetlenül a '60-as évek folyamán még nemzetállamok szintjén valósult meg a regionális politika. Közösségi szinten az Európai Beruházási Bank preferenciarendszerében szerepelt kedvezményes hitelek nyújtása elmaradott területeknek, illetve az agrárpolitikától várták, hogy csökkenti a területi egyenlőtlenségeket, különbségeket (Lorencz, 1991). A dinamikus gazdasági növekedés évtizedeiben hatással volt a nemzetközi viszonylatokra az a közgazdasági gondolkodás, amely arra számít, hogy a piaci mechanizmus működése a fejlődés során a regionális különbségeket kiegyenlíti. Az Unió kibővülésének hatására egyre eltérőbb gazdasági fejlettségű régiókat magában foglaló térség lett (Farkas – Várnay, 2002).

Az 1972-es Párizsi Csúcstalálkozón a záró kommunikéban megerősítették a közös regionális politika kifejlesztését. Ennek a célkitűzésnek a megvalósítását azonban még hosszas alkudozás előzte meg a regionális pénzalap nagyságáról, a segítségre jogosult területek meghatározásáról. Végül az 1974-es Párizsi Csúcstalálkozón 1,3 milliárd elszámolási egységben határozták meg az Európai Regionális Fejlesztési Alap (European Regional Development Fund) nagyságát. Ebből az egyes országok kvóták alapján részesedhettek, amelyet a Miniszterek Tanácsa (Council of Ministers), az Európai Közösségek döntéshozatali centruma, határozott meg. A segélyeket konkrét projektekre kaphatták, és a beruházásokhoz saját erőforrással hozzá kellett járulni (Keating, 1997). A segély aránya régióként különböző módon 20 %-tól 75 %-ig terjedhetett. Az Alap 1975-ben jött létre, de a tagállamok érdeellentétei továbbra is fennmaradtak (Swift, 1978; Farkas – Várnay, 2002).

Az Európai Regionális Fejlesztési Alap nem tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket. A támogatásra fordítható összeg kicsi, a jogosult területek nagyok

(földrajzilag a tagállamok 60 %-a, a népesség 40 %-a), a nemzeti kvóták rendszere túl merev, a kormányok nem a saját regionális politikájuk költségvetésének kiegészítésére, hanem annak kiváltására használják. Ez utóbbi probléma napjainkig végig kíséri az Unió regionális politikáját. A tapasztalatok hatására a Miniszterek Tanácsa három elvet fogalmazott meg, melyek az alábbiak:

- a) bevezetik az elemzés és politikaformálás átfogó, jelentéseken alapuló rendszerét;
- b) részletesebben elemzik más közösségi politikák kapcsán hozott döntések regionális hatását;
- c) szorosabban koordinálják az egyes államok regionális politikáját.

1979-ben az Európai Regionális Fejlesztési Alap forrásainak 5%-át kivették a nemzeti kvóták kereteiből, és ezt a közösség által meghatározott speciális programra lehetett felhasználni, és a kvótákra nézve is történt némi változás, azonban a jelentések azt bizonyították, hogy az EK régióinak egyenlőtlenségei nem csökkentek, és Görögország 1981-es tagfelvétele még nagyobb hangsúlyt adott a problémának (*Evans, 1999*). Az Európai Regionális Fejlesztési Alap reformjáig mégis 3 évnek kellett eltelnie. A Bizottság megpróbálta elszakítani a regionális politikát a szűk nemzeti ellenőrzéstől egy nemzetek feletti, európai szintű akcióprogram felé. A nemzeti kvótákat egy alsó és felső határt megszabó rendszerrel váltották fel. De bizonytalan maradt, hogy mennyiben térnek rá a projektfinanszírozásról az átfogóbb programfinanszírozásra. Az alap nagysága folyamatosan nőtt, 1987-ben a spanyol és a portugál csatlakozás után már évi 3 milliárd ECU mellett döntöttek (*Farkas – Várkonyi, 2002*).

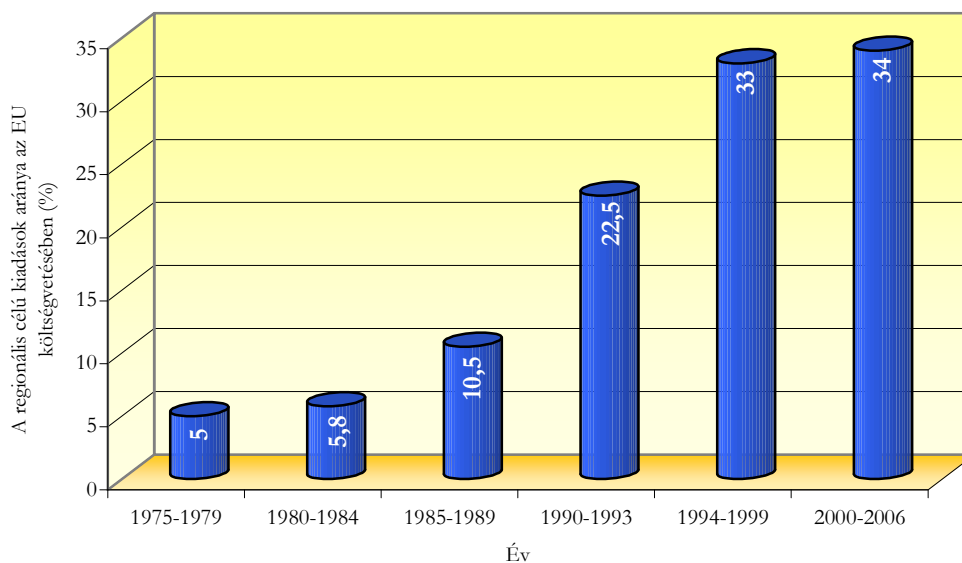
Az elemzések továbbra is mutattak hiányosságot az EK regionális politikájában mindenekelőtt abban a tekintetben, hogy a különböző forrásokból származó fejlesztések nem összehangoltak. Arra is számítottak, hogy az egységes belső piac kialakítása újabb nehézségeket hoz magával a fejletlenebb régiók számára. Mindezek reformokra ösztönöztek, immáron nemcsak az Európai Regionális Fejlesztési Alap vonatkozásában, hanem általánosságban a Strukturális Alapokban (*Armstrong – Taylor, 2000*). Az Európai Regionális Fejlesztési Alapon kívül még három alap szolgál strukturális célokat is: Az Európai Szociális Alap (European Social Fund), az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs része, és a Halászati Alap. Ezt a négy alapot emlegetik Strukturális Alapok néven, amelyek együttes reformjára 1988-ban került sor.

A reform során fontos szerephez jutott az Európai Beruházási Bank (EIB). A Bank az Alapokkal ellentétben üzleti alapon működik. A hitelt abból a pénzből nyújtja, amit a nemzetközi pénzpiacon be tud gyűjteni, erős pénzügyi intézet lévén, kedvező kamatokért. Ezért aztán maga is kedvező kamatok mellett ad hitelt hosszú távra, 12-20 évre infrastrukturális beruházásokhoz. Nem törekszik profitszerzésre, hanem pusztán a saját működési költségeit teremti elő. Az EIB sohasem fedezi az egész beruházás hitelszükségletét, hanem legfeljebb annak 50%-át. Hitelpolitikájának prioritásai között kiemelt helyen szerepel az elmaradott régiók fejlesztése, továbbá a vállalkozások modernizálása, átalakítása, új tevékenységek fejlesztése, a tagállamok közös érdekeltsgű projektjei. Tevékenysége kezdetén nagy volumenű beruházásokat támogatott, majd ezt a politikát a 60-as évek végére elhibázottnak ítélték, mert a tőkeintenzív beruházások kevés munkahelyet teremtettek, ehelyett inkább felesleges új kapacitásokat hoztak létre. Ezért a kis- és középvállalkozások felé fordultak, amelyek jobban megalapozzák egy térség belső növekedési forrásait. Ezen túl a 80-as évek közepétől az iparfejlesztés helyett a szolgáltatásokat részesítették előnyben (*Gyakorlati tudnivalók az Európai Unióról, 2005*).

A legfontosabb regionális politikai eszközök, a strukturális alapok reformjára két szakaszban, 1988-ban és 1993-ban került sor. A regionális politika reformjaként az Európa Tanács 1988. februárjában Brüsszelben tartott ülésén úgy határozott, hogy 1987-hez képest 1993-ra reálértékben meg kell duplázni a három Strukturális Alap forrásait. Az Alapok megemelésével párhuzamosan igyekeztek hatékonyabbá tenni a különböző források felhasználását.

A Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap az Európai Unió regionális politikájának olyan aktív eszközei, melyek a régiók közti fejlettségbeli különbségek csökkentését célozzák (*Hoogbe, 1996*). Amikor világossá vált, hogy a gazdasági integráció növelheti a perifériális, illetve kevésbé fejlett régiók lemaradását, megszületett az a gondolat, hogy a társadalmi és gazdasági kohézió megteremtéséhez közösségi programokra van szükség. A regionális politikát a Strukturális Alapok (összesen négy alap) és a Kohéziós Alap keretében nyújtott támogatások szolgálják. Ezek az alapok (*1. ábra*) fokozatosan jöttek létre, működésüket az 1988-ban elfogadott átfogó reform során hangolták össze (*Allen, 2000*).

1. ábra
A regionális célú kiadások aránya az EU költségvetésében

Forrás: Horváth, 2001b.

A Miniszterek Tanácsa 1988. júniusi és decemberi tanácskozásán 5 prioritást fogalmazott meg az Alapok és a Bank számára, valamint az immáron közösen finanszírozott programok szigorú ellenőrzését határozta el.

Az öt célkitűzés a következő:

- 1) *A fejlődésben elmaradt területek támogatása:* olyan régióké, ahol az egy főre jutó jövedelem az EK átlag 75%-a alá esik, és amelyek foglalkoztatottjainak magas hányada a mezőgazdaságban dolgozik. Ez az Unió lakosságának 20%-ára vonatkozott.
- 2) *Hanyagló ipari területek támogatása:* olyan régiókra vonatkozott, amelyek az ipari fejlődésben valaha élen jártak, de a nehézipar hanyatlásával súlyos helyzetbe kerültek. Főként Északnyugat és Közép Európában találhatóak, ahol az Unió lakosságának 16%-a él.
- 3) *Küzdelem a bosszú távú munkanélküliség ellen:* Európai Szociális Alap illetékességéhez tartozik.
- 4) *Fiatalok foglalkoztatásának támogatása:* Európai Szociális Alap illetékességéhez tartozik.
- 5) *Mezőgazdasági struktúraváltás támogatása:* Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap területe.

5b) *Vidékfejlesztés*: Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap illetékessége.

A strukturális alapok reformja a támogatandó térségek körének szűkítését jelentette, csak a legproblematicusabb területek számíthatnak közösségi hozzájárulásra. A beavatkozási térségek lehatárolása a korábbinál összetettebb és finomabb statisztikai elemzések alapján történik, elsősorban a kisebb térségek, munkaerő-vonzáskörzetek lettek a támogatás célpontjai. A Tanács strukturális alapokról szóló rendelete alapján háromfokozatú területi statisztikai rendszer (Nomenclature of Territorial Units for Statistics, NUTS) lépett életbe, hogy ennek megfelelően gyűjtsék a területi statisztikákat. Az adatok hozzáférhetősége miatt a statisztikai adatrendszer a különböző típusú közigazgatási egységekre épül.

A statisztikai rendszer három regionális szintre tagolódik: NUTS I makrorégiót; NUTS II mezorégiót; NUTS III pedig körzeteket tartalmaz. A közösség differenciált közigazgatási berendezkedése és a tagországok méretbeli különbségei miatt az első két szinten többségében mesterséges statisztikai egységek szerepelnek. A NUTS rendszert az európai regionális politika megalapozásában és a végrehajtás számtalan területén alkalmazzák: erre épülnek a közös adatfeldolgozások, a gazdasági, társadalmi folyamatok elemzése, prognosztizálása, és ezek az egységek jelentik a programozási, finanszírozási és fejlesztési feladatok keretét (*Horváth, 2001a*). Emellett a három regionális szint mellett az EUROSTAT, az Európai Unió Statisztikai Hivatala két lokális szintet is meghatározott. A negyedik szint létrehozásával kapcsolatos döntést az Unió a tagállamokra bízta, míg az ötödik szintet egységesen a település jelenti, így a legrészletesebb térinformatikai rendszer alapját is képezi (*Sarudi, 2003*).

Az Európai Unió közös regionális politikája befolyásolja a tagországok területi fejlődését, és a teljes jogú taggá váló tagországok területpolitikájának harmonizációját is irányítja a regionális politika alapelveinek érvényesítésével (*Illés, 1996*). Az EU-ban 1989 óta négy fontos alapelve érvényesítenek és a strukturális támogatások rendszerét ezek figyelembe vételével működtetik. Ezek az alapelvek egymást kiegészítik és egymástól elválaszthatatlanok.

- A *szubszidiaritás* és a *decentralizáció* az elsődleges alapelve az unió regionális politikájának. Helyi szintek felelősségének növekedése és a lokális akarat, elképzelés és erőforrás mobilizálása is elérhető. A szubszidiaritás elve szerint a döntéseket és a végrehajtást arra a szintre kell helyezni, amely a legtöbb

információval és a legnagyobb kompetenciával rendelkezik a feladat elvégzéséhez. A decentralizáció elvének lényege a döntési jogosítványok és a megvalósítás feltételeinek a felsőbről az alsóbb szintekre történő telepítése, ami ha szükséges, a kompetenciák átadásával mehet végbe. Ehhez azonban meg kell teremteni a regionális és helyi önkormányzatok politikai és pénzügyi függetlenségét. A két alapelv megvalósításával elérhető, hogy a helyi szintek felelőssége növekedjen, továbbá az is, hogy minél több lokális akarat és elképzelés, igény, és egyben erőforrás jelenjen meg, és kerüljön aktivizálásra (Illés, 1997).

- A *programozás* elve a területfejlesztés egészének, vagy meghatározott alrendszerének fejlődését befolyásoló, hosszabb távon érvényesülő komplex programok támogatásán alapul (Rechnitzer, 1997). A fejlesztési stratégia tartalmazza a szereplők által kitűzött jövőbeli célok rendszerét, amelyben magasabb területi egységek, illetve regionális és nemzeti egységek elképzelései is megjelennek. Olyan célorientált folyamat, amelyben a lépések szigorú sorozata követi egymást a célkitűzéstől a megvalósításig. Ez a rendszerezés lehetőséget nyújt a források alapos áttekintésére, koordinálására, időbeli ütemezésére, továbbá a felhasználási szakaszhoz kapcsolódó ellenőrzésre (Illés, 1992; Harsányi, 2005).
- A *partnerség* elve azt jelenti, hogy a szereplők folyamatosan és rendszeresen együttműködnek, célorientált kapcsolatok alakulnak ki közöttük. Az együttműködés lehet vertikális, azaz unió, tagországok, régiók és a települések célkitűzéseiket, terveiket az ottani társadalmi és gazdasági szereplők bevonásával közösen dolgozzák ki. Az együttműködés lehet horizontális is, azaz régió-régió, illetve település-település között kialakuló. A partnerség elve arra épül, hogy a régiók és települések fejlesztése csak akkor valósulhat meg, ha a szereplők folyamatosan és rendszeresen együttműködnek, közöttük célorientált kapcsolatok alakulnak ki. Ennek az elvnek az érvényesülésében meghatározó, hogy a vertikális rendszere folyamatosan működjön, azaz a régió, az ország és az Európai Bizottság együttműködése a folyamatos egyeztetések révén megvalósuljon (Ebrlich „et al.”, 1994).
- *Koncentráció és adicionalitás* elve. A koncentráció elve szerint a támogatásokat egyidejűleg csak korlátozott számú célra szabad felhasználni, hogy a

támogatások ne aprózódjanak el és a megcélzott feladat arányban legyen a rendelkezésre álló források nagyságával. Az adicionalitás társfinanszírozást jelent, mivel az EU források önmagukban nem elegendők, kiegészítésre szorulnak, tehát a támogatott országoknak, területi szinteknek is hozzá kell járulniuk. A támogatásokat azokban a régiókban kell felhasználni, ahol a legnagyobb az elmaradottság. A tagországoknak a területfejlesztés támogatási rendszerét a korábbi szinten kell tartani, és az adott program finanszírozásának legalább a felét a tagországnak kell vállalni. A kevésbé fejlett országok esetében a saját hozzájárulás mértéke minimum 20 %-ot jelent (*Palánkai, 2003*).

- *Az átláthatóság és a hatékonyság* elve 1988-ban még nem szerepelt az alapelvek között, de 2000-re már a programozási folyamat részévé vált az értékelésben ez a kritérium is. Fontos szerepe van abban, hogy az allokált források és az általuk elért eredmények közötti összhang erősödjön (*Sarudi, 2003*).

A cél az Unió különböző fejlettségű és szerkezetű térségei közötti gazdasági és szociális kohézió erősítése a méltányosság, az igazságosság és a szolidaritás elveinek érvényesítésével. Az Európai Unió Szerződés 130 a–e cikkelyei a közös regionális politika főbb feladatait és eszközeit határozták meg. Ezek közé a feladatok közé tartozik az egyes régiók közötti eltérések, valamint a megkésett fejlődésből fakadó esélykülönbségek mérséklése, ennek érdekében összehangolt nemzeti, közösségi, gazdaságpolitikai és strukturális eszközök alkalmazása. Ide tartozik az Európai Regionális Fejlesztési Alap működtetése is. Az Alap feladata, hogy megszüntesse a kirívó regionális aránytalanságokat, elősegítse a fejlődésben elmaradott régiók felzárkóztatását, az iparilag hanyatló depressziós térségek újraélesztését. Szintén a fő feladatok közé sorolták a Közösség különböző pénzügyi forrásainak koordinálását a hatékony regionális politika érdekében (*Horváth, 2001b*).

A strukturális alapok második reformját az Európai Bizottság 1991. decemberi maastrichti ülése indította el. A maastrichti szerződés aláhúzta a regionális politika jelentőségét, a gazdasági és társadalmi kohéziót a közösségi fejlesztések kulcselemeivé nyilvánította és a szegényebb államok számára egy új, kohéziós alap létrehozását írta elő. A strukturális műveletek előirányzata az 1994-1999. közötti időszakra 155,1 milliárd ECU, a költségvetésen belüli aránya pedig 33,7%. A Kohéziós Alapot, melyet 1993-ban a strukturális alapoktól függetlenül hozták létre az 1993-1999. közötti időszakra 15 milliárd ECU-ben állapították meg. A Kohéziós Alap létrehozásának az volt az eredeti

célja, hogy a gazdasági és pénzügyi unióhoz megkívánt konvergencia kritériumok teljesítésében segítse azokat az országokat, amelyek vásárlóerő-paritáson mért GDP-je nem éri el a közösségi átlag 90 %-át (Zádor, 2004).

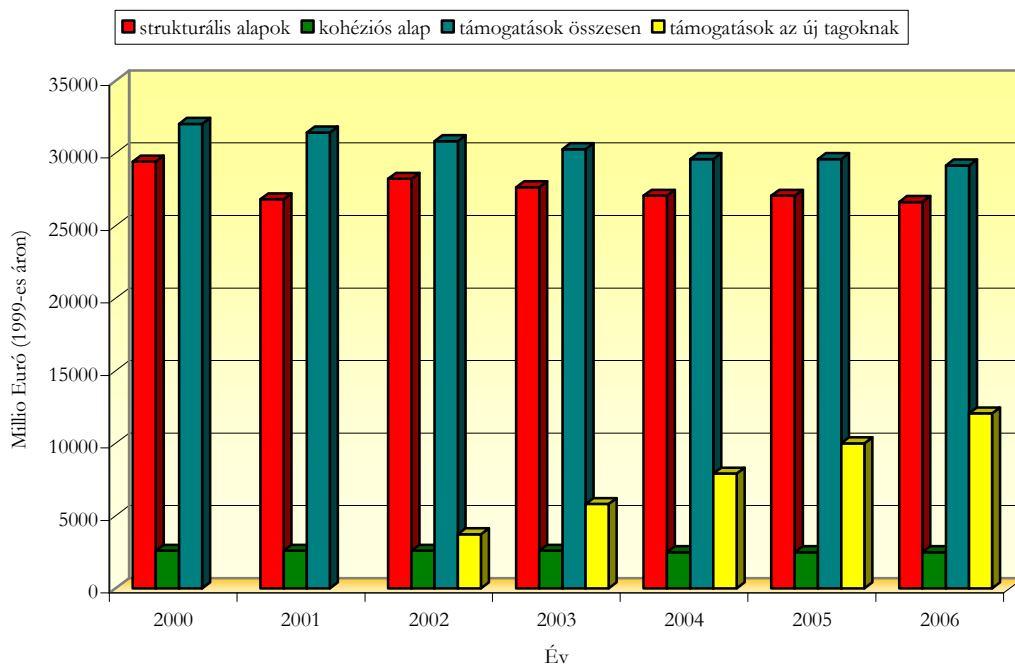
A második reformprogram az alapok működésében kevés módosítást hajtott végre, a hozzáférhetőség kritériumai, a programozás időtávja és az igazgatási eljárás azonban megváltozott. A kedvezményezett térségek besorolása a tagállamok által benyújtott javaslatok alapján történt, míg korábban a Bizottságnak meghatározó szerepe volt.

A kilencvenes évtized közepén a tagállamok összeállították a kedvezményezett térségek regionális fejlesztési terveit, ez után a tervek megvitatására és jóváhagyására került sor. A kibővülést követően újrafogalmazták a támogatandó térségek körét és lezajlott az új támogatási területek fejlesztési programjainak értékelési és jóváhagyási eljárása. Meghatározták az új közösségi támogatási összegeket, majd a tagállamok benyújtották a programjaikat. A Bizottság és a tagállamok közötti tárgyalásokon a strukturális alapok reformjának számtalan kérdése váltott ki éles vitákat: a támogatandó térségek lehatárolása, a strukturális alapok támogatásainak telepítése, az alkalmazandó eszközrendszer, a fejlesztési programozás, vagy a Közöségi Kezdeményezések hatóköre és szerepe (Horváth, 2001c). Az Unió megreformált regionális politikájának kidolgozása egy 1998-ban készült tanulmány alapján kezdődött meg, amely az ezredforduló utáni unió regionális politikájának főbb irányait vázolja fel. Ezek az irányok azt mutatják, hogy egyre határozottabban folyik az európai gazdasági tér erősítése. Rehnitz (1998) összefoglalta azt a három új jelentős kihívást, mellyel szembe kell néznie az Uniónak az új évezredben. Az unió olyan új tagállamokat készül befogadni, ahol a gazdasági és szociális helyzet gyakran rosszabb a jelenlegi tagállamok legfejletlenebb régióinál. A cégek közötti verseny sokkal élesebb lett a világpiaci kereskedelem liberalizációjának köszönhetően, ezért a vállalatok ott telepednek le, ahol a legkedvezőbbek a feltételek a versenyképesség javításához, ahol van magasan képzett munkaerő és ahol fejlett az infrastruktúra. A technikai forradalom és az információs társadalom folyamatos és gyors alkalmazkodást kíván a változó körülményekhez (Sarudi, 2003).

Az Agenda 2000 című dokumentum az erősített és kibővített unió stratégiai célkitűzéseit fogalmazta meg az új évszázad első évtizedére. Első számú prioritásként ez a dokumentum is a szociális és gazdasági kohéziót határozta meg (Horváth, 2001b). Az

ún. Berlini csúcson elfogadott Agenda a XXI. századba átlépő uniót ábrázolja, amelynek választ kell adnia az új kihívásokra, mint a globalizáció, a bővítés, a versenyképesség javítása, a munkanélküliség magas szintjének mérséklése, a negatív demográfiai perspektíva kezelésének igénye, valamint a külkapcsolati rendszer fokozottabb összehangolása és hatékonyságának javítása. A dokumentum sarkalatos pontja a strukturális és kohéziós politikák pénzügyi koncentrációjának és hatékonyságának növelése. Együttal döntöttek az e célra 2000-2006 között fordítható pénzügyi eszközök költségvetéséről (2. ábra). Az egy tagállamra jutó közösségi támogatások korlátozására bevezették, hogy az egyes tagállamok éves bevétele a strukturális és a kohéziós alapokból együttesen nem haladhatja meg az adott ország GDP-jének 4%-át (Zádor, 2004).

2. ábra
A strukturális és kohéziós alap kiadásai 2000 és 2006 között

Forrás: *Bővülő Európa* (2003).

Az EU-ban a kohéziót biztosító támogatások alapvetően három területre koncentrálnak: az emberi erőforrás fejlesztésére, a vállalkozásoknak nyújtott segítségre és az alpinfrastruktúra kiépítésének előmozdítására (Motta, 2004). A támogatások mindhárom területen hatással vannak az adott régió helyzetére és olyan belső és külső fejlődést indítanak el, aminek hatására hosszú távon is érvényesülő fejlődési tényezők

alakulnak ki. A 2000-től 2006-ig tartó finanszírozási és tervezési időszakra három támogatandó célkitűzést határoztak meg:

- A gazdaságilag elmaradott, legnagyobb foglalkoztatottsági, termelési és infrastrukturális gondokkal küzdő régiók fejlődésének és szerkezetátalakításának elősegítése.
- A strukturális nehézségekkel küzdő térségek gazdasági és társadalmi szerkezetváltásának támogatása.
- Az oktatási, képzési és foglalkoztatási rendszerek modernizációjának támogatása (Sarudi, 2003).

A 2000. utáni kohéziós politika kiemelt figyelmet fordított az Unió újabb bővítése eredményeként megnövekedett gazdasági, szociális és területi különbségekre, valamint a globalizációból, az európai gazdaság tudásalapú gazdasággá történő átalakításából, a lakosság demográfiai szerkezetének átalakulásából adódó hosszú távú hatásokra (Horváth, 2001b).

Az Európai Unió regionális politikájában, a fejlesztési programozás keretében mind a kedvezményezett térségek meghatározását, mind a támogatás régiók közötti elosztását, mind az alkalmazandó támogatási rátákat hét évre előre határozza meg, miután az Unióban hét éves költségvetési ciklusok követik egymást. Az új költségvetési időszak 2007. január 1-jével kezdődik, de az újonnan csatlakozó országok már addig is részesülnek az uniós alaptámogatásokból, sőt a 2006. végére kifutó ún. előcsatlakozási alapok, mint a Phare, Sapard, vagy az Ispa előnyeit is élvezhetik (Baranyi, 2003a).

2.1.3 Területi politika

Magyarország 1994. április 1-jén kérte felvételét az Európai Unió tagjai közé (Czuczai – Ficzer, 1999). A csatlakozási szerződés aláírására pedig 10 évvel később, 2004-ben, Athénban került sor, melynek értelmében 2004. május 1-től Magyarország is EU tagállam lett. A csatlakozást megelőző években számos törvény, rendelet készítette elő az új társadalmi, gazdasági és politikai kihívásokhoz és feltételekhez a minél zökkenőmentesebb alkalmazkodást. Hans Beck a Magyarországi Régiók brüsszeli képviselőjének vezetője „az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának szabályozása” című könyv előszavában annak a reményének adott hangot, hogy Magyarország a csatlakozás után új példa lehet arra, hogy miként képes egy tagállam a

Strukturális alapokban rejlő eszközök okos felhasználásával a jólét és a szociális biztonság alapjait lerakni. Az, hogy ezt mennyiben tudja megvalósítani hazánk, nagymértékben attól függ, hogy mennyire képes felkészülni a csatlakozás után megnyíló pénzügyi források gyors és hatékony, konkrét projektekbe való becsatolására a strukturális alapok szabályainak érvényesítésével (Horváth, 2001b). Magyarország számára az egyik legfontosabb támogatási forrás a területi politika finanszírozására létrehozott Kohéziós és Strukturális Alapok jelenthetik. A magyarországi területfejlesztési politikát két alapidokumentum határozza meg, a területfejlesztésről és területrendezéséről szóló 1996. évi XXI. törvény, valamint az Országos Területfejlesztési Konceptió (35/1998. (III. 20.) OGY határozat) (Sarudi, 2003). Ez utóbbi dokumentum a területi politika irányelveit alapvetően két, nemzetközi és nemzeti összefüggésrendszerben határozza meg.

Nemzetközi összefüggésben a legfontosabb feladat az ország Európa térszerkezetébe történő integrálása, az Európai Unió regionális politikájával és a Közép-európai térség fejlesztéspolitikájával való összhang megteremtése érdekében tudatos területi politika kialakítása. Fontos célkitűzés a Közép- és Kelet-európai gazdasági-politikai változások eredményeként lehetőséggé vált Európa gazdasági és területi egységének megteremtése. Figyelembe kell venni, hogy a Kárpát-medence egésze és régiói működőképes, egymást kiegészítő gazdaságföldrajzi egységet alkotnak. Jelentősek a határokon átnyúló együttműködés különböző formái, a határ két oldalán elhelyezkedő, szomszédos területek és településszövetségek kapcsolatai (Rechnitzer – Enyedi, 2003). Az ország 19 megyéje közül 14 tekinthető határmentinek, közülük többen részt vesznek a különböző regionális együttműködési formákban. (PHARE-CBC, Dunamenti Régiók Szövetsége, Kárpátok Eurorégió, Alpok-Adria Munkaközösség, Duna-Maros-Tisza Eurorégió).

Nemzeti összefüggésrendszerben vizsgálva a területfejlesztés célja az ország átfogó távlati fejlesztése. Ezek a célok megfogalmazhatók általános, az ország minden térségére érvényes, és egyedi, az ország bizonyos funkciójú térségeire érvényes célokként. Az ország egészén a tartós gazdasági növekedés, a versenyképesség javítása, és a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a települések, a megyék, a régiók forrásszervező erejének növelése, továbbá a fejlesztésekhez hozzájárulási képességük növelése a legfontosabb feladat (Mátyás, 2002). A területi egyenlőtlenségek mérséklése a régiók, a megyék, a főváros és a vidék, a városok és a községek között, a fejlett és az elmaradott térségek illetve települések,

továbbá Kelet- és Nyugat-Magyarország között, az életkörülményekben, a gazdasági, az oktatási, a kulturális, az egészségügyi, a szociális és az infrastrukturális feltételekben, illetve a további válságterületek kialakulásának megakadályozása, a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása érdekében.

A területfejlesztési tevékenység nem korlátozódhat az elmaradott területek felzárkóztatására, hanem ki kell terjednie a fejlettebb térségekre is, elsősorban az adottságaik hatékonyabb kihasználására. Mindezek érdekében meg kell teremteni a termelési tényezők (munkaerő, tőke, szakértelem, know-how) ésszerű térbeli mobilitásának feltételeit, hozzá kell járulni a takarékos és arányaiban csökkenő államháztartási és költségvetési intézményrendszer megteremtéséhez. Ennek megfelelően a területfejlesztési politikának ott kell beavatkozni, ahol reális esély van a kezdeményezések hatékony felhasználására, és ahol a megfelelő nagyságú helyi hozzájárulás (is) rendelkezésre áll (*Horváth, 2005a*).

2.1.4 Regionalizáció Magyarországon

Magyarország számára az Európai Unióhoz csatlakozás egyik, a területfejlesztést szolgáló strukturális alapok igénybevételét tekintve alapfeltétele a NUTS rendszerhez való kapcsolódás megteremtése. A *területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény* módosításával az Országgyűlés törvényi szintre emelte Magyarország regionális területbeosztását, melyet az *1. táblázat* mutat be, és melyet az EUROSTAT elfogadott. Ez alapján lokális szinten megjelenik a 3145 települési önkormányzat (NUTS V), és 168 kistérség – 2004. január 1-től a 244/2003(XII.18) számú Kormányrendelet alapján – (NUTS IV), továbbá regionális szinten 19 megye és a főváros (NUTS III), valamint hét tervezési-statisztikai régió (NUTS II) és az országos szint (NUTS I).

Magyarország területe a következő hét tervezési statisztikai régióból áll: Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld (*Kovács, 2000*).

1. táblázat
Magyarország regionális területbeosztása

<i>Szint</i>	<i>Megnevezés</i>	<i>Egységek száma</i>
NUTS I	ország	1
NUTS II	tervezési statisztikai régió	7
NUTS III	megye (főváros)	20
NUTS IV	statisztikai kistérség	150
NUTS V	település	3135

Forrás: KSH, 2001.

Az Unió követelményeinek megfelelő régiórendszer ismétlésmentesen fedi le az ország területét, tartóssága pedig biztosítja a folyamatos összehasonlíthatóságot. A tervezési statisztikai régiók (azaz a NUTS II-es szintek) – úgyis, mint kiemelt támogatási célterületek – a legfőbb forrásszerző kategóriáknak számítanak az EU regionális támogatási rendszerében, különösen a strukturális alapokra vonatkozóan. Ezért is nagy jelentőségű, hogy kialakítása során fontos rendezőelv volt, hogy az egy régióba tartozó megyék fejlettségi szintje hasonló legyen és megfelelő gazdasági, társadalmi és kulturális kapcsolatokkal rendelkezzenek.

2. térkép
Magyarország régiói

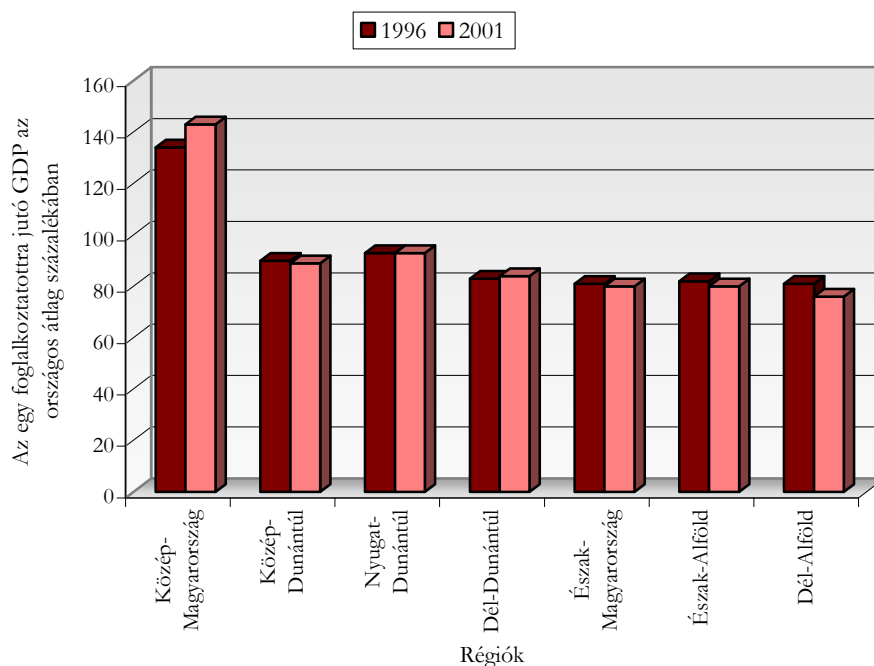
Forrás: *Net1*

Magyarország régiói között fejlettségi színvonalukat tekintve számottevő különbségek vannak. Számos országban, így hazánkban is a kiugróan magas felsőértéket az a régió képviseli, amely az ország fővárosát is magába foglalja (*Lengyel – Rechnitzer, 2004*).

Az önálló regionális szerepkörök és funkciók megteremtésének alapfeltétele a régiók egymás közötti, illetve a főváros irányába mutató kapcsolatrendszerének megfelelő kialakítása. A regionális szerepkör akkor teljes, ha egy régió belső kohézióját kifelé irányuló társadalmi és gazdasági kapcsolatok egészítik ki (*Horváth, 1997*).

A magyarországi régiók átlagos területe és átlagos népességszáma valamivel kisebb, mint az Európai Unió 206 régiójának átlaga, de hasonlít a hazánkhoz hasonló nagyságrendű Ausztria és Portugália megfelelő adataihoz. Hazánkban egy régióhoz 13,3 ezer négyzetkilométer, illetve 1,45 millió fő tartozik. Az 1997. évi egy főre jutó GDP adatok alapján az Európai Unió átlagának 33-69 %-át kitevő fejlettségi szintet értek el régióink (*3. ábra*). A legfejlettebb körzet a Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarország, míg a legelmaradottabb régiók közé tartozik Észak-Magyarország és Észak-Alföld (*Szabó L., 2003*).

3. ábra
Az egy foglalkoztatottra jutó GDP az országos átlag százalékában

Forrás: Saját szerkesztés (*KSH, 2002*).

A vállalkozások és a befektetések erősen a közép-magyarországi szinten összpontosulnak, a fejlesztések a nyugat- és a közép-dunántúli területeket részesítik előnyben. Az előbb említett három régióban él az ország lakosságának 49 %-a, de itt termelődik a GDP 63 %-a, ide települt a működő vállalkozások 59, a külföldi érdekeltségű vállalkozások 76 %-a és nem utolsó sorban itt összpontosul a jegyzett tőke 81 %-a. A vállalkozói tőke nehezen, de az utóbbi időben érzékelhetően az ország keleti fele irányába mozdult el. Nagyobb arányú változást azonban csak az infrastruktúra jelentős fejlesztése, a közlekedés, a kommunikációs lehetőségek javítása és a piacra orientáltság szélesedése, változása hozhat (Betegh, 2002). A régiók közötti éles különbségek a gazdaság állapotában, növekedésében rejlenek, mert a lakosság életkörülményeit meghatározó intézményrendszerben és ellátásban nincs jelenős különbség, országosan kiegyenlítettnek mondható (Kovács, 2000). A 2004. február végén megjelent harmadik kohéziós jelentés (Third Report on Economic and Social Cohesion) az eddigi kohéziós jelentésekhez hasonlóan kimondta, hogy a tagállamok közötti jövedelemkülönbségek folyamatosan csökkennek ugyan, de az EU régiói közti különbségek lényegesen nem változtak (Trón, 2005).

2.2 A versenyképesség regionális összefüggései

2007-től az Európai Unióban a gazdasági és társadalmi kohézió erősítésének alapelvét egyre inkább háttérbe szorítja a versenyképesség fokozásának elve. Az Unió bővülésével az újonnan belépő országok belépésének köszönhetően a területi diszparitások csökkentésének erőforrás vonzata folyamatosan és jelentősen nő. Ez az igénynövekedés azonban egyre nehezebben finanszírozható. A világpiacon lezajló egyre élesedő verseny pedig a hatékonyság növelésére készíti az Unió tagjait (Kuttor, 2005). A szabadon versengő piacokat azonban az jellemzi, hogy a hatékonyságból eredő nyereségek nem oszlanak el egyenlő mértékben a résztvevők között (Trón, 2005).

A versenyképesség fogalmának regionális megközelítése több szempontból is értelmet nyert az elmúlt időszakban (Koltai, 2004). A globalizáció a '70-es évek végétől a piaci verseny feltételeit, jellemzőit gyökeresen átalakította. A versenyképesség előtérbe kerülése, a fogalom értelmezése, a versenyképesség javítására szolgáló fejlesztési elképzelések elemei a globalizáció alapvető jellemzőire: a deregulációra és az informatikai és kommunikációs technikák, technológiák növekvő gazdasági szerepére

vezethetők vissza. A globális versenyt vezérlő négy fő tényező a főleg az informatikai hálózatokhoz és csúcstechnológiákhoz kapcsolódó technológiák, a nemzetközi vállalatok, a nemzetközi pénzpiacok és az új nemzetközi intézmények (*WTO; EC 1999/d*). A deregulációk hatásának és az informatikai-kommunikációs technológiák fejlődésének közvetlen következménye volt a világpiaci verseny szinte korlátlan erősödése és a globális versenyképesség megjelenése (*Hatzichronoglou, 1996*).

A globális vállalatok közötti verseny a világnak szinte minden részén megfigyelhető, így minden cég saját helyi, regionális piacain is. A termelés, gyártás nemzetközivé vált, számtalan telephely, érdekeltség van külföldön és a nemzetközi kereskedelem tekintélyes része ugyanazon cég különböző országokban levő telephelyei között zajlik, így sok esetben a vállalaton belüli árumozgás jelenik meg országok közötti kereskedelemként. Növekszik továbbá a kölcsönös összefüggés a globalizáció különböző részfolyamatai között: a közvetlen külföldi befektetések (külföldi működő tőke), az árukereskedelem, a technológia transzfer és a tőketranszfer összekapcsolódva kiegészítik egymást (*Lengyel, 2000*). A globalizáció felsorolt tényezőinek megerősödése következtében egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az új helyzet leírására új fogalmak kellenek, mivel a hagyományos kategóriák nem adják vissza több esetben a gazdasági folyamatok lényegét (*Nemes, 1987*). Főleg két témakörben merült fel a „frissítési igény”: egyrészt a fejlettség és a fejlődés megítélésével és mérésével, másrészt a gazdaságpolitikai eszközök kidolgozásával kapcsolatosan. A gazdasági fejlettséget és fejlődést hagyományosan a fajlagos kibocsátás (GDP/lakos) nagysága és növekedési üteme fejezi ki. Amikor azonban a '90-es évek válságai (pl. Brazília, Mexikó) során nyilvánvalóvá vált, hogy egy ország gazdasági erejét a GDP csak torzán adja vissza, ezért más releváns mutatókat is figyelembe kell venni. Többek szerint a fejlettség és fejlődés helyett a versenyképesség fejezi ki egy-egy ország gazdaságának valós „értékét” (*Lengyel, 2000*). Az országok kormányai számára a nemzetközi szerződések, megállapodások egyre kevésbé teszik lehetővé, hogy korlátozó, protekcionista intézkedésekkel megvédjék hazai vállalataikat, avagy egyes iparágaik exportját saját belátásuk szerint támogassák. Ezért is merült fel a gazdaságpolitikusok részéről: hogyan, milyen eszközökkel tudják a hazai vállalatok esélyeit növelni a globális versenyben, mivel közvetlenül nem avatkozhatnak be a piaci folyamatokba. Ezek a közvetett eszközök lényegében a versenyképesség javítását jelentik.

A versenyképesség fogalma a globális versenyben elért vállalati, avagy országos pozíciót, sikerességet, a globális versenyben való tartós helytállás képességét fejezi ki. A versenyképesség a globalizáció kiteljesedésével került előtérbe, lényegében a gazdasági növekedés, a gazdasági fejlettség mérésének eszköze, valamint a gazdaságpolitika fő célja lett az új, megváltozott körülmények között. A változó szemléletet az is jelzi, hogy az országok egymáshoz viszonyított fejlettségét egyre inkább különböző versenyképességi rangsorokkal adják meg. Például a Világgazdasági Fórum által évente megjelentetett *The Global Competitiveness Report*, illetve többek között a Világbank is közreadja 155 országra vonatkozó versenyképességi mutatórendszerét (*Porter, 1990*).

2.2.1 Versenyképesség

A *verseny* fogalmát sokan, sokféleképpen határozták meg (*Koltai, 2004*). A verseny széles értelemben véve mindig másokkal való versengést, rivalizálást jelent a szűkös erőforrásokért, avagy a szűkös fogyasztási javakért. A verseny szükségszerűen kapcsolódik a szűkösséghez, így a közgazdaságtan egyik alapvető kategóriája (*Lengyel, 2003*). A közgazdaságtudományban a termelékenység a versenyképesség magas szintjét és magas növekedési ütemét jelenti. Mint egységnyi alkalmazott inputra jutó kibocsátás (output) jól használható kategória, mivel szinte mindegyik gazdasági alapegységre (vállalat, régió, ország) értelmezhető. Viszont alapvetően elméleti fogalom, a gyakorlati alkalmazáshoz túl általános értelmű, rengeteg mérési és egyéb probléma merül fel vele kapcsolatban (pl. a munkatermelékenység mérése). A vállalati versenyképesség egyértelmű: a versenyképes vállalat tartósan jövedelmező és növelni tudja, vagy legalább megőrizni piaci részesedését. Makrogazdaságok esetében egészen eltérő vélemények vannak. *Krugman (1994)* például egyenesen tagadja, hogy országok esetében a versenyképesség fogalma alkalmazható. A nemzetközi versenyképességgel foglalkozó irányzatok általában a gazdaság mérhető teljesítményét (GDP, Külkereskedelmi mérleg, stb.), az üzleti környezet háttérfeltételeit (oktatás, bankrendszer) vizsgálják. Napjainkban egyre inkább teret nyert, hogy a globalizálódó világgazdaságban zajló folyamatok leírásában mind vállalatokra, azaz mikroszintre, mind iparágakra és régiókra, azaz mezoszintre, mind pedig nemzetgazdaságokra, tehát makroszintre a versenyképesség egységesen értelmezhető fogalomként is megadható. Az egységes versenyképesség

fogalom részben azért született, hogy olyan általánosan elfogadott elméleti definíciót adjon, amely egyúttal jól mérhető és a gazdaságpolitika által is felhasználható (Botos, 1982).

A versenyképesség egységes fogalmának megalkotása szempontjából az USA Versenyképességi Tanácsa és az OECD dokumentumai (1997), valamint az EU hatodik regionális jelentése (EC, 1999a) tekinthetők irányadónak: „a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a külgazdasági (globális) versenynek ki vannak téve” (Lengyel 2003).

A versenyképesség fogalmát már többféle felfogásból és megközelítésből próbálták leírni (Hatzichronoglou, 1996; Maskell „et al.” 1998; Török, 1999a; Lengyel, 2003). A versenyképesség egy igen régi, a piaccal és a versennyel egyidős fogalom, amely sokféle tartalommal előfordult eddig is, hiszen a piaci versenyben való sikerességet, a helytállást, a versenyre való készséget fejezi ki. Vállalatoknál a piaci versenyre való hajlamot, készséget, a piaci részesedés és jövedelmezőség növelését, az üzleti sikerességet, a tartós versenyelőnyöket jelenti. Nemzetgazdaságok esetében a nemzetközi versenyben való sikerességet, az exportpiaci részesedést, a pozitív külkereskedelmi mérleget, a növekvő kibocsátást értik alatta (Botos, 2000; Török, 1999a). A versenyképesség az utóbbi évtizedekben főleg gazdaságpolitikai, gazdaságfejlesztési vitákban került előtérbe (Krugman, 1994; Maskell „et al”, 1998; OECD, 1997; Török, 1999b). A versenyképesség egy igen régi, a piaccal és a versennyel egyidős fogalom, tartalma többször változott, a piaci versenyben való sikerességet, a helytállást, a versenyre való készséget fejezi ki.

A versenyképesség a '80-as évek elejétől vált kulcsfogalommá, amikor létrejött neves szakértőkből Reagan elnök gazdaságpolitikai tanácsadó szerveként az Ipari/Ágazati Versenyképességi Bizottság (President's Commission on Industrial Competitiveness). A bizottságban az Egyesült Államok gazdaságpolitikájáról folyó viták a versenyképesség javítására koncentráltak, ezáltal a fogalmat és jellemzőit is alaposan körbejárták. Az Egyesült Államokban többféle, a versenyképességet is nevében viselő bizottság működik, az egyes szövetségi államokban, városokban a gazdaságfejlesztési elképzelések egyik legfontosabb célja a versenyképesség javítása (Orbán, 2002). Több nemzetközi szervezet, így az OECD, illetve az EU különböző bizottságai a '90-es évek elejétől szintén a versenyképesség gondolatára támaszkodva fogalmazták meg

gazdaságpolitikai- és fejlesztési javaslataikat. A munkabizottságokban, konferenciákon folytatott viták eredményeképpen 1995-re kialakult egy konszenzus a versenyképesség egységes, standard fogalmáról (*Lengyel, 2000*).

Napjainkban a versenyképesség javítása vált az EU regionális politikájának egyik alapcéljává pl. a strukturális alapok és a kohéziós alap 2000-2006 közötti felhasználására vonatkozó irányelvekben leírt három stratégiai prioritás egyike a regionális versenyképesség (*EC, 1999/b*). Hasonlóan az 1999 májusában elfogadott Európai Területfejlesztési Perspektíva is három célkitűzést ír elő: a gazdasági és társadalmi kohéziót, a természeti erőforrások és kulturális örökség megőrzését, valamint az európai térség kiegyensúlyozottabb versenyképességét (*EC, 1999/c*).

2.2.2 Regionális versenyképesség

A versenyképesség fogalmának tisztázásával párhuzamosan a regionális versenyképesség (region competitiveness) fogalma is tisztázódott. Többek között az EU 1994-ben kiadott ötödik regionális időszaki jelentése már címében is a versenyképességet és kohéziót együtt jeleníti meg (*EC, 1994; Farkas – Lengyel, 2001*). Az első kohéziós jelentés 1996-ban már leszögezi, hogy „a versenyképesség nem végcél önmagában, hanem eszköz a társadalom európai modelljének megszilárdításához” (*EC, 1996*). Az EU 1999-ben elkészült hatodik regionális időszaki jelentése a regionális versenyképesség fogalmát nemcsak definiálja, hanem felvázolja a régiók versenyképessége javításának eszköztárát is (*EC, 1999/a*).

A regionális versenyképesség fogalmát és jellemzőit a régiók közötti verseny sajátosságai alapvetően meghatározzák. A városok, régiók közötti verseny a '90-es években vált kutatott témává a globalizációs folyamatok lokalizációs hatásait felismerve. A területi versenyben ez azt jelenti, hogy csak olyan régiók esetében beszélhetünk versenyről, ahol kellő önállósággal, nagy szabadságfokkal rendelkező szervezetek, intézmények működnek, azaz decentralizált az intézményrendszer. Bizonyos területi döntési önállóság nélkül nem beszélhetünk területi versenyről (*Lengyel, 2003*).

A regionális versenyképesség fogalma nyitott gazdaságban „a régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint létrehozására” (*Lengyel, 2003*). A régiók versenyképessége nem öncélú, minden fejlesztésére, erősítésére

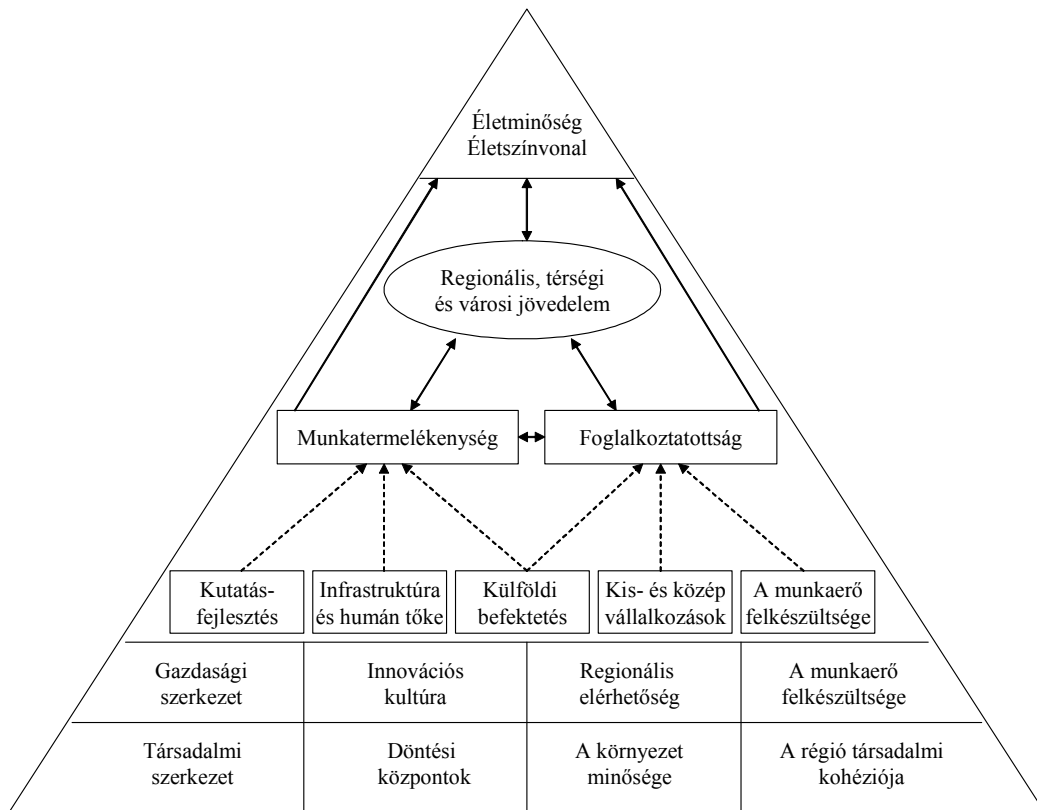
irányuló törekvésnek az a célja, hogy az ott élők jóléte, életszínvonala, életminősége javuljon. Bár a fogalom túl általános, ha mérhető kategóriákat rendelünk hozzá, akkor használható. A jövedelem, vagyis az egy főre jutó GDP és a foglalkoztatottság, amit a foglalkoztatottsági ráta mutat, külön-külön is mérhető kategória. A regionális versenyképességnek azonban nincs egyetlen kiemelt mutatója, nem jellemezhető csupán egyetlen tényezővel, hanem egymással szorosan összefüggő, egyértelmű és jól mérhető közgazdasági kategóriák együttesét jelenti, melyek közül bármelyiknek a változása legalább az egyik másik tényező változását vonja maga után (*Katona, 2000*). Ezeknek az alapkategóriáknak (munkatermelékenység, foglalkoztatottság, regionális GDP) nemcsak az abszolút szintje fontos, hanem jelentősége van növekedési ütemüknek is (*Lengyel, 2003*).

A regionális versenyképesség fogalmának kidolgozása, és mérése egyrészt lehetővé teszi a régiók összehasonlítását, valamint korábbi önmagukhoz hasonlítását, másrészt képes érzékeltetni a régió jövőbeli fejlődési lehetőségeit. A mérés eredményének segítségével nemcsak a spontán fejlődést, hanem a tudatos fejlesztési politika javasolt kulcstényezőit, irányait is valamilyen módon jelezni kell. Az egyes térségek összehasonlítása csak akkor lehet releváns, ha a számszerű eredményeken túl figyelembe vesszük az adott régió térszerkezeti adottságait is, hiszen ennek ismeretében lehet a megfelelő regionális fejlesztési stratégiát meghatározni. Nem tekinthetünk el az időbeli különbözőségektől sem, mivel más időpontokban végzett méréseknél más következtetésekre juthatunk az adott térség társadalmi, gazdasági fejlettségét illetően.

A lehetséges fejlődés távlatainak megítélésénél a térbeli és időbeli aspektusok figyelembe vétele mellett fontos a rövidtávú, és a hosszabb távon ható folyamatok elkülönítése. A versenyképességre rövidebb távon ható, a regionális gazdaságfejlesztési programokkal megerősíthető tényezők alkotják (*Buzás, 2000*). Ezeknek az ún. alaptényezőknek a fejlesztése közvetlenül javíthatja a régióban működő vállalatok versenyképességét is. Az alaptényezők közé tartozik a kutatásfejlesztés, infrastruktúra és humán tőke, kívülről jövő befektetések, kis- és középvállalkozások, intézmények és társadalmi tőke. Azoknak a gazdaságon kívüli tényezőknek a csoportját, amelyek hosszabb távon megmagyarázzák a régió versenyképességét sikerességi faktoroknak nevezzük. Ezek közé a faktorok közé tartozik a gazdasági és társadalmi szerkezet, az innovációs kultúra, regionális elérhetőség, a környezet minősége, döntési központok, a munkaerő felkészültsége valamint a régió társadalmi kohéziója.

A fentiekben említett alapkategóriák, alaptényezők, és sikerességi faktorok rendezésével *Lengyel (2003)* megalkotta a területi versenyképesség piramis-modelljét, amelyben nemcsak a tényezők egymásra épülését, hanem egymásra gyakorolt hatását is szemlélteti (4. ábra).

4. ábra
A régiók versenyképességének piramis modellje

Forrás: *Lengyel, 2003.*

A modell talpzatát a hosszú távú fejlődéshez szükséges társadalmi, gazdasági, környezeti és településszerkezeti sikerességi faktorok alkotják. A gazdaságfejlesztést elősegítő alaptényezők találhatóak a piramis középső részén. Ezekre épülnek az egységes versenyképességi fogalmat alkotó közgazdasági kategóriák, versenyképességi mutatók. A piramis csúcsán pedig a végső cél található, mely a régió lakosság életszínvonala, életminősége.

Az értekezésben a három alapmutató közül a foglalkoztatottság egyes aspektusait vizsgáljuk részletesebben egy felsőoktatási intézmény szemszögéből. A regionális versenyképesség kialakulásában és fenntartásában fontos szerepet játszik a munkaerő képzettsége, a magas szintű tudásbázis megléte. A sikeres régiókban a

magasan kvalifikált alkalmazottak aránya kiemelkedik a munkaképes lakosság körében. A humán tőke színvonala főleg az oktatási és képzési rendszerek hatékonyságától függ. Az oktatási rendszer hatékony abból a szempontból, hogy a munkaerő-piaci igényeket rugalmasan követi, másrészt felkészíti a fiatalokat, illetve képes átképezni a meglévő munkaerőt kreatív, innovatív tevékenységekre, az információs társadalom elvárásaira, üzleti szolgáltatásokra. Egy régió munkaerőbázisához szükséges oktatási és képzési rendszert részben a demográfiai trendek határozzák meg, a munkaerőpiacra lépő fiatal generációk létszáma és aránya részben a technológiai fejlődés üteme, mely a már munkába állók átképzését állandóan megköveteli (*Lengyel, 2006*).

2.3. Az Észak-alföldi régió jellemzése

Magyarország régiói között mind gazdasági fejlettségben, mind a társadalmi viszonyokban jelentős különbségek alakultak ki. A régiók versenyképessége eltérő, egy sajátos „nyugat-kelet irányú lejtő” figyelhető meg (*Kása, 2005*).

A Magyarország északkeleti részén, a Tisza mentén fekvő és három országgal határos Észak-alföldi régió területe 17.729 km², amely hazánk területének 19,1%-a (*Harsányi „et al.”, 2003*). Az Észak-alföldi régiót három megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye, és Szabolcs-Szatmár–Bereg megye területe alkotja. A régió három megyéjében viszonylag kevés, 389 település található (Hajdú-Bihar 82, Jász-Nagykun-Szolnok 78, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig 229) (*Baranyi, 2003b*). Területileg a megyék közül Hajdú-Bihar a legnagyobb, de a másik két megye is tekintélyes méretű (*Széles, 2005*). A régió fontos határátkelőhely, itt bonyolódik a magyarországi határforgalom kb. 12 %-a. Határos Szlovákiával, Ukrajnával és Romániával. Ukrajnával csak az Észak-alföldi régióknak van közös határvonala (*Net1*).

A régió természeti adottságai révén – az ország több területével összehasonlítva – jellemzően agrárjelleget, amely jelentős szerepet tölt be Magyarország mezőgazdaságában, ugyanakkor hazánk régióinak a sorában a mezőgazdaságból származó bruttó hozzáadott érték alapján csak a harmadik helyet foglalja el a térség (*Nagy J, 2005*). Az ipar szerkezete némileg eltér az átlagostól: a termelésben például az élelmiszeripar emelkedik ki a különböző ágazatok közül, ugyanakkor a gépipar az átlagosnál kisebb. Az ipar teljesítőképessége kedvezőtlen, az egy lakosra jutó termelés értéke a régiók körében az egyik legalacsonyabb, a régió az országosan megtermelt ipari

értékből nem egészen 10%-kal részesül. Az Észak-alföldi régióban a munkanélküliségi ráta magas, a foglalkoztatási arány viszont alacsony, hazánkban itt a legalacsonyabb (2. táblázat).

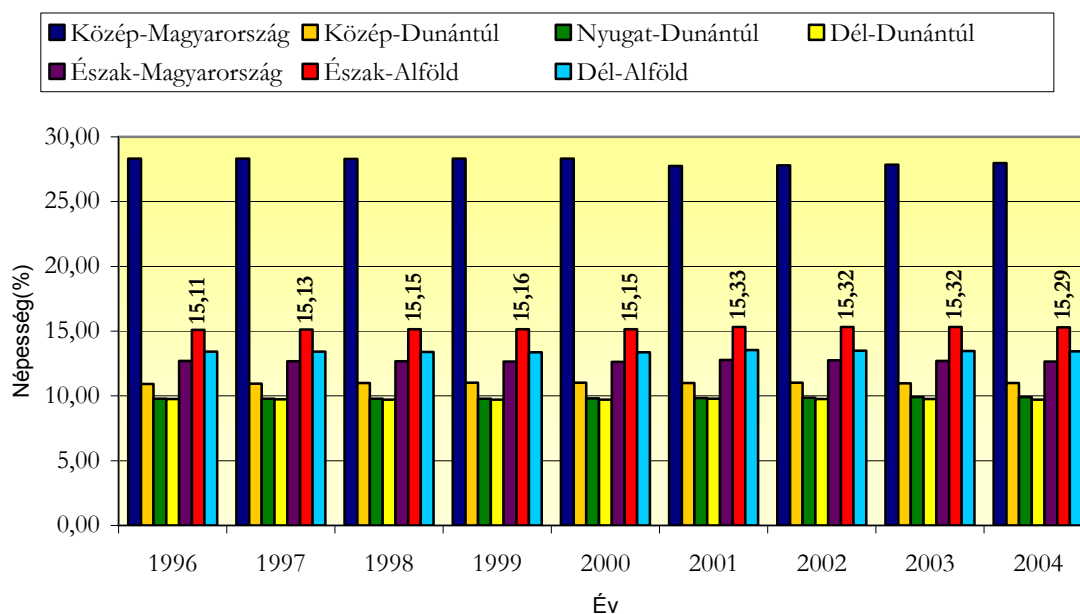
2. táblázat
Az Észak-alföldi régió fejlettségének néhány jelzőszáma

Mutatók	Észak-alföldi régiós érték	Az országos érték százalékában
Népesség (ezer fő), 2005	1541	15,3
Települések száma (db), 2005	389	12,3
Ebből városok száma (db), 2005	59	21,5
Foglalkoztatottak (ezer fő), 2004	523	13,4
Munkanélküliségi ráta (%), 2004	7,2	118
Regisztrált vállalkozások (db), 2004	130759	10,9
Külföldi cégek (db), 2003	2606	9,7
GDP (Mrd Ft), 2003	1841	10
Egy főre jutó GDP (ezer Ft), 2003	1187	65
Ipari termelés értéke (Mrd Ft), 2003	433	10,5
Beruházások (Mrd Ft), 2004	290	9,6

Forrás: (KSH, 2004)

Az Észak-alföldi régió népességének száma 1.521.951 fő, amely a magyarországi össznépesség 15,1%-a (5. ábra). A régiók népességének az ország össznépességéhez viszonyított aránya 1996. és 2004. között nem változott.

5. ábra
Magyarországi régiók népessége 1996-2004 között

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

Az Észak-alföldi régió népessége az országos átlagnál jóval mérsékeltébb ütemben csökken, az élve születések aránya országosan itt a legmagasabb. A régió népessége 1994-1996 között szinte változatlan volt, 1999-2000-ben enyhe csökkenés mutatkozott, majd az elmúlt 5 évben a régió pozitív demográfiát mutat az országos átlaghoz képest.

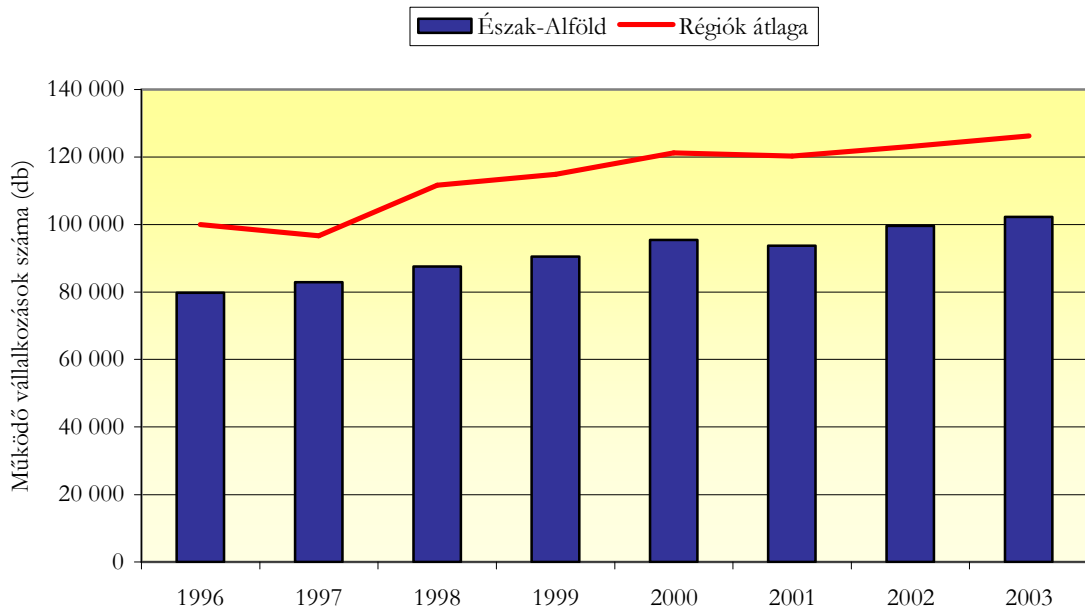
Megvizsgálva a régió népességének összetételét korcsoportonként megállapíthatjuk, hogy az iskoláskorú gyermekek száma sokkal nagyobb százalékot mutat, mint az országos átlag, a nyugdíjasok száma is magas, az aktív dolgozók aránya azonban az országos átlag alatt van (Nagy A. J., 2005).

A régióból az aktív dolgozók jelentős száma elvándorol, annak reményében, hogy munkát találnak, és magasabb életszínvonalon élhetnek. Az elvándorlás – amely főleg a képzetesebb rétegeket érinti – országosan a legnagyobb mértékű, az iskolázottsági szint (részben emiatt) az egész országban itt a legalacsonyabb.

A régióban a halandóság alakulása az országos átlagnál kedvezőbb. A járóbeteg-ellátás minősége kistérségenként jelentős eltéréseket mutat; az egészségügyi alapellátás elérhetősége a régió falvaiban a hiányos közlekedési feltételek miatt korlátozott. A hátrányos szociális helyzetű rétegek (csökkent munkaképességűek, romák stb.) aránya magas, társadalmi-gazdasági re-integrációjuk vontatott. A térség gazdaságának viszonylagos fejletlensége következtében a teljes népességnek mindössze 32,7%-a foglalkoztatott, ami a legkisebb arány a régiók között. Itt a legalacsonyabb az egy főre jutó jövedelem értéke is.

Az Észak-alföld belső viszonyait tekintve a régió lakóinak közel fele társadalmi-gazdasági szempontból stagnáló vagy lemaradó térségben él, ahol az átlagosnál rosszabb a munkanélküliségi és jövedelmi helyzet, a külföldi tőke és a vállalkozói aktivitás aránya pedig igen alacsony. A működő vállalkozások száma a régióban 1996-ban 79818 volt, mely 2003-ra 28%-kal növekedett. Az országos adatokhoz viszonyított arányuk 11,5%, mely 1996. és 2003. között nem változott (6. ábra). A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma magas a térségben, azonban tőkeerejük alacsony, az egy lakosra jutó befektetett külföldi tőke az országos átlagnak mindössze 25%-át teszi ki. Közlekedés-földrajzi helyzetéből adódóan távol van a meghatározó gazdasági centrumoktól, ezért csekély a külföldi tőke gazdaságot élénkítő szerepe (Harsányi E. „*et al.*”, 2005).

6. ábra
Működő vállalkozások száma az Észak-alföldi régióban 1996 és 2003 között

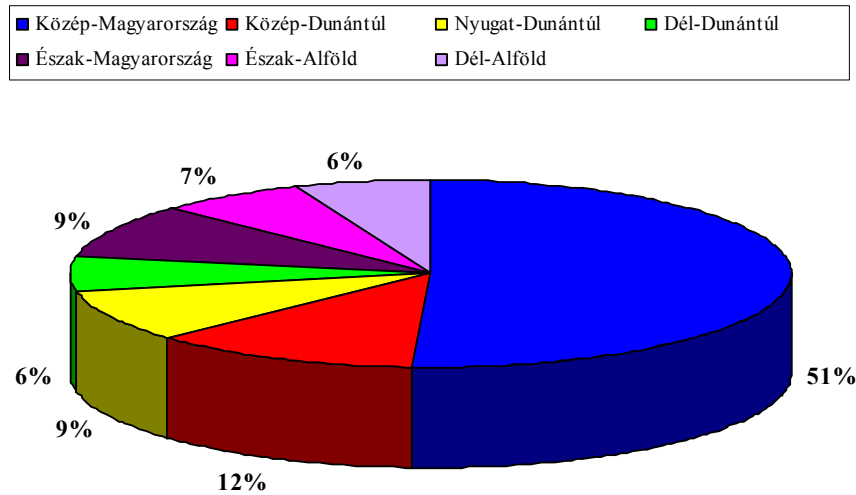
Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2003).

Egy-egy térség gazdasági teljesítményének alakulásában a vállalkozói szféra investícióinak kiemelkedő szerepet lehet tulajdonítani (*Csizmazia „et al.”, 2005*). Ahhoz, hogy egy magyar vagy külföldi vállalkozó eldöntse, hogy az ország melyik részén érdemes beruháznia, számos tényezőt kell figyelembe vennie, egyáltalán nem mindegy, hogy milyen feltételeket talál tevékenységének fejlesztéséhez. A befektetők a fejlettebb térségekbe fognak áramlani, ezért fontos az egyes területi egységek fejlettségének vizsgálata, összehasonlítása és ezek alapján a fejlesztés lehetőségeinek feltárása (*Rechnitzer, 2001a*).

A beruházások volumene jelentősen ingadozott Magyarországon 1990 és 2002 között. A volt keleti blokk országai – közöttük Magyarország is – az idegen tőke kiemelt célterületévé váltak, így a hazai gazdaság fejlődését a külföldről beáramló tőke nagymértékben segítette (*Kása, 2005*). A beruházások volumene 1992-ig rendre elmaradt az egy évvel korábbtól, de az ezt követő időszakban – 1995 kivételével – folyamatosan növekedett. A régióban a nagyobb beruházási dinamika 1997-től indult meg, s az üteme azóta sem marad el a nemzetközi folyamatokétól, így a régió korábbi időszakából felhalmozódott lemaradása nem növekszik tovább. 2004-ben Magyarországon 4.076 milliárd forint értékű beruházás valósult meg. Míg a fentebb említett növekedés a Közép-magyarországi régióban és a Közép-Dunántúlon meghaladta az országos

értéket, addig a két alföldi régióban a fejlődés lényegesen elmaradt ettől az átlagtól (7. ábra).

7. ábra
A beruházások megoszlása 2004-ben Magyarország régiói között

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

A külföldi befektetők közül az amerikai, az osztrák, az olasz és a német befektetői csoportok jutottak meghatározó részesedéshez. A régió gazdaságának fontos pillére a kisszámú, de nagy alaptőkével és nagy volumenű termeléssel jellemezhető részvénytársasági kör. A külföldi tőke ágazati megoszlásában dominál az ipar, ezen belül elsősorban a feldolgozóipar. Az egy lakosra jutó beruházások értéke a második legkisebb az országban. Az Észak-alföldön jelenleg 25 ipari park és három vállalkozási övezet található (a záhonyi, a bihari és a kunmadarasi vállalkozási övezet), ahol a letelepedő vállalatok és üzemek jelentős pénzügyi kedvezményekben részesülhetnek.

Viszonylag jelentős vonzást mutat a kereskedelem, a közlekedés és a távközlés, az agrárszektor és a termelő szolgáltatások, valamint az építőipar és a turizmus, a high-tech súlya viszont viszonylag alacsony. A régió népességének vállalkozási hajlandósága alacsony, az országos átlaghoz képest kisebb a KKV-k aránya és nem kielégítő a vállalatok közötti együttműködés sem. Gyengék a piaci, termelési, finanszírozási és beszállítói kapcsolatok. A vállalkozások aránya még mindig az országos átlag alatt van, ugyanakkor az üzleti szolgáltatások fejlettsége a magyarországi átlagnak megfelelő. Magyarországon a dinamikus fejlődés alapvető feltétele az európai normáknak

megfelelő vállalati struktúra kiépülése. Az Észak-alföldi régióknak ebben a tekintetben is jelentős lemaradást kell pótolnia az ország többi térségéhez viszonyítva (Borsos, 2002).

Magyarország megyéi esetében végignézve az egy lakosra jutó beruházási értéket (ezer Ft), Hajdú-Bihar megye a megyék sorrendjében középen helyezkedik el, míg Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az utolsó harmadban található. A fejlesztő beruházások elmaradásának magyarázata elsősorban a régió halmozottan hátrányos helyzetében, nehéz megközelíthetőségében és kedvezőtlen infrastrukturális ellátottságának hiányosságaiban keresendő.

A régió természetföldrajzi képét az Alföld határozza meg, mely adottságai révén – az ország többi területével összehasonlítva – jelentős szerepet tölt be hazánk mezőgazdaságában, mely kb. 11%-kal járul hozzá a régiós GDP értékéhez, amely kétszerese az országos átlagnak (Csatári „et al”, 1998). A mezőgazdaságnak régió hagyományai vannak: az Észak-Alföld Magyarországon belül jelentős élelmiszer-feldolgozóipari alap-, illetve nyersanyagtermelő bázis és jó minőségű, a térséghez köthető agrártermékekkel rendelkezik, az ország gyümölcstermésének egyharmadát, almatermelésének közel felét itt szüretelik (Harsányi E. „et al”, 2003).

A régió nagyfokú elmaradottsága mögött jelentős térségen belüli kiterjedt külső (határ menti) és belső periférikus (Közép-Tisza-vidék, Bihar, Bereg, stb.) különbségek találhatók (Nagy „et al.”, 1999). A régióban elszórva erőteljesen fejlődő térségek is találhatók, amelyek főként a megyeszékhelyeket és egy-két nagyobb várost foglalnak magukba (Baranyi, 2004).

A hosszan elnyúló és egy közlekedési vonalra felfűzött régió elérhetősége a legrosszabb az országban a gyorsforgalmi utak hiánya miatt. Nyugati területeinek régió kívülről irányuló kapcsolatai – a Közép-magyarországi régió gazdasági súlya miatt - erősebbek, mint a Debrecen felé irányulók. Az 1990-es évek az Észak-alföldi régió esetében is markáns áttörést hoztak a kommunikációs szektor területén. 1995-re nagyrészt kiépült a régió optikai vezetékes gerinchálózata, megkezdődött az analóg központok digitalizálása, az összes térség bekapcsolódott a hazai és nemzetközi távhívásba, megindult a korszerű adatátviteli szolgáltatások fejlődése és egyre nagyobb szerepet kap a nagysebességű adat-, hang- és képi információ továbbítása is (Csatári – Kanalas, 2003).

Az Észak-alföldi régió mindhárom megyéje számos nemzetközi együttműködési megállapodással rendelkezik. Mindhárom megye önkormányzata tagja az Európai

Régiók Gyűlésének (ERGY), ahol több bizottság munkájában is részt vesznek. Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, illetve Debrecen és Nyíregyháza megyei jogú városok teljes jogú tagjai a Kárpátok Eurorégióinak, míg Jász-Nagykun-Szolnok megye megfigyelőként vesz részt e szervezet munkájában, viszont tagja a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégióinak (*Rechnitzer – Lengyel, 2000*).

A régió városai közül Debrecen tartozik a "regionális centrumok" közé gazdasági súlypont-szerepe, nemzetközi hírű egyeteme és az innovációkra épülő gazdasági fejlődés szellemi bázisa miatt. Nyíregyháza gazdaságára jellemző az intézményi és kereskedelmi szolgáltatások átlagosnál nagyobb súlya a helyi gazdaságban. A gazdasági szerkezetet erősítették a város népességéhez viszonyítva nagy léptékű és rendkívül gyorsan felfutó kereskedelmi beruházások, valamint a pénzügyi szolgáltató hálózatok terjeszkedése. A város (szub)regionális szerepkörének meghatározói a kereskedelmi, vásárvárosi, üzleti szolgáltatási tevékenységek és a román-ukrán-szlovák határ közelségére alapozott nemzetközi funkciók lehetnek (*Enyedi – Horváth, 2002*). Szolnok gazdaságában a legnagyobb a feldolgozóipar súlya, amelynek privatizációja országos összehasonlításban is jelentős külföldi befektetéseket vonzott. A várost régióon belüli excentrikus fekvése és erős külső kapcsolatrendszere, valamint közlekedési adottságai egyaránt alkalmassá teszik a regionális logisztikai centrum-szerep betöltésére (*Csatári, 1994*).

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Az értekezésben először a regionalitás hazai gyökereivel, az európai régiópolitika és a versenyképesség tartalmával foglalkoztam. A regionális versenyképesség összefüggéseinek tanulmányozása után áttekintettem az Észak-alföldi régió főbb sajátosságait.

Az Észak-alföldi régió versenyképességét a kutatómódszertanban szekunder kutatásnak nevezett módszerrel, a már meglévő, közzétett adatok elemzésével (*Tomcsányi, 2000*) vizsgáltam, a regionális versenyképesség főbb mutatóin keresztül. Ezt követően primer kutatási módszerrel a régió legnagyobb felsőoktatási intézményében, a Debreceni Egyetemen (DE) diplomát szerzett hallgatók körében végzett kérdőíves felmérés segítségével kerestem a választ, hogy az egyetem hogyan hat a régió versenyképességére. Ebben a fejezetben a kutatásunkhoz használt forrásokat foglalom össze, valamint ismertetem a kérdőíves felmérés körülményeit, az adatok feldolgozásához használt módszereket.

3.1 Források

A kutatás információs bázisát területi statisztikai kiadványok adatai, valamint egy saját szerkesztésű kérdőív képezték. Az „Eredmények” fejezet első részében a régió jövedelmezőségének, munkatermelékenységének és a foglalkoztatásnak vizsgálatához a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Területi Statisztikai Évkönyvek, STADAT, T-STAR, a KSH Magyar régiók zsebkönyve, KSH megyei statisztikai tájékoztatók, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutató Központ (MTA RKK) ATI adatait, a Gazdasági Minisztérium Regionális Információs Főosztály adatait használtuk.

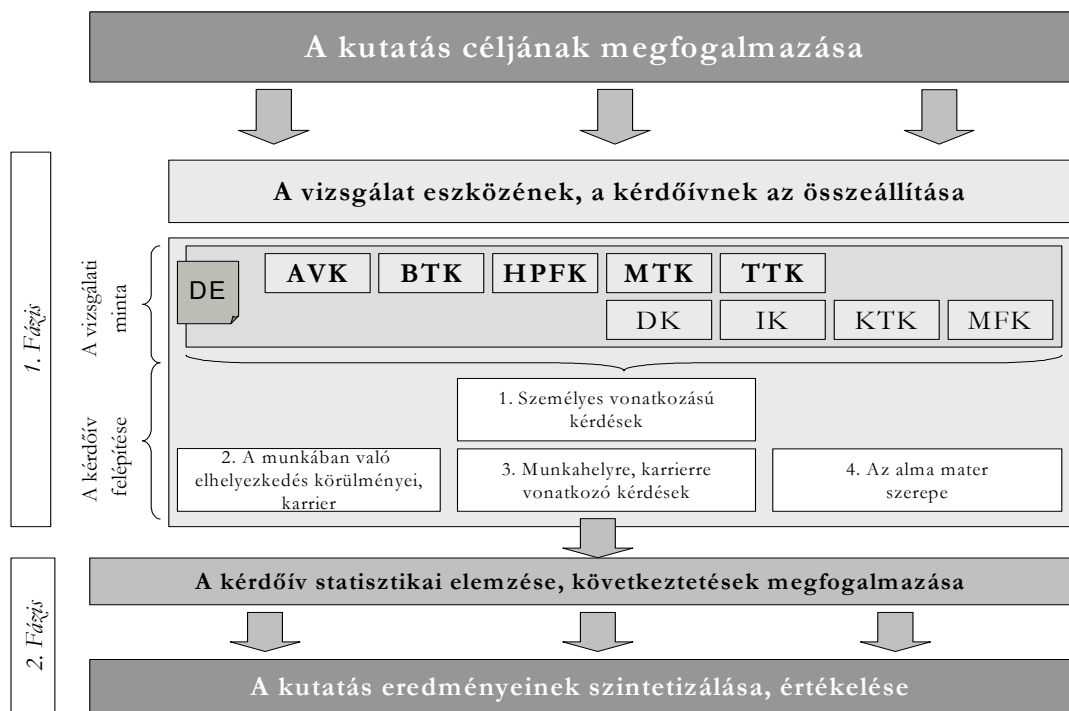
3.2 A Kérdőíves vizsgálat leírása

A kutatási eredmények általánosítása – a tudományos vizsgálatoktól elvárt korrektséggel – csakis a hipotézis szintjén tehető meg. Azt a plauzibilis hipotézist azonban

kimondhatjuk, hogy a megfogalmazott összefüggések más, hasonló adottságokkal rendelkező egyetemeken felhasználhatóak és hasznosak lehetnek.

Kutatásom programjának bemutatása (8. ábra) után a vizsgálatban alkalmazott statisztikai módszerek ismertetésére kerül sor, amelyek segítségével megfogalmazott eredmények ismertetését a további fejezetek tartalmazzák.

8. ábra
A kutatás programja.

Forrás: Saját szerkesztés.

A kutatás programjában két fázist különíthető el. Az *első fázisban* a kutatás céljához illeszkedve összeállítottam egy kérdőívet, amelynek segítségével a Debreceni Egyetemen végzett hallgatók munkába való elhelyezkedésének körülményeit vizsgáltam. Felmértem a munkahelyre, karrierre vonatkozó információkat és kíváncsi voltam az alma materről kialakult véleményre, és az azt befolyásoló összefüggésekre. A kérdőív tartalmazott személyes vonatkozású kérdéseket is (pl. nem, életkor, családi állapot), azonban az erre adott válaszok elemzése nem célja a disszertációnak.

A vizsgálati minta kialakítása során fő szempont volt az, hogy elsősorban a Debreceni Egyetem azon karainak a hallgatóit vonjuk be a vizsgálatba, akik olyan karokon végezték tanulmányaikat, amelyek illeszkednek a Bolognai-folyamat rendszerébe. A Debreceni Egyetem 15 karából 11-re terjedt ki a vizsgálat, melyek a

következők voltak: Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar (AVK), Bölcsészettudományi Kar (BTK), Konzervatórium (DK), Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar (HPFK), Informatikai Kar (IK), Közgazdaságtudományi Kar (KTK), Mezőgazdaságtudományi Kar (MTK), Műszaki Főiskolai Kar (MFK) és Természettudományi Kar (TTK).

A 2005. december - 2006. február között sorra került felmérésben 4731 db kérdőívet küldtük ki, amelyből 1314 értékelhető érkezett vissza. A Debreceni Egyetem előzőekben említett karainak tanulmányi osztályai által megadott 2000-ben és 2005-ben végzettek adatai alapján küldtük ki a kérdőívet, amelynek mellélete egy kitöltését segítő útmutató és felbélyegzett válaszboríték volt. Eredetileg szándékomban állt időbeli összehasonlítást végezni a két adott időpontra vonatkozóan, azonban a beérkezett válaszok évenkénti megoszlása (2. melléklet) nem tette lehetővé megbízható, értékelhető összehasonlítást elvégzését. A válaszadók 39,1%-a (515 fő) 2005-ben, 21,9%-a (288 fő) pedig 2000-ben szerezte diplomáját. Ugyanakkor kaptunk válaszokat 2001-ben (114 fő) és 2002-ben (110 fő), valamint 2003-ban (145 fő) és 2004-ben (142 fő) végzett hallgatóktól is. Az értékelés során a vizsgált öt évben végzettek egy adathalmazként képezték a mintát.

Az egyes karokon 2000-2005 között végzett hallgatók számát, az egyes karokra vonatkozóan a kiküldött és beérkezett kérdőívek számát és arányát mutatja be a 3. táblázat.

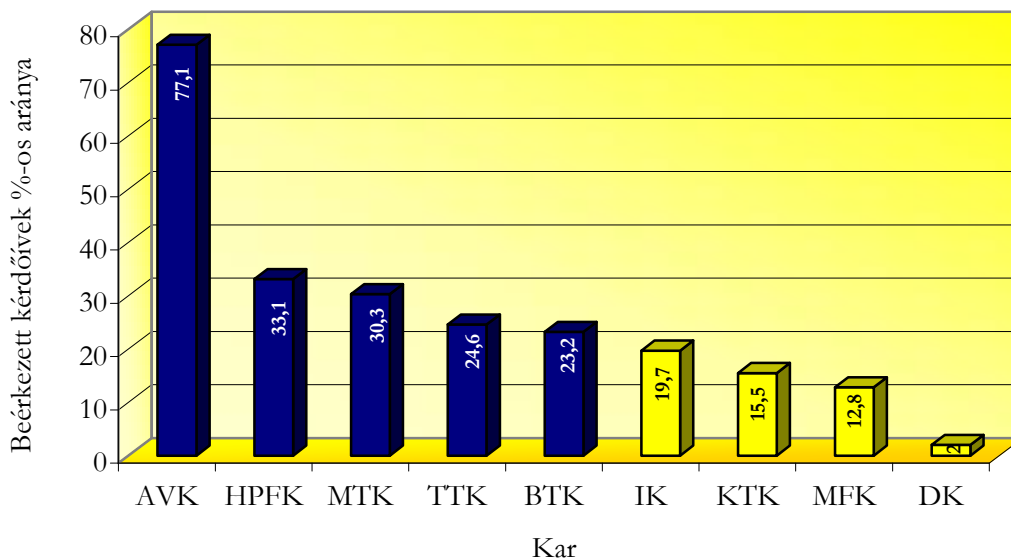
3. táblázat
A kérdőíves vizsgálatban részt vevő egységek adatai

Kar	Végzettek száma							Kiküldött kérdőívek száma	Beérkezett kérdőívek száma	A beérkezett kérdőívek %-os aránya a kiküldöttekhez képest
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Összesen			
AVK			307	341	277	335	1260	297	229	77,1 %
BTK	937	899	970	855	950	839	5450	929	216	23,2 %
DK	83	46	58	47	52	44	330	96	2	2,0 %
HPFK	461	557	634	775	666	716	3809	1174	389	33,1 %
IK					107	135	242	157	31	19,7 %
KTK	107	152	141	166	202	186	954	187	29	15,5 %
MFK	352	267	435	332	349	376	2111	623	80	12,8 %
MTK	365	572	493	288	297	288	2303	451	137	30,3 %
TTK	660	569	536	435	296	367	2863	817	201	24,6 %
Összesen:							19322	4731	1314	27,77%
Címzett ismeretlen:									249	5,3 %
Összesen:									1563	33,0 %

Forrás: Saját szerkesztés.

Az eredmények megbízhatósága érdekében azokat a karokat vizsgáltuk, amelyek esetén a beérkezett kérdőívek aránya meghaladta a 20%-ot, így öt kar (AVK, BTK, HPFK, MTK, TTK) végzett hallgatóinak válaszát elemeztük (9. ábra). Így a minta elemszáma N=1172 lett.

9. ábra
A visszaküldött kérdőívek száma

Forrás: Saját szerkesztés.

A vizsgálat második fázisában került sor az adatok statisztikai kiértékelésére és elemzésére, a vizsgálat célkitűzéseivel összhangban. A következő, „Eredmények” című fejezet a minta leíró statisztikai bemutatását, a hallgatók elhelyezkedési körülményeinek és karrier-lehetőségeinek ismertetését és az Alma mater szerepének értékelését tartalmazza. A fejezet további részében beszámolok a következtetések megfogalmazásához végzett statisztikai elemzésekhez alkalmazott módszerekről.

3.3 A vizsgálatban használt módszerek

A változók térbeli elhelyezkedésének, eloszlásának, szerkezetének meghatározására *leíró statisztikai eljárások* alkalmaztunk, amely eljárások az adatok összesítését jelentik. A vizsgálatok, kísérletek adatainak kiértékelése az adatok összesítésére irányul, majd az adatok alapján következtetéseket vonunk le a populációra vonatkozóan. Ennek

eszközéül szolgálhatnak a *statisztikai próbák* vagy *statisztikai hipotézisvizsgálatok*, amelyekkel bizonyos, a populációra vonatkozó feltevéseket (hipotéziseket) ellenőrzünk.

Sok esetben szükség van arra, hogy a minta alapján a kapott eredményeket a minta által reprezentált populációra általánosítsuk. Ennek az a feltétele, hogy igazoljuk: eredményeinket nem a véletlen tényezők befolyásolták, vagyis más reprezentatív minták vizsgálatával is ugyanazokat az állításokat fogalmazhatjuk meg a populáció egészére nézve. A matematikai statisztika segítségével megállapíthatjuk, hogy a vizsgálat során megfigyelt különbségek egy általunk meghatározott valószínűségi szinten más esetekben kimutathatók-e. Amennyiben ez a különbség nem a véletlen műve, akkor szignifikáns (lényeges) különbségről beszélhetünk. A hipotézis statisztikai vizsgálata során legtöbbször abból a feltételezésből indulunk ki, hogy két minta megállapítható tulajdonságai között nincs szignifikáns különbség. Két minta megállapítható tulajdonságai közötti szignifikancia két minta számtani közepének a különbségétől, a minták szórásától és a minták elemszámától függ.

A statisztikai hipotéziseknek két alapvető típusa közül nemparaméteres próbákat végeztem, amelyek esetében a próbastatisztika eloszlása a nullhipotézis esetén független az alapeloszlástól (a változók eloszlásától). A nemparaméteres próbák közül az elemzésben a *khí-négyzet* és *Kruskal-Wallis* próbákat alkalmaztam.

A *khí-négyzet próba* az egyik legegyszerűbb statisztikai próba, ami két változó közötti kapcsolatot „valódiságának” az eldöntésére szolgál. A *khí-négyzet* teszt kategóriákba sorolt ordinális vagy nominális adatokkal dolgozik, leggyakrabban arányokra (%-os megoszlásokra) vonatkozó hipotézisek tesztelésére használatosak (Hancz, 2004). Ez a módszer önmagában azonban nem mutatja meg a kapcsolat erősségét, csak arra ad választ, hogy a változók között van-e ténylegesen kapcsolat egy bizonyos valószínűségi szint mellett. A próba adatállományait a *kontingencia-táblázatok* jelentik. Ezek a táblázatok két változó összefüggéseinek vizsgálatakor használhatók. Segítségükkel megvizsgálható, hogy az egyik ismerv különböző osztályaiban a másik ismerv szerinti mintaelemek azonos eloszlást követnek-e, azaz a második ismerv szerinti eloszlás független-e az első ismérvtől. A táblázatban az elemzés során a táblázat celláira fókuszálunk, ezen cellák szolgáltatják a kérdéses információt a két változó közötti összefüggésekről, ugyanis a cellák a két változó (oszlop és sorváltozó) értékeinek minden kombinációja esetén kapott értékeket tartalmazzák. A kereszttáblában szereplő százalék és számértékek azonban nem elegendőek a két változó közötti kapcsolat

jellemzésére, a sor és oszlopváltozók függetlenségét a χ^2 -négyzet próba segítségével teszteljük. A másik, az elemzés során alkalmazott nemparaméteres próba a Kruskal-Wallis próba, amelynek célja összehasonlítani 3, vagy több sokaságot, melyekből véletlen egyváltozós mintát vettem.

Az eredmények megfogalmazása során az adatok, összefüggések szemléletes megjelenítésére a legtöbb esetben grafikus szemléltetést választottam. A grafikus megjelenítés sok információt tud összesűriteni, mindemellett gyors és szemléletes is (Petres – Tóth, 2004).

A dolgozatban a kvalitatív változók gyakorisági eloszlásának ábrázolását *oszlopdiagrammal* végeztem. A diagram vízszintes tengelyén az osztályok, függőleges tengelyén az abszolút vagy relatív gyakoriságok szerepelnek.

4. EREDMÉNYEK

4.1. A regionális versenyképesség főbb elemei az Észak-alföldi régióban

4.1.1. Az Észak-alföldi régió helyzetének elemzése

Magyarország egyik legellentmondásosabb régiója az Észak-alföldi régió. A regionális versenyképességnek nincs egyetlen kiemelt mutatója, nem jellemezhető egyetlen adattal, hanem egymáshoz szorosan kapcsolódó, viszonylag jól mérhető és egyértelmű közgazdasági kategóriák együttesét jelenti (Lengyel, 2003). Ha eltekintünk a lakosság korösszetételétől, akkor az alábbi három főbb mutatóval (ún. alapmutatóval) mérhető a régiók versenyképessége: a regionális GDP egy lakosra jutó nagysága és a növekedés üteme, a régió munkatermelékenysége és növekedési üteme és a foglalkoztatottsági ráta és változása a régióban (Lengyel, 2000).

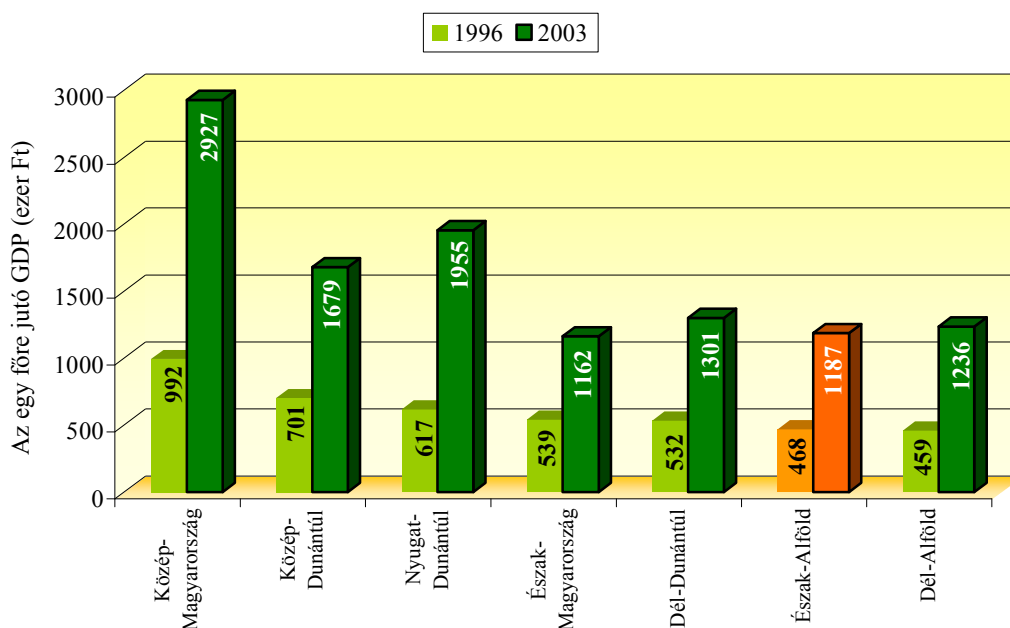
4.1.1.1 Jövedelmezőség a régióban

A különböző térségek teljesítményének, ill. fejlettségének a mérésére, összehasonlítására leginkább a bruttó hazai termék (GDP) alkalmas (Csizmazia „et al.”, 2005), ez a mutató egyben a regionális versenyképességet jellemző három közgazdasági kategória egyike is (Lengyel, 2003). Az Észak-alföldi régióban állítják elő a GDP 10,2 %-át. Az egy főre jutó GDP az országos átlagnak kb. 68 %-a, mellyel az országban az utolsó helyen áll (Baranyi, 2004). Az egy főre jutó GDP 2003-ban 1.187 eFt volt (10. ábra).

A gazdasági fejlettség területi különbségei hosszabb távon alakulnak ki, s létrejöttükben számos tényező játszik jelentős szerepet. Ha elfogadjuk, hogy a természeti adottság és a tradíció összetevők szignifikánsan befolyásolják a gazdasági fejlettség alakulását, akkor egy év alatt sem a változások irányában, sem az ütemében nem várhatunk alapvető változást. Ennek megfelelően a dolgozatban az adatok rendelkezésre állásától függően több év adatait elemezve vonunk le következtetéseket.

Az Észak-alföldi régió Magyarország egyik halmozottan hátrányos helyzetű régiója. Országos viszonylatban mérsékelt gazdasági aktivitás jellemzi ezt a térséget, amely alapvetően a gazdaság alacsony teljesítőképességében rejlik. Ez mutatkozik meg abban is, hogy az egy főre jutó GDP tekintetében a régió az utolsó helyek egyikét foglalja el Magyarország régióinak sorában.

10. ábra
A GDP egy főre jutó értékének (ezer Ft) alakulása

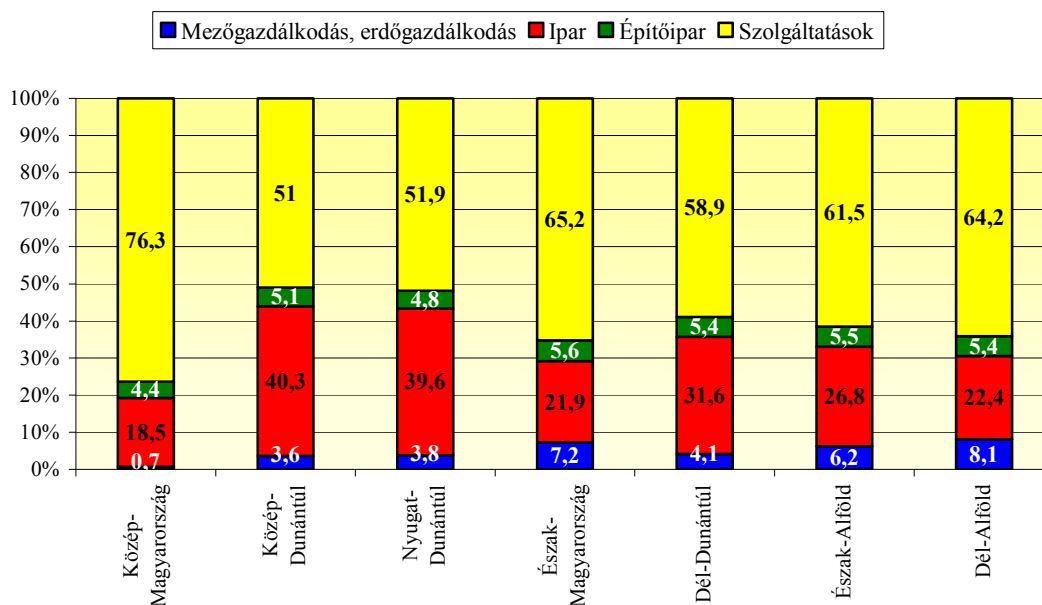

Forrás: Saját szerkesztés (*Területi statisztikai évkönyv, 2003; A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon, 2005*).

Megvizsgáltam 1996-2003 között az egy főre jutó bruttó hazai termék alakulását, és a régiók egy főre jutó GDP szerinti sorrendjét. Rangkorreláció segítségével elemeztem, hogy az adott időszakban a vizsgált tulajdonság tekintetében azonos-e a régiók sorrendje. A Kendall-féle konkordancia, vagy egyetértési mutató értéke alapján ($W = 0,941$) elmondható, hogy a régiók sorrendje a 2003-ig eltelt nyolc évben lényegében nem változott (94,1%-ban tekinthető azonosnak a régiók sorrendje). Az egy lakosra számítható bruttó hozzáadott érték alapján az első három helyen valamennyi évben Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl állt, míg a többi 4 régiónál csak átmeneti előre- ill. hátralépés történt az évek során. Az Észak-alföldi régió ebben a sorrendben vagy az utolsó vagy az azt megelőző helyen szerepelt a vizsgált 7 év alatt.

A régiók eltérő gazdasági fejlődésének számos oka van, amelyek között az egyik legjelentősebb az ágazati szerkezeti eltérés. A gazdasági ágak főbb csoportjai jól jellemezhetőek a bruttó hozzáadott értékekkel (*11. ábra*).

11. ábra
A bruttó hozzáadott érték a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint, 2003

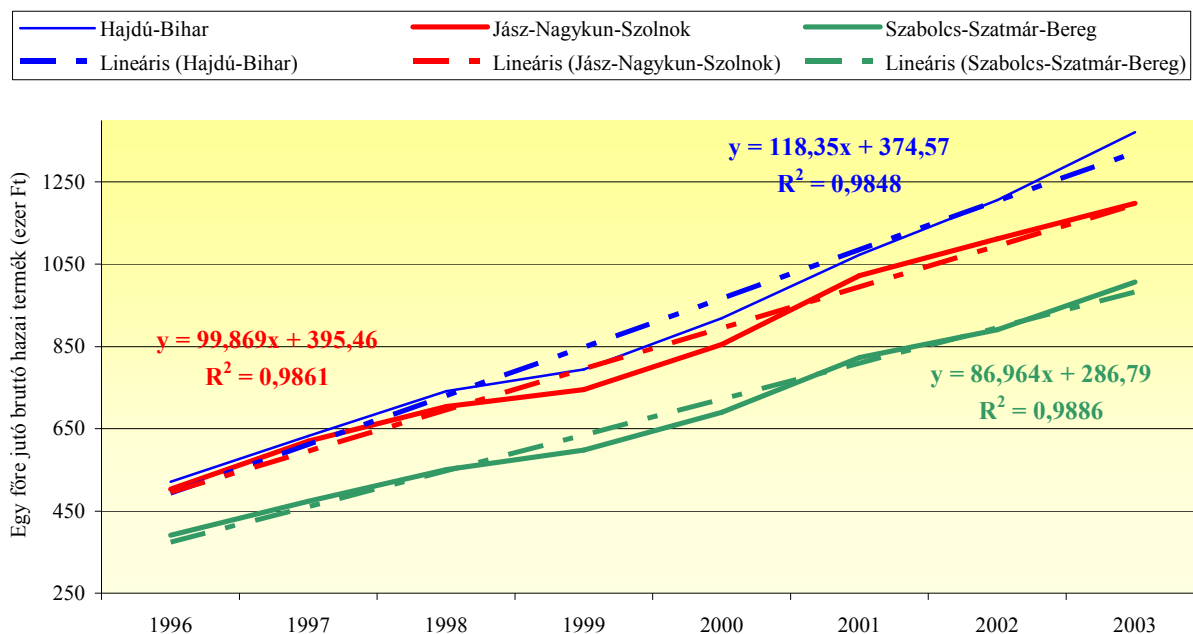

Forrás: Saját szerkesztés (*A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon, 2005*).

Kiragadva a szélsőértékeket képviselő régiókat, megfigyelhetünk bizonyos jellegzetességeket. Közép-Dunántúl és Nyugat Dunántúl esetén a bruttó hozzáadott érték magas arányát (45,4% és 44,4%) az ipar-építőipar termeli meg, míg az Észak-alföldi és Dél-alföldi régiók esetén ez az arány 27,8-32,3 % között mozog. Azoknál a régióknál, amelyek kevésbé jól teljesítenek a GDP előállításában, relatíve nagyobb szerepet játszanak a szolgáltatások és a mezőgazdaság, Észak-alföld és Dél-Dunántúl esetén az arány 67,7-72,3% között mozog, míg Közép-Dunántúl és Nyugat Dunántúl esetén ez az érték csak 54,6 és 55,7% között van (*Dobos „et al.”, 2000*).

Az egy főre jutó bruttó hazai termék trendjének alakulását vizsgálva elmondható (*12. ábra*), hogy a GDP lineáris trendet követ a régió mindhárom megyéjében. Hajdú-Bihar megyében a lineáris trend egyenletének meredeksége: $m_{HB} = 118$ (ezer Ft), Jász-Nagykun-Szolnok megye esetében $m_{JNSZ} = 100$ (ezer Ft) és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében $m_{SZSZB} = 87$ (ezer Ft). A meredekség értékei alapján, az időegység alatt az idősorban az egy időszakra jutó átlagos változás mértéke Hajdú-Bihar megyében a legnagyobb, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetén adódott legalacsonyabbnak, vagyis a megyék fejlődésének dinamikáját elemezve azt tapasztaljuk, hogy Hajdú-Bihar fejlődik a legdinamikusabban, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlődési üteme pedig a leglassabb.

12. ábra
Az egy főre jutó bruttó hazai termék

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

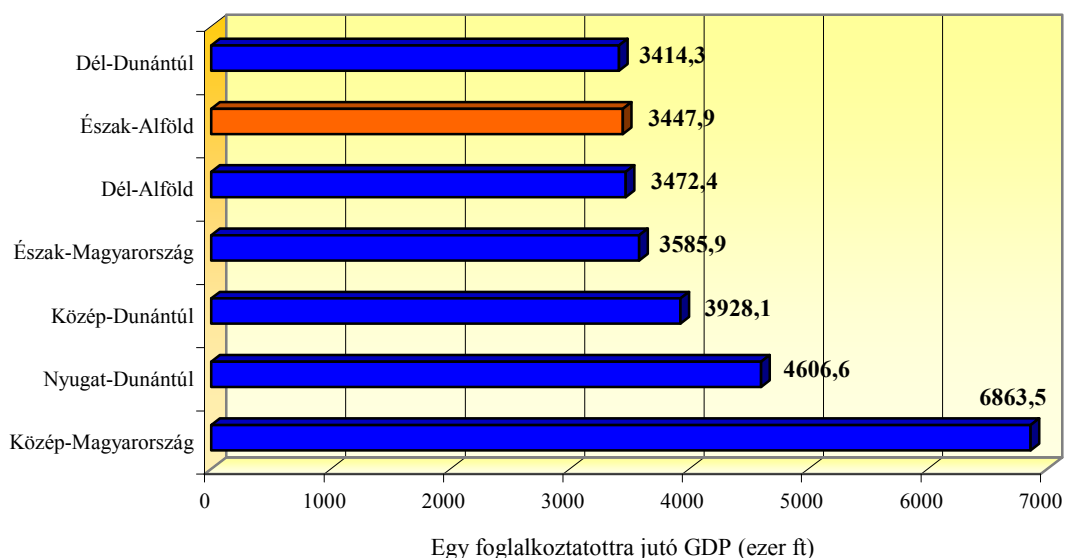
A kutatásfejlesztés nemcsak a vállalatok, hanem a térségek versenyképességét is döntően meghatározza, mivel versenyelőnyt képezhet az innovációk, új technológiák és új termékek bevezetése (Gál, 2004). Egy régió versenyképességének tartós növekedését elsősorban az eredményes K+F tevékenység segíti (Lengyel, 2003). A Középmagyarországi régió után az Észak-alföldi régió kutatás-fejlesztési (K+F) intézményi hálózata a második legjelentősebb az országban. Erre a magas színvonalú K+F tevékenységre alapozva az innováció fejlődésének elősegítése (technológia és termékfejlesztés) és a külföldi és belföldi tőke bevonásának ösztönzése a régió felzárkózásának szempontjából létfontosságú (Grosz – Rechnitzer, 2005). A felsőoktatási intézmények a meghatározó bázisai a régió kutatás-fejlesztési potenciáljának, így a K+F szektor szintén koncentrált területileg. Kapacitásainak meghatározó része Debrecenhez kötődik, ezen kívül elsősorban a másik két megyeszékhelyen, Szolnokon és Nyíregyházán van jelentékeny K+F tevékenység (Csatári, 1996). Ez a koncentráció ugyanakkor a szektor sajátosságainak köszönhetően nem tekinthető hátrányosnak. Komoly problémát jelent, hogy a kutatás-fejlesztést végző intézmények és a gazdaság kapcsolata elégtelen.

4.1.1.2 Munkatermelékenység a régióban

A regionális GDP mellett a versenyképesség másik alapmutatója a munkatermelékenység, amit az egy foglalkoztatottra jutó GDP-vel jellemzünk. A KSH, a foglalkoztatottak számát – a nemzetközi gyakorlattal összhangban – a 15-74 éves korú népesség munkaerő-felmérése alapján adja meg (Vincze, 2005). Az a személy tekinthető *foglalkoztatottnak*, aki alkalmazottként, szövetkezet vagy társas vállalkozás tagjaként, egyéni vállalkozóként, segítő családtagként a megfigyelt héten legalább 1 órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahol átmenetileg dolgozott. A gyed-ben és gyes-ben részesülők a nemzetközi ajánlásnak megfelelően nem tekinthetők foglalkoztatottnak, hacsak a megfigyelt héten nem végeztek jövedelmet biztosító munkát (KSH, 2003).

A munkatermelékenység regionális különbségei hasonló képet mutatnak, mint az egy lakosra jutó GDP különbségei. Az egy foglalkoztatottra jutó GDP tekintetében az ország különböző térségei között jelentős eltérések figyelhetők meg. A mutató értéke Közép-Magyarországon kimagasló, közel 7 millió forint jutott egy foglalkoztatottra, 4 millió feletti illetve közeli értéket a Nyugat- és Közép-dunántúli régiókban teljesítettek (13. ábra). A többi régió elmaradása az országos adathoz viszonyítva (4693,9 ezer Ft) jelentős.

13. ábra
Az egy foglalkoztatottra jutó GDP (ezer Ft), 2003

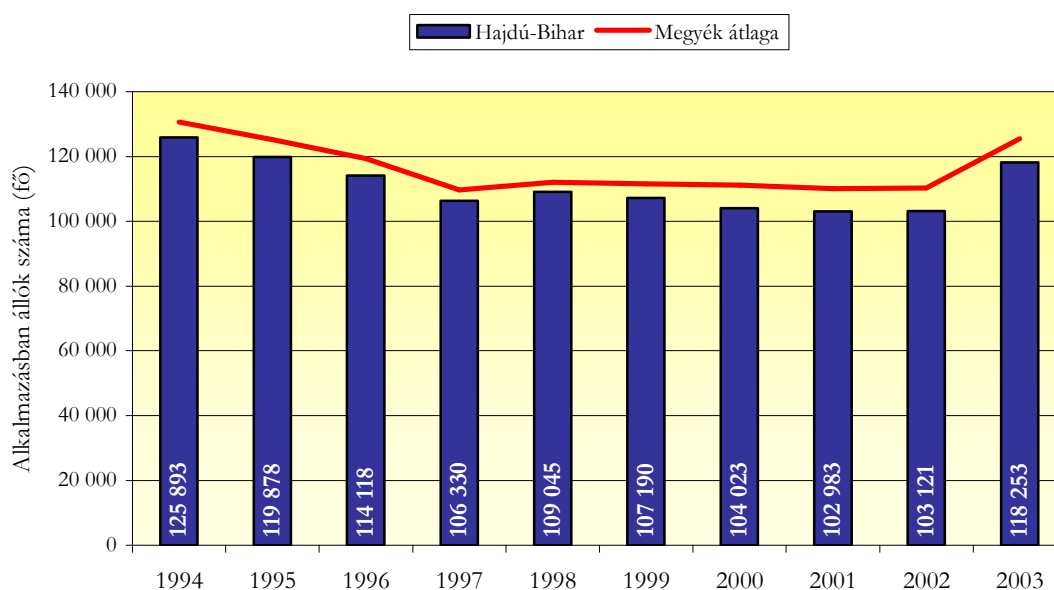
Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

Az Észak-alföldi régióban az utóbbi években az országos átlag százalékában csökkent a munkatermelékenység, annak ellenére, hogy a régiót alkotó három megye közül Szabolcs-Szatmár megyében növekedés figyelhető meg. Megvizsgálva 1996-2003 között a munkatermelékenység alakulását az elemzések alapján megállapítható, hogy a fejlettebb régiókban nagyobb ütemű volt a növekedés, mint a többi régióban (Vincze – Rófi, 2005). A GDP növekedése azzal magyarázható, hogy a régióban vagy többen dolgoznak, vagy hatékonyabban, esetleg mindkettő. Nem mindegy, hogy sokan állítják elő a megtermelt jövedelmet, azaz a GDP-t, de alacsony hatékonysággal, vagy kevesen dolgoznak, de magas hozzáadott értéket produkálnak (Lengyel, 2003).

4.1.1.3 Foglalkoztatás a régióban

Gazdaságilag aktív népesség alatt a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttes számát értjük. A foglalkoztatottsági rátát – amely a foglalkoztatottak arányát mutatja a 15-74 éves népességen belül – a regionális versenyképesség harmadik meghatározó kategóriájának tekinthetjük. Megvizsgáltuk a foglalkoztatottak számának alakulását az Észak-alföldi régióban (14. ábra), elemeztük a foglalkoztatottak (15-74 év) létszámát a régiós átlaggal összevetve is.

14. ábra
A 15-74 éves népesség foglalkoztatottságának alakulása a régiós átlaggal összevetve 1994-2003. között

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

A foglalkoztatottságban az 1990 óta eltelt időszakban történtek jelentős változások. A 90-es évek elején tömegesen szűntek meg munkahelyek, a népesség gazdaságilag inaktív hányada gyarapodott. A fellendülés csak 1997-ben indult meg. A 15-74 éves lakosság körében végzett munkaerő-felmérések alapján a népesség gazdasági aktivitása az ezredfordulót követő években, ha kismértékben is, de növekedni kezdett. A fejlettebb régiókban kb. 10-12%-kal magasabb a foglalkoztatási ráta, mint a többi régióban (Közép-Magyarország: 56,3%; Észak-alföld: 45%), és a fejlett és fejletlenebb térségek között az egyenlőtlenségek tovább nőttek. A fejletlen térségekben, mint az Észak-alföldi régió, nincs elegendő új munkahely, ezért a növekedési ütem is alacsony, a fejlettebb régiókban ez is gyorsabban nő (Gábor, 2005).

Egy térség versenyképességét nagymértékben befolyásolja a régióban élők gazdasági aktivitása, melynek megítéléséhez nemcsak a foglalkoztatottság mértéke és aránya, hanem szerkezete, valamint a munkanélküliségi helyzet elemzése biztosíthat támpontokat.

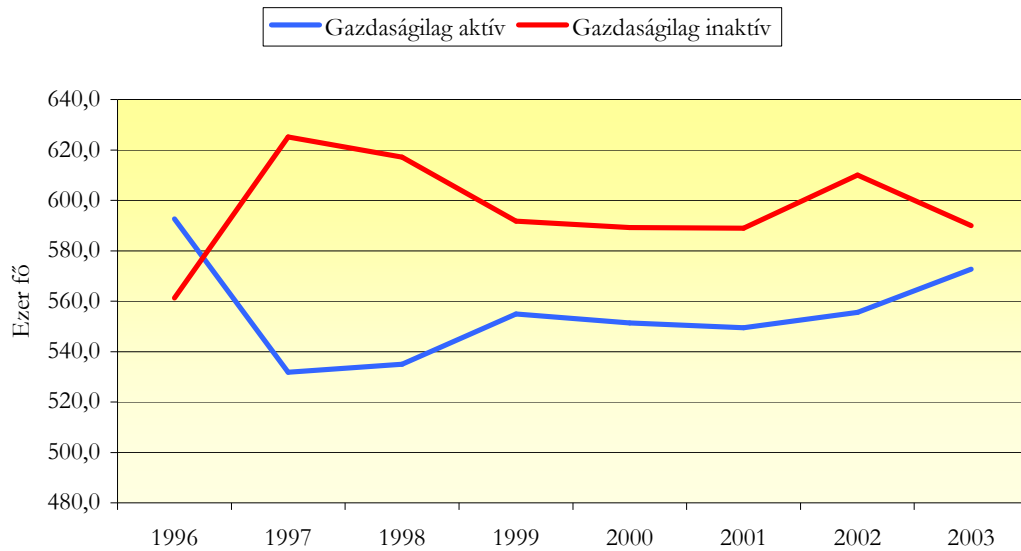
4.1.2. Gazdasági aktivitás és a foglalkoztatás szerkezetének változása a régióban

A kilencvenes években, az Észak-alföldi térségben is tömegesen szűntek meg a munkahelyek, a népesség gazdaságilag inaktív hányada gyarapodott (15. ábra). Gazdaságilag inaktívnak nevezzük azt a személyt, aki se nem foglalkoztatott, se nem munkanélküli. Ide tartozik például az idénymunkás az idényen kívül, ha nem keres munkát, az ún. passzív munkanélküli, aki ugyan szeretne munkát, de kedvezőtlennek ítélve elhelyezkedési esélyeit, meg sem kíséri az álláskeresést (KSH, 2003).

Ebben az időszakban több, hatásaiban ellentétes irányú folyamat is lezajlott. A demográfiai hullám hatására a munkavállalási korú népesség 1990-2000 között negyedmillió fővel gyarapodott, a foglalkoztatottak létszáma 1,3 millió fővel csökkent, a munkanélküliségi ráta 10% alatt, 5-6%-körül alakul, az új munkahelyek száma növekedett. A foglalkoztattak számának csökkenését a munkavállalási korú népesség tömeges inaktívvá válása kísérte. Az átalakulás első éveiben az akkori nyugdíjkorhatárt (a férfiaknál 60 év, a nőknél 55 év) megközelítő dolgozók széles körében elterjedt megoldást jelentett a korengedményes és az előnyugdíj igénybe vétele, sokan pedig a rokkantnyugdíjassá váltak (NVT, 2003). Az inaktív rétegek számszerű gyarapodását a

munkaerőpiacról tartósan kikerült, vagy ott elhelyezkedni nem tudók számának növekedése is táplálta.

15. ábra
A gazdaságilag aktív és inaktív népesség 1994-2003. között

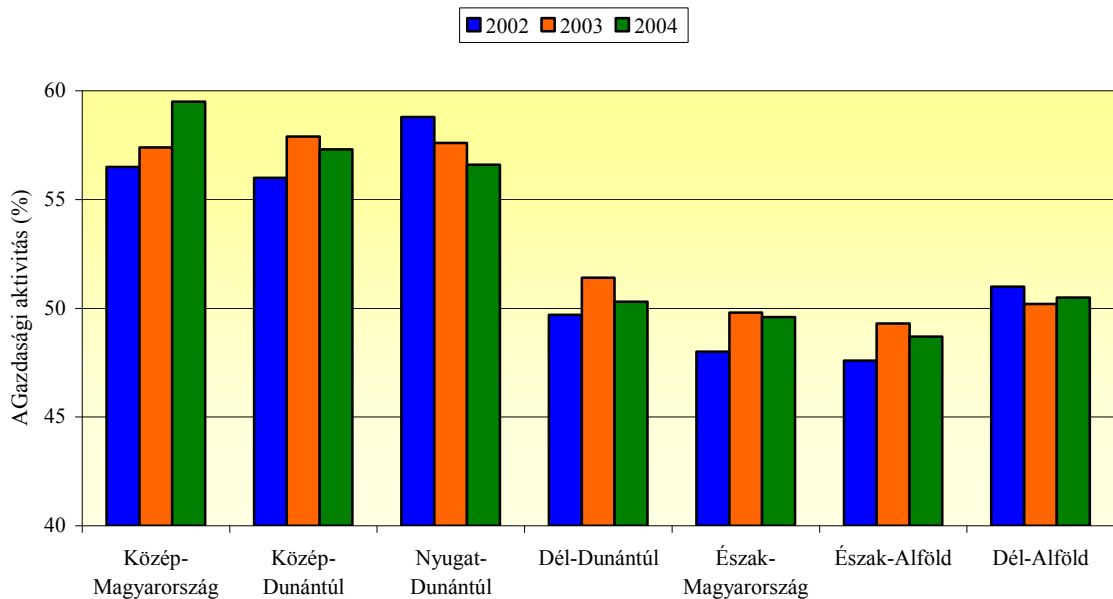

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

A foglalkoztatottságban az 1990 óta eltelt időszakban történtek jelentős változások: a 90-es évek elején tömegesen szűntek meg munkahelyek, a népesség gazdaságilag inaktív hányada gyarapodott. A fellendülés csak 1997-ben indult meg. A 15-74 éves lakosság körében végzett munkaerő-felmérések alapján a népesség gazdasági aktivitása az ezredfordulót követő években, ha kismértékben is, de növekedni kezdett. A régiók többségében – az utóbbi két-három évben – a népesség gazdasági aktivitása (16. ábra), szerény mértékben, de javult. A 2004. év viszont a Közép-magyarországi és a Dél-alföldi régió kivételével ismét visszaesést mutat.

A lejtő, az ország keleti és nyugati része között megmaradt, hiszen a 11 százalékpontnyi eltérés még ma is fennáll. A gazdasági aktivitás szerinti rangsorban a korábban vezető szerepet betöltő Nyugat-dunántúli régió veszített pozíciójából és a harmadik helyre szorult, ugyanakkor Közép-Magyarországon a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttes aránya folyamatosan növekedett. A legalacsonyabb szintű gazdasági aktivitás az Észak-alföldi és Észak-magyarországi térséget jellemzi, ahol a népességnek mintegy 48-49%-uk volt jelen a munkaerő piacon, de a Dél-dunántúli és a Dél-alföldi régiók esetében is alig haladta meg a mutatószámuk az 50%-ot.

16. ábra
A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása, 2002-2004

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

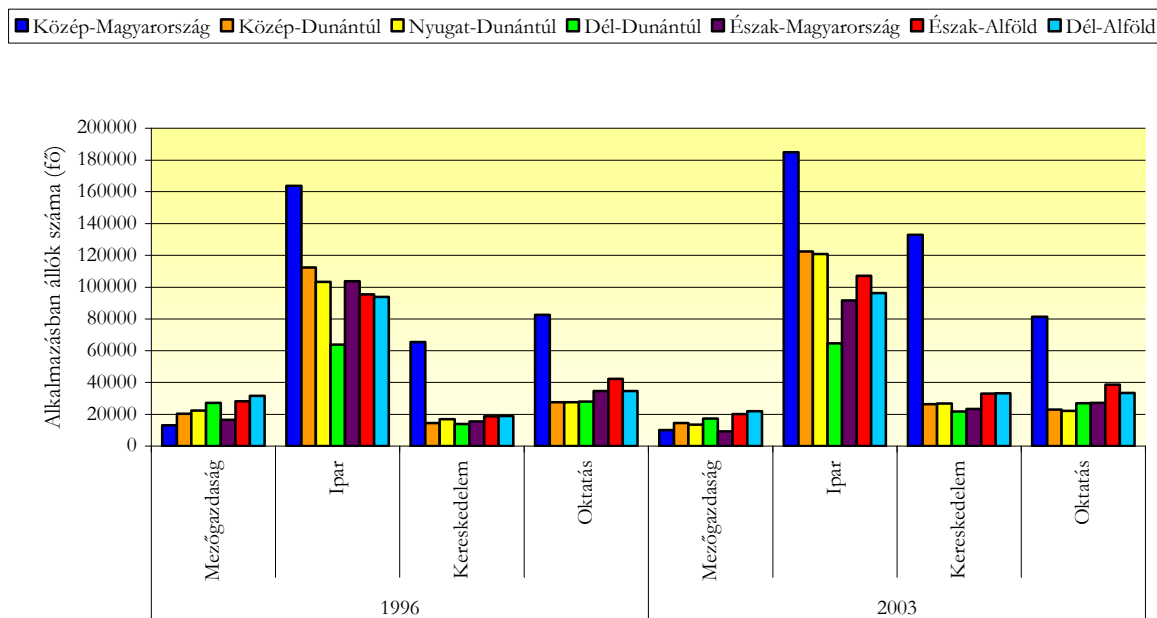
A hazai foglalkoztatási arány és az aktivitási ráta (foglalkoztatottak és az aktív munkanélküliek) 7-9%-kal alacsonyabb az Unió átlagánál. A foglalkoztatottak 1990-1997 közötti csökkenését 1997 után az aktív munkaerő létszámának évi átlagban 1-1,5%-os gyarapodása váltotta fel. Ez azonban gazdasági áganként ellentétes irányú és szélsőséges elmozdulásokat jelentett az Észak-alföldi régióban is: a termelő ágazatok közül az ipar és az építőipar, valamint a kereskedelemben növekvő munkaerő-lekötése közben a mezőgazdaság munkaerő kibocsátása tovább folytatódott. A mezőgazdasági alkalmazottak száma csökkent, arányuk azonban a mezőgazdasági foglalkoztatottak között nőtt (17. ábra).

Az elmúlt öt évben az egyes gazdasági ágakban alkalmazásban állók számának aránya jelentős mértékben változott. Az agrárgazdaságban dolgozók száma öt év alatt 23,3%-kal csökkent, az iparban alkalmazásban állók száma 1998-tól folyamatosan növekszik, a növekedés mértéke 2003-ig 17,7%.

A régió továbbra is az ország kevésbé iparosodott területei közé tartozik, annak ellenére, hogy az iparban alkalmazásban állók aránya meghaladja az országos átlagot. Jelentős bővülést értek el a feldolgozóipari ágak (17%), míg a bányászat és a villamos energia-, gáz-, hő-, és vízellátás területén foglalkoztatottak száma számottevően csökkent. A közszolgáltatások közül az egészségügyben 10%-os létszámcsökkenés állt

elő, míg a közigazgatásban, oktatásban és az egyéb közösségi, személyi szolgáltatások területén dolgozók száma növekedett.

17. ábra
Alkalmazásban állók száma gazdasági ágak szerint

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2003).

A régiót alkotó három megyében az alkalmazottak közel azonos arányát foglalkoztatják az iparban, de a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya Hajdú-Bihar Megyében 3%-kal magasabb, mint a másik két megyében. A foglalkoztatottak száma Hajdú-Bihar Megyében a legnagyobb, és Jász-Nagykun-Szolnok Megyében a legkisebb.

Egy régió gazdasági aktivitásának vizsgálatához elengedhetetlen a munkanélküliségi adatok és tendenciák áttekintése is. Munkanélkülinek nevezzük azt a személyt, aki az adott héten nem dolgozott, és nincs olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt; a kérdést megelőző héten aktívan keresett munkát; két héten belül munkába tudott volna állni, ha talált volna megfelelő állást, illetve már talált munkát, ahol 30 napon belül dolgozni kezdett (KSH, 2003). A munkanélküliségi ráta a munkanélküliek számát mutatja a tárgyév január 1-jei gazdaságilag aktív 15-74 éves népességének százalékában.

Magyarországon a rendszerváltást követően az 1990-es évek elején bekövetkezett exportvisszaesés a termelés mérséklődését okozta, a válságágotokban a munkaerő jelentős csökkentésére került sor, amit a gazdasági struktúra teljes átrendeződése követett. A gazdaságban történt negatív változások a munkaerőpiac

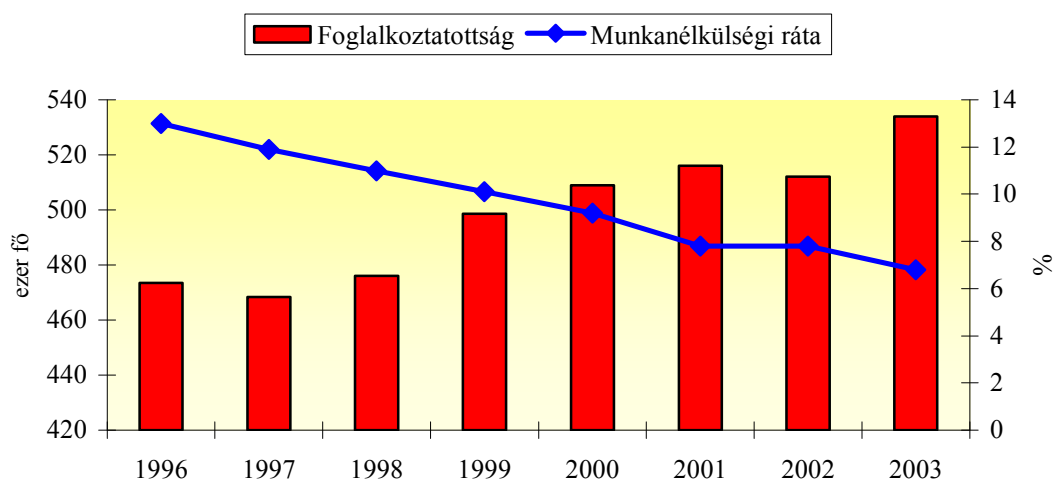
radikális átalakulását okozták. A teljes foglalkoztatottság politikája már az 1980-as évek közepére csődöt mondott, igen jelentős lett a "rejtett munkanélküliek" száma, csökkent a munkaerő-kereslet, hazánkban is megjelent a munkanélküliség. A nyílt munkanélküliségről szóló adatok először 1986-ban láttak napvilágot. 1990. januárban 23 ezer fő munkanélkülit tartottak nyilván, de májusig a regisztrált üres állások száma még meghaladta a munkanélküliekét. Ezt követően fokozatosan, majd 1991-től rohamosan nőtt a munkanélküliek száma. A regisztrált munkanélküliek száma Magyarországon 1993. februárban tetőzött, összesen 705.032 főt tartottak nyilván a 20 Munkaügyi Központ kirendeltségein. A munkanélküliségi ráta 1993 elején érte el 12,5%-os csúcspontját, és azóta folyamatosan csökken. Nemzetközi összehasonlításban Magyarország jelenlegi munkanélküliségi mutatói kedvezőek: 2002-re a munkanélküliek száma kevesebb, mint a felére, 239 ezer főre, a munkanélküliségi ráta pedig 5,8%-ra (EU: 7,4%) mérséklődött. Ehhez hasonlóan, a tartós munkanélküliségi ráta, ami 1996-ban még megegyezett az Unió 5,2%-os átlagával, 2002-re szintén a felére, 2,67%-ra csökkent (EU: 3,6%). A munkanélküliek 45%-át a tartósan munkanélküliek jelentik, akik részben munkahelyhiány, részben a szakképzettség hiánya és/vagy a fizikai és szellemi munkavégző-képesség csökkenése miatt nem tudnak elhelyezkedni (*Net3*).

Az elmúlt 10 évben Magyarországon folyamatosan csökkent a munkanélküliség, bár regionális szinten mutatkoznak eltérések. A gazdasági átalakulás térségenként rendkívül egyenlőtlen módon ment végbe, így a régiók között jelentős munkaerő-piaci különbségek alakultak ki és az utóbbi években folyamatosan nőttek (*Laky, 2004*).

Míg az ország fejlettebb nyugati és központi részén a munkanélküliségi ráta 2002-ben a 4%-hoz állt közel, a foglalkoztatási ráta 61-64% volt, és egyes ipari gócpontokban már a szakképzett munkaerő hiánya jellemezte a helyi munkaerőpiacot, addig az Észak-magyarországi és az Észak-alföldi régiókban a munkanélküliség az előbbiek kétszerese volt, és a foglalkoztatottság 50% körül alakult. A foglalkoztatottak számának 2002. évi stagnálása mellett a régiók foglalkoztatási helyzetének szerény mértékű változásai húzódtak meg: 1%-ot meghaladó mértékben nőtt a foglalkoztatás Közép-Magyarországon, Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon (12 ezer, 5,5 ezer, 6,3 ezer fővel). Kis mértékű, 1 % alatti volt a változás Észak-Magyarországon és az Észak-alföldön, csökkent a foglalkoztatottak száma a Dél-Dunántúlon és a Dél-alföldön (4,7 ezer fővel és 14,3 ezer fővel).

Az utóbbi években – országos szinten is és a régióban is – a gazdasági aktivitással párhuzamosan a foglalkoztatottság növekvő tendenciája volt jellemző. A munkanélküliségi ráta 1996-tól 2004-ig fokozatosan csökkent és lineáris trendet követ. Ha a mutatók alakulását pusztán önmagukban elemezzük, a régióban a helyzet jónak is tekinthető. Ha azonban behelyezzük az országos háttérbe, akkor a kép már nem olyan meggyőző, ugyanis a régiók közötti eltérések mintegy 12%-ot ölel fel. Sajnos, a legalacsonyabb szintű foglalkoztatottsági adatok az Észak-alföldi és az Észak-magyarországi régiókat jellemzi (18. ábra). A munkanélküliség csökkenő tendenciája figyelhető meg az Észak-alföldi régióban is, ugyanakkor a munkanélküliség mértéke a régiók átlagát jelentősen meghaladja.

18. ábra
A foglalkoztatottság és a munkanélküliségi ráta alakulása az Észak-alföldi régióban, 1996-2004

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2004).

A humán erőforrás nagysága, összetétele és minősége jelentős hatást gyakorol a versenyképességre (Lakatos, 2000). A foglalkoztatottak képzettségi struktúrájának alakulása világosan jelzi, hogy a modernizálódó gazdaságnak minőségi munkaerőre van szüksége, ezért az iskolázatlanok és a szakképzetlenek gyors ütemben szorulnak ki a munkaerőpiacról. Az átlagosnál képzettebb fiatal korosztályok munkába állásával jelentősen emelkedett a kvalifikáltabb foglalkoztatottak száma, a szakképzetlen, legfeljebb általános iskolát végzettek létszáma négy év alatt 18%-kal esett vissza. Így 2002-ben a foglalkoztatottaknak már csak egyhatoda tartozott ez utóbbi kategóriába,

egyharmad-egyharmaduk szakmunkás, illetve középiskolai végzettséggel rendelkezett, és több mint egyhatodik felsőfokú végzettségű volt.

Magyarországon az alacsony iskolázottságúak részvételi aránya jóval az EU átlag alatt marad, míg a munkanélküliség szintje ezeken a csoportokon belül magasabb. 2001-ben a középiskolainál alacsonyabb végzettségű 25-64 éves férfiak részvételi aránya 50 százalékos volt, a 25-64 éves korcsoportba tartozó nőké pedig 35 százalékos. Ugyanebben a korcsoportban a középiskolai végzettséggel rendelkező férfiak részvételi aránya elérte a 83 százalékot, az ugyanilyen szintű iskolai végzettséggel rendelkező nőké pedig a 67 százalékot, a felsőfokú végzettségűek körében ez az arány a férfiak esetében 89, a nők esetében 79 százalékos volt. 2001-ben a 25-64 éves korcsoportba tartozó nők iskolai végzettség szerinti munkanélküliségi rátája a következőképpen alakult: felső középfokúnál alacsonyabb végzettségűek 7,5%, felső középfokú végzettségűek 4,2%, felsőfokú végzettségűek 1,3%. Ugyanebben a korcsoportban a férfiak esetében ezek az arányok a következők voltak: 12,5%, 4,8% és 1,1%. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az iskolai végzettség döntő tényező az egyéni munkaerő-piaci helyzet és a foglalkoztatási lehetőségek szempontjából. A foglalkoztatási szint emelése és az egyenlőtlenségek csökkentése ezért olyan akciókat igényel, amelyek javítják az alacsony iskolázottságú emberek foglalkoztathatóságát, és új munkalehetőségeket teremtenek számukra.

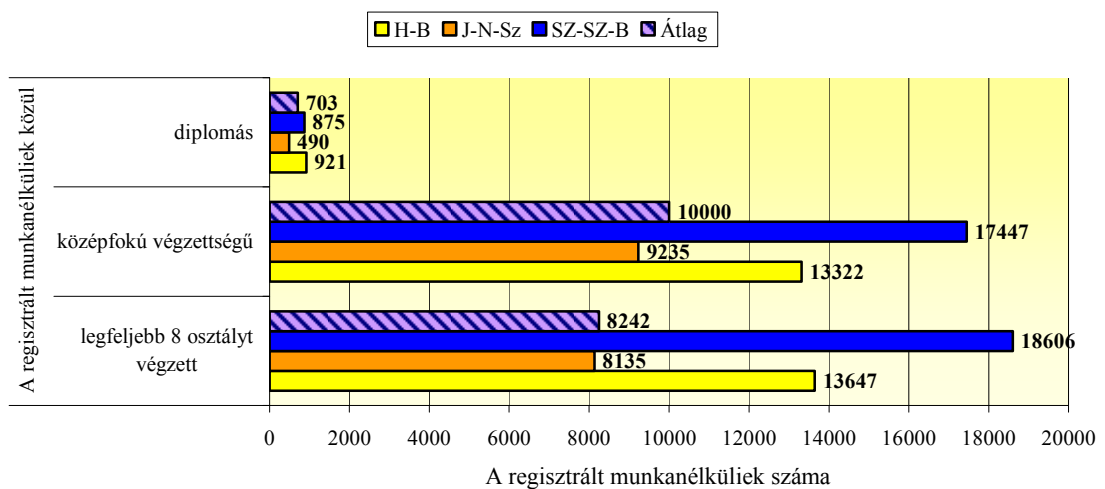
Az ország népességének összetételében az egyes területek között jelentős eltérések tapasztalhatók: a gyermekkorú népesség aránya például az Észak-magyarországi és az Észak-alföldi régiókban a legmagasabb, az ennél idősebbek hányada viszont elmarad az országos átlagtól. A hátrányos helyzetű régiókban, mint amilyen az Észak-alföldi régió is, nem csupán a munkanélküliek és az inaktívok száma magas, de összetételük is kedvezőtlen; az átlagosnál magasabb a legfeljebb általános iskolát végzettek és a tartósan munkanélküliek aránya.

A népesség kedvező összetétele önmagában még nem képes pozitívan befolyásolni a versenyképességet, ahhoz hogy egy térség gazdasági előnyökre tegyen szert szakképzett munkaerőre is szükség van. Magyarország lakosságának iskolai végzettsége, a foglalkoztatottak képzettségi szintje részben emiatt, részben a demográfiai változásnak, valamint a felnőttképzés bővülésének köszönhetően az elmúlt évtizedekben számottevően javult, egyre többen fejezik be az általános iskolát és szereznek középfokú vagy felsőfokú képesítést.

A munkanélküliek munkához jutásának esélye a végzettség szerint változó. A régió felsőoktatása kiemelkedő az országban, Közép-Magyarországot követően itt a legnagyobb az egyetemi, főiskolai hallgatók száma. A népesség iskolázottsága azonban alacsony, az alapfokú végzettségűek, vagy az azzal sem rendelkezők hányada az országban itt a legmagasabb. A 2003-ban regisztrált munkanélküliek zöme legfeljebb 8 osztályt végzett vagy középfokú végzettségű, míg a diplomás munkanélküliek száma lényegesen alacsonyabb.

Az Észak-alföldi régió három megyéje közül Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legnagyobb a munkanélküliség (36.928 fő), a legkedvezőbb helyzetben Jász-Nagykun-Szolnok megye van a térségben. Ebben a megyében a munkanélküliek aránya az átlag alatt van, és ez a megállapítás igaz a végzettség három kategóriájára is (diplomás, középfokú végzettségű, legfeljebb 8 osztályt végzetek). A régió megyéi közül Hajdú-Bihar megyében a legmagasabb a diplomás munkanélküliek száma, mely azzal indokolható, hogy felsőoktatási intézményben tanulók létszáma is itt a legmagasabb. Közel azonos a középiskolai, valamint az általános iskolai végzettséggel rendelkező regisztrált munkanélküliek száma, melyek meghaladják a régiós átlagot (19. ábra).

19. ábra
A regisztrált munkanélküliek száma végzettség szerint, 2003

Forrás: Saját szerkesztés (KSH, 2003).

Az oktatás nyújtotta lehetőségek mellett egyre nagyobb jelentőséggel bír a kutatás-fejlesztés, ami bár elsősorban a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódik, de egyre jelentősebb a vállalatokkal való együttműködés is. A régióban a kutató-fejlesztő helyek száma, a kutatásokra fordított összegek nagysága országos viszonylatban is

jelentős, bár az ország kutató-fejlesztő helyei között is a fővárosi dominancia érvényesül. Hajdú-Bihar Megye igazi versenyelőnye a felsőoktatásában rejlik, ugyanis annyi egyetemi, főiskolai hallgató tanul itt, mint a másik két megyében összesen, és hétszer annyian dolgoznak a kutatás-fejlesztés területén (KSH, 2002).

Az utóbbi években látványosan nőtt a közép- és felsőfokú oktatásban tanulók száma, javult a lakosság általános képzettségi szintje. Átalakult a szakképzés, új alapokon szerveződik a felnőttképzés. Ugyanakkor - főként anyagi és személyi feltételek hiányában - lemaradás tapasztalható a gazdaság igényeinek megfelelő, korszerű ismeretek átadásában, főként az idegen nyelvi és az informatikai oktatásban, a hátrányos helyzetű diákok esélyeinek növelésében, az oktatást, képzést segítő szolgáltatások kiépülésében.

Az elért eredmények ellenére, a középfokú és a felsőfokú oktatás (valamint az iskolarendszerű képzés) tartalma és területi elhelyezkedése tekintetében mindmáig nem tudott kellő gyorsasággal és rugalmassággal alkalmazkodni a gazdaság, a munkaerőpiac változó igényeihez (4. táblázat).

4. táblázat
A foglalkoztatottak és a munkanélküliek száma és megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2001

Legmagasabb befejezett iskolai végzettség	Foglalkoztatottak		Munkanélküliek	
	száma (ezer fő)	Megoszlása (%)	száma (ezer fő)	Megoszlása (%)
8 általánosnál kevesebb	26.1	0.7	6.5	2.8
Általános iskola (befejezett 8 osztály)	634.6	16.5	76.0	32.6
Szaktanulmányok végző	1228.1	31.9	83.4	35.8
Szaktanulmányok végző	41.5	1.1	3.2	1.4
Középiskolai érettségi	1249.4	32.5	54.2	23.3
Főiskola	394.8	10.3	7.0	3.0
Egyetem	270.0	7.0	2.6	1.1
Összesen	3 844.5	100.0	232.9	100.0

Forrás: (KSH, 2002).

Jelenleg az oktatási rendszerből hiányzik az a képesség, hogy ellássa az embereket az egész életen át tartó tanulás stratégiájának kialakításához és a sikeres munkaerőpiacra lépéshez szükséges ismeretekkel és kompetenciákkal. Ennek következtében súlyos hiányosságok mutatkoznak az alapvető ismeretek, a kulcskompetenciák, valamint a társadalmi kompetenciák, az aktív tanulási és kommunikációs képességek átadása terén. Hasonlóképpen mind a diákok, mind a

lakosság egésze jelentős lemaradásban van az idegen nyelvek és az információs technológiai ismeretek terén, amelyek pedig kulcsfontosságúak a tudásalapú gazdaság és társadalom szempontjából (*Polónyi – Tímár, 2006*).

Az oktatási, képzési rendszer és a gazdaság közötti megfelelő kapcsolatok hiánya miatt az oktatási, képzési rendszerből kilépők képzettségének szintje és jellege (a képzés struktúrája) nem eléggé felel meg a munkaerő-piaci elvárásoknak. A felsőoktatásban például bizonyos területeken, mint például a bölcsészet és természettudományok, vagy a pedagógusképzés, a tananyag tartalma még mindig nem felel meg a munkaerő-piaci igényeknek, különösen a dinamikusan fejlődő térségekben, ahol krónikus hiány mutatkozik kvalifikált szakemberekben. A felsőoktatásban résztvevő hallgatói létszám növekedése miatt a közvetlen tanár-diák kontaktust lehetősége csökkent, ami hátrányosan érinti a végzetek "munkaerő-piaci minőségét". Tágabb értelemben hiányoznak a rendszerből a gazdasági környezethez alkalmazkodó, önállóan fejlődni képes szakképző intézmények. Ezért minden régióknak és a benne található felsőoktatási intézményeknek foglalkoznia kell az oktatásból a munka világába történő átmenet hatékonyabbá tételével.

4.2. Felsőoktatás és regionalitás

A lisszaboni stratégia azt a célt tűzte az Európai Unió elé, hogy 2010-re váljék a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdaságává. Ennek megvalósításához erőteljesebb és tartós növekedést kell biztosítani több és jobb munkahelyet biztosítva. A tudás társadalom, illetve a tudás alapú gazdaság megteremtésében a szellemi tőke birtokosainak, a felsőoktatási intézményeknek kell szilárd alapot biztosítani (*Rodrigues, 2005*).

4.2.1. A magyar felsőoktatás

A hazai felsőoktatási intézményrendszer több elven felépült intézménytípusok laza halmaza volt, egyetlen rendező elvnek sem engedelmeskedett, intézményhálózata ésszerűtlen mértékben volt széttagolt. A magyarországi felsőoktatás 1945 utáni története több hullámban hozott olyan változásokat, amely kialakította a mai hálózatot

(*Szögi, 1994*). Először a múlt században kiépült nagy tudományegyetemek szétdarabolása történt meg annak érdekében, hogy a korábbi karokból formálódó szovjet típusú szakegyetemek hatékonyabban szolgálhassák az erőltetett iparosítás szakemberszükségletét, valamint politikailag könnyebben ellenőrizhetőek legyenek. Az '50-es években új szakegyetemek és főiskolák jöttek létre, de a beruházási lendület '53-ra kifulladt. A '60-as években már a helyi, területi szint érdekeit kifejező csoportok váltak kezdeményezővé, és politikai súlyukat növelendő sorra kényszerítették ki főiskolák létrehozását. Különösen a pedagógusképzés területén zajlott le intézményalapítás, hiszen ehhez a képzéshez lehetett leginkább helyben megteremteni a szükséges szellemi erőforrásokat. Azoknak pedig, akik nem jártak sikerrel ebben a törekvésükben, az egyetemek vagy főiskolák kihelyezett tagintézményeinek elfogadtatása jelenthetett lehetőséget (*Szögi, 2001*).

A '80-as évtized második felétől pedig olyan, korábban mesterségesen elfojtott, igények jelentek meg a felsőoktatásban (pl. az egyházak, nagy oktatási vállalkozások, valamint korábban háttérbe szorított értelmiségi csoportok részéről) melyek lépésről lépésre kikényszerítették további intézmények létrehozását. A fejlett államokban a '80-as években felgyorsult felsőoktatási reformfolyamatok olyan intézmények kifejlesztését célozták, amelyek az alábbi legfontosabb jellemzőkkel bírnak:

- magas fokú intézményi önazonosság,
- sokcsatornás felvételi rendszer,
- az oktatás és kutatás megszervezése,
- gazdálkodási képesség,
- a képzés egy részének fokozatos nemzetközivé válása.

Magyarország mind saját gazdaságfejlesztése, mind a nemzetközi tőkebefektetések egy részének tartós megszerzése érdekében elsőrendűen érdekelt a tudásalapú gazdaságra és társadalomra való áttérés gyorsításában.

A felsőoktatási intézményhálózat korszerűsítését szolgáló felsőoktatási integrációt megelőzően 89 önálló felsőoktatási intézményből, de a székhelytől távoli, lényegében autonóm működő karokkal, tagozatokkal együtt közel 150 egységből álló intézményhálózat működött Magyarországon (*5. táblázat*).

5. táblázat
Országos adatok a magyar felsőoktatásról

Tanév	Intézmények	Karok	Nappali	Esti	Levelező	Összes	Oktatók száma
	száma		tagozaton a hallgatók száma				
1937/38	16	37	11 747	-	-	11 747	1 724
1960/61	43	60	29 344	1 314	13 900	44 558	5 635
1990/91	77	117	76 601	4 737	21 049	102 387	17 302
1999/00	89	143	171 612	7 861	99 524	278 997	21 249
2000/01	62	155	176 046	8 625	110 369	295 040	22 873
2002/03	66	157	193 155	9 902	138 130	341 187	23 151
2003/04	68	169	204 910	10 194	151 843	366 947	23 288
2004/05	69	170	212 292	9 356	156 818	378 466	23 787

Forrás: Statisztikai tájékoztató Felsőoktatás 2004/2005.

1990 és 2004 között jelentősen, 122 %-kal nőtt az oklevelet szerzettek száma (6. táblázat). A felsőoktatás korszerűsítése mintegy 20 éve napirenden volt, szükségességét komoly érvekkel senki sem kérdőjelezte meg. E hálózat apró intézményei érzékenyek egy-egy szakterület konjunkturális helyzetére, oktatói karuk kicsi, képzési kínálatuk szűk, a problémáknak a mai világ által megkövetelt multidiszciplináris, és interdiszciplináris megközelítése, a gazdaság kihívásaira való gyors válaszadás nehéz. Esetünkben sokszor hiányzik az eredményes kutató-fejlesztő munkához szükséges együttműködő szellemi háttér.

6. táblázat
Oklevelet szerzettek száma

Tanév	Nappali	Esti	Levelező	Összesen
	tagozaton oklevelet szerzettek száma			
1937	2 368	-	-	2 368
1960	4 268	173	1 187	5 628
1990	15 963	1 294	6 846	24 103
2000	29 843	2 114	15 021	46 978
2001	29 746	1 986	15 804	47 536
2002	30 785	2 065	17 655	50 505
2003	31 929	2 244	18 639	52 812
2004	31 633	2 159	19 722	53 514

Forrás: Statisztikai tájékoztató Felsőoktatás 2004/2005.

A következő évtizedekben a felsőoktatás a mai hálózatával nem tudja betölteni az ország fejlesztésének elősegítésében neki szánt szerepet. Részben az Európai Unió elvárásai, részben pedig a hazai átalakulás belső logikája következtében a magyarországi közigazgatás és gazdaságszervezés is egyre inkább a térségi-regionális önszerveződés

irányába mozdul el (Barakonyi, 2002). A Területfejlesztési törvény életbe lépésével jelentős fejlesztési források decentralizált felhasználása vált lehetővé. Ezzel a folyamattal párhuzamosan folyt a növekvő jelentőségű PHARE források koordinációja, regionális szempontrendszerrel zajlik a nemzetközi tőkeberuházások koordinációja, a gazdaságfejlesztés (kamarák, ipari parkok, vállalkozói tömörülések) is. A szaktárcák fejlesztési forrásainak kihelyezése is növekvő mértékben regionális szerkezetet követ. A felsőoktatás integráció előtti logikája nélkülözötte a regionalitás szempontjait. Ez azonban az elszigetelődés és kirekesztődés veszélyével fenyeget. A hagyományos akadémiai-intézményi működés és a dinamizáló környezet közötti ellentmondásban, a partneri szerepre alkalmatlanná tevő egyetemi és főiskolai méretekben is keresendő. A felsőoktatási intézmények a régió igényeit olyan intézményi csapok segítségével szívhatják magukba, mint a továbbképzési intézetek, vállalkozási központok, tanácsadói szolgáltatások és közös fejlesztési pályázatok és kutatási megrendelések. Nyilvánvaló, hogy ezeket a szervezeti egységeket, szakembereket, eljárásokat csak olyan intézmények képesek működtetni, akik egy kritikus méretnagyságot értek. Ugyanilyen fontos a régió belső igényeinek belső lefordítása és az arra adandó szakszerű válasz kidolgozása: ez sem történhet meg interdiszciplináris munkára képes, többkarú intézmények nélkül (Talyigás, 1998).

Az 1990-es évek eleje óta számos próbálkozás történt az integrációs folyamat befolyásolására pályázatokkal, központi javaslatokkal és törvényi kényszerrel, azonban kellőképpen átgondolt koncepció, politikai akarat és következetes megvalósítási elképzelés hiányában ezek a kezdeményezések nem vezettek érdemi eredményre. Az integráció mára hosszú évekre elhúzódó fejlesztéssé vált, melynek jobb megcélzása és sikeres befejezése az egész felsőoktatási közösség és az ország érdeke. Az integráció célja:

- képzési kínálat növelése és az oktatás színvonalának emelése
- szellemi erőforrások egyesítése
- racionálisabb intézményi struktúra
- az intézmények regionális fejlesztés szellemi központjaivá alakítása
- tehetséggondozás megerősítése
- az intézmények stabilitásának növelése
- a felsőoktatás teljesítményorientált, minőséget támogató finanszírozásának és az intézmények átlátható és kiegyensúlyozott gazdálkodásának bevezetése

- az intellektuális és infrastrukturális kapacitások kihasználása (*Integráció, 1999*).

A felsőoktatási intézmények hálózat-átalakításáról szóló 1999. évi LII. törvénynek megfelelően 2000. január 1-jével létrejöttek az új felsőoktatási intézmények. Ennek értelmében a korábbi 89 felsőoktatási intézménnyel szemben 62 intézmény működik, amelyből 17 állami egyetem, 13 állami főiskola, 26 egyházi és 6 alapítványi felsőoktatási intézmény működik (*Kardos „et al.”, 2000*).

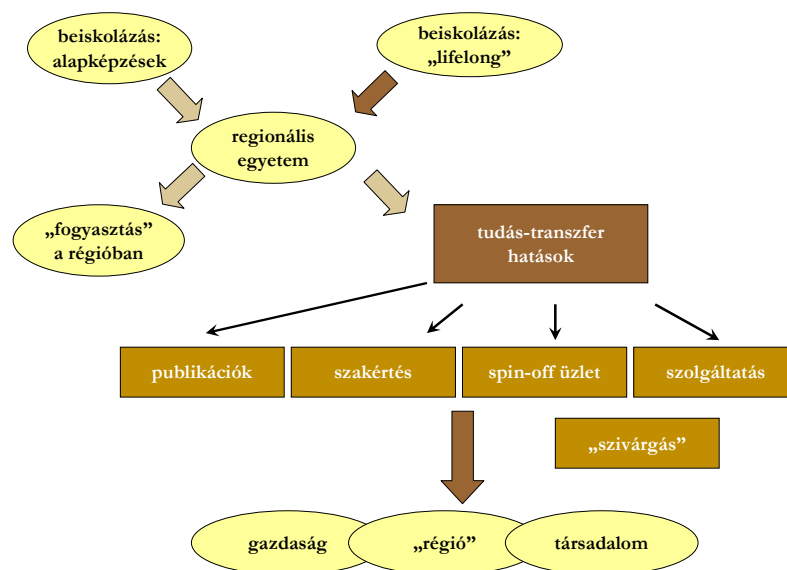
A törvényalkotás évben másik 28 EU tagország és csatlakozásra váró ország mellett Magyarország is aláírta az előző fejezetben már említett Bolognai Nyilatkozatot. Így a felsőoktatási integráció csak az első lépése volt a magyarországi felsőoktatás reformjának, melyet az európai folyamatokkal összehangban kell kezelni. *Mang Béla (2003)* felsőoktatási helyettes államtitkár 2003. január 22-23-n tartott BMEU konferencián elhangzott, *A magyar felsőoktatás jövőképe* című előadásában azt mondta, hogy „az elkövetkezendő évek legnagyobb kihívása, hogy a magyar felsőoktatás szervesen illeszkedjék a kialakulóban lévő Európai Felsőoktatási Térségbe. A következő években dől el, hogy képes lesz-e a magyar felsőoktatás a nemzetközi versenyben helyt állni, és megtalálják-e a helyüket a magyar fiatalok a közös európai munkaerőpiacon.”

A célok elérése érdekében felülvizsgálatra szorul a képzési rendszer, meg kell teremteni a kétciklusú képzés bevezetésének feltételeit, az élethosszig tartó tanulás magasabb szintre emelésének támogatására is szükség van. A gazdasági, mint felhasználói szférával erősíteni, illetve bővíteni kell a kapcsolatokat, a beiskolázási keretszámoknál figyelemmel kell lenni a munkaerő-piaci előrejelzésekre. Az expanzió évtizede után a minőségre kell koncentrálni. A vállalatoknak az eddigieknél nagyobb mértékben kell foglalkozniuk a képzés és továbbképzés kérdésével, ahol a felsőoktatás szolgáltatóként lép fel. A hangsúly a tudástranszferről az ismeretek megszerzési módjának megtanulása felé fog tolni, így a képzési helyeknek lépést kell tartani az informatika és kommunikáció-technika fejlődésével (*Hornáth, 2004*). Regionális hálózatokra van szükség. A felsőoktatási intézmények a képzés, tudás, megvalósítás, visszacsatolás, fejlesztés folyamatának megvalósításában, mintegy szellemi centrumként komoly szerepet játszhatnak a régió fejlődésében (*Székegy, 2003*).

A felsőoktatási intézmények hagyományos szerepe, a velük szemben támasztott elvárás megváltozott. Magyarországon a Nyugat-Európában már végbement fejlődési folyamat elhúzódott, azonban a gazdaság erőteljes megváltozása, a képzési költségek rohamos növekedése, az állami támogatás korlátozottsága, a társadalmi elismertség

rohamos csökkenése, a finanszírozás problémája, valamint az EU tagság felsőoktatási kihívásai egyaránt megkívánják a gyors változást (Polónyi, 2002). Dobay (2004) szerint a felsőoktatás számára nincs más kiút, mint a befogadó környezettel, vagyis a régió szereplőivel folytatott racionális, folyamatos párbeszéd, a képzés-kutatás-alkalmazások kívánt egyensúlyának kialakítása. Az együttműködő partnerek által elfogadott speciális regionális politikákat kell kialakítani, hangsúlyt fektetve a regionális intézmények közötti felesleges verseny kiküszöbölésére. A gazdaság beléphet a felsőoktatásba (új technológiák, eljárások hozzáférhetővé tételével; egy-egy kurzus kiemelt támogatásával, stb.), és a felsőoktatás kiléphet a gazdaságba (régió gazdaságának ismeretével, döntéshozatali részvétellel, közös pályázatokkal; korszerű felnőttképzéssel, továbbképzésekkel; stb.). Dobay (2004) szerint fontosak a felsőoktatás regionális hatásai (20. ábra).

20. ábra
A felsőoktatás regionális hatásai

Forrás: (Dobay, 2004).

A felsőoktatás hagyományos oktatás-kutatás öntörvényű „akadémiai” szemlélete mellé egyenrangú szerepként, feladatként, küldetésként fel kell sorakozzon a felhalmozott tudás, tapasztalat és az elméletek áramlása, melyek közvetlenül válnak a környező gazdaság és társadalom fejlődésének hajtóerejévé. Ez egy hosszú távú, tervezett és elkötelezett együttműködésen alapuló folyamat lehet a regionális gazdaság,

regionális szervezetek, közigazgatás, szakképzés, felsőoktatás szereplésével (Dobay, 2004). A Parlament által 2005. decemberében elfogadott új felsőoktatási törvény megteremt a jogi háttér az egyetemek, főiskolák számára a nagyobb autonómiát, a regionális folyamatokban való részvétel lehetőségét, a gazdálkodó egyetem kialakítását.

4.2.2. A Debreceni Egyetem múltja

A Debreceni Egyetem történelmi gyökerei egészen a XVI. századig nyúlnak vissza. A Debreceni Református Kollégium alapítási éve 1550, ekkor adta át enyingi Török János földesúr a korábbi ferencrendi zárdai iskolát az akkor megalakult református egyháznak. Az iskola az 1588-as wittenbergi egyetem törvényei folytán akadémiává fejlődött, 1660-ban pedig a főiskola felvette a Kollégium nevet. A XVII. században a tanulók száma jóval meghaladta a 3000-et. Ez is azt bizonyítja, hogy milyen jó hírnévnek örvendett a Kollégium, ahol minden iskolatípus megtalálható volt. Az 1777-ben Budán, majd 1872-ben Kolozsvárott felállított tudományegyetemek a magyar szellemi művelődés igényeit nem tudták kielégíteni. A kormány újabb egyetemek alapítására tett előkészítő lépéseket, nagyobb városaink pedig nemes versenyre keltek, hogy falaik között épüljön fel az új magyar egyetem (*A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem rövid története, 1928*).

Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk egyszerre két egyetemet állított fel, Pozsonyban és Debrecenben, folyamatos fejlesztés mellett. Debrecen mellett szólt egyrészt földrajzi fekvése, az hogy az alföld keleti gócpontja, továbbá meglévő főiskolája révén szerzett múltja a magyar tudományos és kulturális életben, a nemzeti művelődés történetében mindig előkelő szerepet játszott. A török hódoltság idején fél országárszt látott el magyar értelmiséggel. Debrecenben már 1884-ben felvetődött egy protestáns egyetem létesítésének gondolata, mely célra két évtized alatt 1 millió koronát meghaladó alapítványokat tettek. Ettől kezdve a megvalósítás gondolata folyamatosan foglalkoztatta mind az egyházi, mind a világi köröket. 1906-ban, amikor hosszas vita után az állami egyetem gondolata győzedelmeskedett, mivel kiderült hogy a többkarú egyetem költségeit képtelen volt az egyház állni, Debrecen város törvényhatósága megalakította a városi egyetemi bizottságot, mely Debrecen város részéről folytatta azt a küzdelmet, melynek eredményeként az 1912-ben napvilágot látott törvénycikk Debrecennek biztosította a harmadik egyetemet.

Az egyetem felállításáért a legnagyobb áldozatot egyrészt Debrecen szabad királyi város lakossága, valamint a tiszántúli református egyházkerület hozta. Az egyetem és a hozzá kapcsolódó klinikák céljaira a Nagyerdőn 105 holdnyi területet és az építés költségeire 8 millió aranykoronát állított fel és átengedte a már meglévő közkórházat és a bábaképző intézetet. A Tiszántúli református egyházkerület, mint a Kollégium főhatósága az egyetem felállítása érdekében megszüntette három akadémiai tanszakát, s egyben a Hittudományi Kar kiadásainak fedezésére évente 70.000 aranykorona hozzájárulást ajánlott fel, továbbá az első három évben az egyetem további kiadásaihoz 60.000 koronával járult hozzá. Ezen túlmenően amíg az egyetem épületei el nem készülnek, gondoskodott az egyetem három fakultásának Kollégiumban való elhelyezéséről (*Varga, 1967*).

A Magyar Királyi Tudomány Egyetem tényleges működését 1914-ben kezdte meg. A jóváhagyott első szervezeti és működési szabályzat szerint öt kara van az egyetemnek (Református Hittudományi, Jog- és Államtudományi, Orvostudományi, Bölcsész- és Nyelv- és történettudományi, Mennyiség és Természettudományi Kar) azonban a háborús akadályok miatt az öt fakultással szervezett egyetem csak három karral: református hittudományi, jog- és államtudományi és a bölcsész- és nyelv- és történettudományi karral. 1818. szeptember végén alakult meg az orvostudományi kar, és az 1923/24-es tanévtől tanítottak matematikai és természettudományi tárgyakat. Az egyetem nem nyugodott bele szervezeti felépítésének ilyen a szervezeti és működési szabályzattól eltérő kialakításába, ezért már megalakulása első éveitől kezdve sürgette a tudományos és oktatótevékenységének jelentékeny kiszélesítésére hivatott természettudományos és matematikai oktatás megindítását is. Az önálló Természettudományi Kar létrehozására 1949-ig kellett várni. Ezekkel az igényekkel párhuzamosan felmerült az egyetem mezőgazdasági fakultással történő kibővítésének gondolata. Ez a terv hol önálló mezőgazdasági kar felállításának, hol a természettudományi kart kiegészítő mezőgazdasági képzésnek a formájában jelentkezett. A mezőgazdasági fakultás felállításának tervét nem csak az a körülmény tette kézenfekvővé, hogy Debrecenben már működött a pallagi Mezőgazdasági Akadémia, amelynek átszervezése könnyűszerrel végrehajtható lett volna. Ez az elképzelés azonban nem valósulhatott meg, így az 1868-ban létrejött debreceni agrárképzés önállóan fejlődött egyetemi szintre. 1970-ben alapították meg a Debreceni Agrártudományi Egyetemet.

Az 1912. évben létrehozott Magyar Királyi Tudomány Egyetem 1921-ben vette fel gróf Tisza Istvánnak, az 1918. október 31-én mártírhalált halt magyar államférfinak, volt miniszterelnöknek a nevét.

A Korb Flóris tervei alapján készült központi épület alapkövét 1927. június 3-án rakták le, megnyitó ünnepségét pedig az épület díszudvarán 1932. május 15-én tartották meg.

Az 1949-52 között az épphogy ötkarúvá vált egyetemet is szétdarabolták: a jogi kart ideiglenesen szüneteltetésre ítélték, mely végül 47 évig tartott (*Némedi, 1988*). A jogásképzés újra indítását 1996-ban engedélyezték. A hittudományi kart a Kollégiumba, egyházi fenntartás alá költöztették, míg az orvosképzést önállósítva, létrehozták a Debreceni Orvostudományi Egyetemet.

Debrecenben az 1980-as években, az országos kormányprogramot megelőzve kezdődtek újra az egyeztetések a széttagolt felsőoktatás újraegyesítéséről. A folyamatban részt vesznek az agrártudományi, valamint a Debrecenben jelen lévő főiskolai szintű műszaki képzést folytató intézmények, valamint az MTA Atommagkutató Intézete (ATOMKI) is. 1991-ben hivatalosan is megalakult a Debreceni Universitas Egyesülés. A felsőoktatási intézmények között meglévő kutatási, oktatási együttműködés dinamikus fejlődésnek indult, jelentős közös fejlesztések valósultak meg. 1991-ben kivonultak a szovjet csapatok, és Debrecen város ismét a felsőoktatási intézmények felé fordult. A Vörös hadsereg által használt és felszabadult laktanyákat az Universitas hasznosítja. A Kassai úton, 16 hektárnyi területen nyílt meg a lehetőség egy újabb egyetemi campus kialakításához, a növekvő intézmény és hallgatói létszám elhelyezésére. A Bocskai úti laktanyába pedig a KLTE Gyakorló Gimnáziuma költözött. 1993-ban egy addig hagyományokkal nem rendelkező képzés indult a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. A képzés kialakításában részt vevő áldozatkész szakembereknek köszönhetően 1998-ban megalakul a Közgazdaságtudományi Kar.

Az 1993-ban elfogadott felsőoktatási törvény nem teremtett kedvező törvényi háttérrel az universitas mozgalomnak, de az 1996-os módosítása azonban lehetőséget biztosított az universitas keretein belül történő együttműködésnek. A törvény kimondta, hogy a felsőoktatási intézmények felsorolása lejár 1999. december 31-én. Ezt követően egyetem csak abban az esetben működhet, ha több tudományterületen, tudományterületekként több tudományágban, valamint több szakon folytat megfelelő színvonalú képzést, definiálta a felsőoktatási szövetséget a törvény, mint az egységes

felsőoktatási intézménnyé alakulás maximum két évig fennálló átmeneti szervezeti keretét. A törvény módosítását követő 2 éves időszakban 1996. szeptember 25-én öt debreceni felsőoktatási intézmény írta alá az integrációs szándéknyilatkozatot. 1998-ban alakult meg a Debreceni Egyetemi Szövetség, amelynek alapító tagjai között van Debrecen mind a hat felsőoktatási intézménye, illetve társult tagként az MTA Atommagkutató Intézete (Pilisbegyi, 2005).

A Debreceni Orvostudományi Egyetem, a Debreceni Agrártudományi Egyetem, a Kossuth Lajos Tudományegyetem, és a Hajdúböszörményi Wargha István Pedagógiai Főiskola integrálódásával 2000. január 1-jével a város legtekintélyesebb, legnagyobb szervezete, a Debreceni Egyetem jött létre. Hajdú-Bihar Megye állami egyetemei és főiskolái integrálódtak, melynek eredményeként öt egyetemi és három főiskolai karral kezdte meg működését az egyetem. Az intézetek sorában a Debreceni Konzervatórium speciális művészképző intézményként illeszkedik a struktúrába. Karcagon és Nyíregyházán tangazdaság működik, Debrecenben a Tangazdaság és Tájkutató Intézet működik (Tóthné, 2004). Az önálló intézetként integrálódott Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Intézet 2002-ben, a Gyógyszerésztudományi, a Fogorvostudományi, és a Jog- és Államtudományi Intézet 2003-ban, a Népegészségügyi Iskola 2005. december 1-jén vált karrá. A korábbi orvos- és agráregyetem bázisán Agrártudományi és Orvos és Egészségtudományi Centrum alakultak. A Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézménye, valamint az egyházi fenntartású intézmények, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem és a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola társult tagjai lettek a Debreceni Egyetemnek.

Az intézmény 2002-ben ünnepelte alapításának 90. évfordulóját. Az ünnepi tanácsülésen jelen lévő *Mádl Ferenc* (2002) köztársasági elnök beszédében a következőket mondta: „Debrecen egyeteme szinte egész létével a regionális kezdeményezések erejének példázata lett. A város történelmi küldetéséhez méltón volt ereje kulturális fényforrássá válni.” *Mang Béla* (2002) felsőoktatási helyettes államtitkár azzal a jókívánsággal zárta beszédét az előbb említett jubileumi ünnepeken „nemcsak az egyetemen belül vannak feladataik, hanem a falakon kívül is: a gazdaság fejlődése, a szociális jólét, az egészségügy mind-mind olyan kérdés, amelyben az egyetemnek vezető szerepet kell játszania. ... Ha az egyetem itt, ebben a térségben erős, akkor a térség is erős lesz, a gazdaság, a jólét, az életszínvonal, az életminőség tovább fejlődhet.”

4.2.3. A Debreceni Egyetem jelene

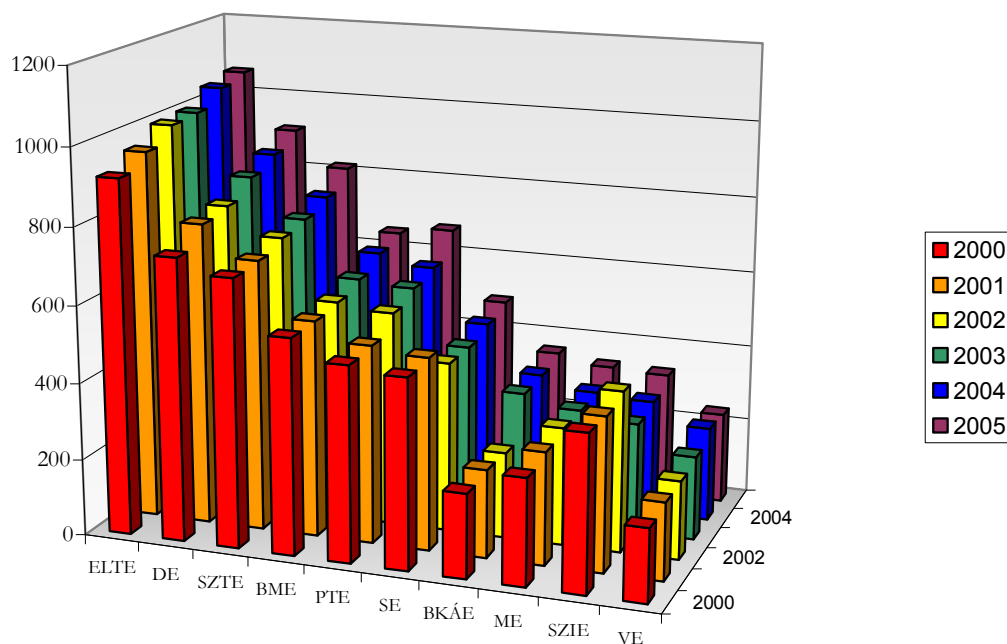
A Debreceni Egyetemnek 11 egyetemi kara (Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési, Állam és Jogtudományi, Általános Orvostudományi, Bölcsészettudományi, Fogorvostudományi, Gyógyszerésztudományi, Közgazdaságtudományi, Informatikai, Mezőgazdaságtudományi, Népegészségügyi, Természettudományi), 3 főiskolai kara (Műszaki, Egészségügyi, Pedagógiai) és egy önálló intézete (Debreceni Konzervatórium) van. Összesen 294 szakon rendelkezik szakindítási engedéllyel az egyetem, 168 egyetemi, főiskolai és kiegészítő alapképzési szak, 105 szakirányú továbbképzési szak, 9 felsőfokú szakképzés, és 12 BSc alapszak van. A Debreceni Egyetemen jelenleg 28366 hallgató folytatja tanulmányait. Egyetemi szinten 15233 diák tanul, főiskolai szinten 9298 fő, PhD képzésben 851 fő, felsőfokú szakképzésben 213 fő vesz részt. 1756-an tanulnak szakirányú továbbképzési szakokon és 2005. szeptemberétől 1011 diák vesz részt BSc képzésben (Jóó – Agócsné, 2005).

A Debreceni Egyetem államilag finanszírozott felvételi keretszáma évek óta közel 4500, az I. helyen a jelentkezési arány 1,5-1,8-szoros, az összes helyet tekintve 3,7-4,8-szoros, amely nagy érdeklődésre utal. A költségtérítéses képzéseknél is megnyugtató a jelentkezési arány. Legnépszerűbb képzési területeink az általános orvosi, fogorvosi, jogász, közgazdász, pszichológia, de 2004-től a műszaki, mérnöki szakokon is jelentősen nőtt a jelentkezés. 2004-ben 1 szakon (programtervező informatikus) indult el 8-szoros jelentkezési aránnyal a bachelor (BSc) képzés, 2005-ben már 12 új típusú alapszakot (BSc) kínálunk, várhatóan ezek is igen népszerűek lesznek. A Debreceni Egyetemen tanuló diákok 60 %-a államilag finanszírozott, 40 %-a költségtérítéses képzésben vesz részt. A nappali tagozaton tanuló 17255 hallgató közül 2603-an, a levelező és esti tagozaton, valamint kiegészítő továbbképzésen tanuló 10260 hallgatóból 8359-en vesznek költségtérítéses képzésben részt.

A magyar felsőoktatásban országosan a teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatók 71%-a nem rendelkezik tudományos fokozattal. A Debreceni Egyetem oktatóinak fele tudományos minősítéssel rendelkezik: a teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatók és kutatók száma 1722, ebből 873 fő (51%) minősített. Közülük 19 fő akadémikus, 163 fő pedig az MTA doktora. Itt működik az országban a legtöbb doktori iskola, ahol évente közel 150 PhD értekezés készül. Az elmúlt öt évben (2000 óta) összesen 563 fokozatot adott ki az egyetem. A hazai egyetemek mindegyikében

növekedett 2000. és 2004. között a minősítéssel rendelkezők száma (21. ábra), de a Debreceni Egyetem megőrizte második helyét az Eötvös Loránd Tudományegyetem után. A legnagyobb arányú fejlődés a Pécsi Tudományegyetemen történt, ahol 31%-kal nőtt a minősítettek száma 2000 és 2005. között. Közel azonos arányú dinamikus fejlődés figyelhető meg a Veszprémi (24,7%) és a Debreceni Egyetemen (23%).

21. ábra
Tudományos minősítéssel rendelkezők száma

Forrás: (Varga, 2004).

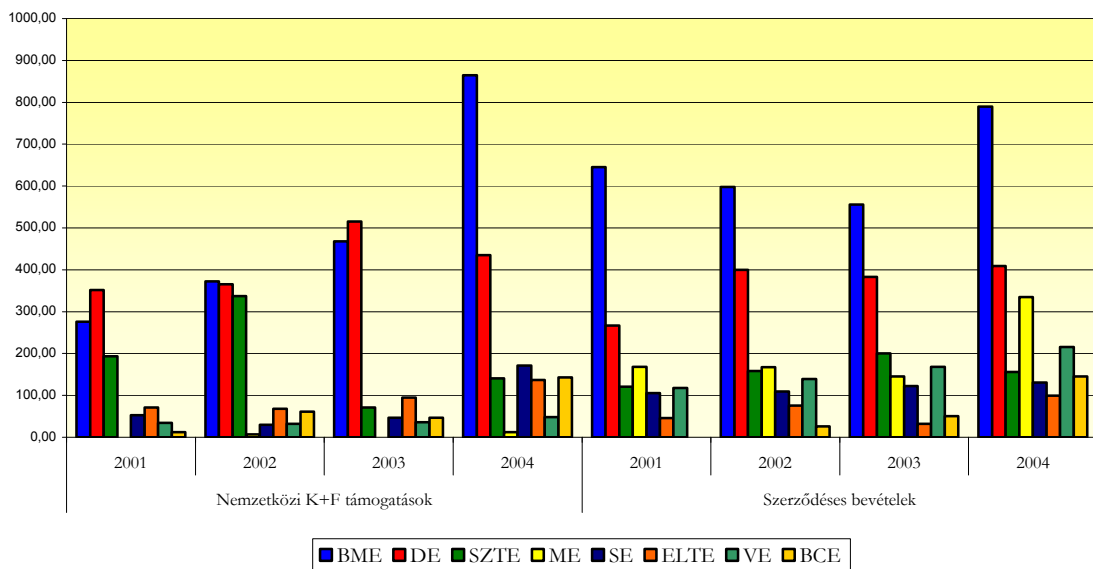
A Debreceni Egyetem és Debrecen Város együttműködési megállapodást kötött, melyet évről évre megújítanak. Közös létesítmények, beruházások pl. uszoda, közös programok. Számos pályázatban működik együtt a város és az egyetem, pl. Debrecen Európa kulturális fővárosa pályázat. Hasonló együttműködési megállapodás megkötésére került sor a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzattal is. Az együttműködés területei: oktatás, kutatás, gazdasági együttműködések.

Az Intézmény kiterjedt hazai és nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Együttműködési programjai az oktatáson, kutatáson kívül egyre több területre kiterjed. A Debreceni Egyetemnek 18 európai és 11 tengerentúli intézménnyel van bilaterális kapcsolata, ezekkel folynak oktatói-hallgatói mobilitási és kutatási együttműködések. Kiemelkedik ezek közül a japán *Hirosaki* és *Chiba* egyetemekkel, a finnországi *Jyväskylä Egyetemmel*, az egyesült államokbeli *Indiana Egyetemmel* folyó együttműködés, melyek

keretében évente hallgatók és oktatók utazhatnak ki a partnerintézményekbe. Az Egyetem földrajzi helyzetéből adódóan – a román határhoz közel helyezkedik el – szoros kapcsolatot tart fenn az erdélyi magyar egyetemekkel is.

A Debreceni Egyetem kutatás-fejlesztési ráfordításai meghaladják az intézmény állami támogatásának 1/3-át, mely a DE esetében 36%. Megvizsgálva az Oktatási Minisztérium normatív kutatástámogatási statisztikái alapján a magyar egyetemeket és összehasonlítva a Debreceni Egyetemmel azt látjuk, hogy a DE az elmúlt években rendszeresen a K+F teljesítmény listán az egyetemek között az első három között volt és van olyan év, amikor az első helyet foglalta el (*Berta – Varga, 2005*). Különösen szembeűnő a nemzetközi pályázatokban, illetve a szerződéses munkák vonatkozásában elfoglalt igen erős helye. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem után (melynek képzési, tudományos területe sokkal homogénebb, innovatívabb) a DE szerzi meg a legtöbb költségvetésen kívüli kutatás-fejlesztési forrást (*22. ábra*).

22. ábra
Bevétel szerinti országos rangsor

Forrás: (*Varga, 2004*).

A Nemzetközi K+F támogatások a DE-en elérték 2004-re a 435,3 MFT-ot, a szerződéses bevételek pedig a 409,1 MFT-ot. A Debreceni Egyetem (DE) gyakorlatilag teljesíti a hazánkban nemrégiben megfogalmazott kutatóegyetemi kritériumokat (*Patkós, 2003*).

Az akadémiai intézetek után nagy egyetemi programként először a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum Molekuláris Medicina Kutató

Központja tudta elnyerni az Európai Unió Kiválóság Központja címet 2003-ban és kapott ehhez jelentős Európai Uniós fejlesztési támogatást. Az Egyetemen működő 20 akadémiai kutatócsoport tevékenykedik.

Az Egyetem számos vállalattal működik együtt K+F feladatok megoldásában. Kiemelt partnere a debreceni TEVA Gyógyszergyár Rt, az amerikai National Cancer Institute, illetve a digitális képalkotás területén működő ADIR-IRIS Inc., amely cégek évente több mint 25 millió forint értékben adnak kutatási megbízást. Folyamatos az együttműködés a Debrecenben letelepedett National Instruments Europe céggel. Örvendetes, hogy egyre több vállalat mutat érdeklődést az egyetem iránt, bár a befektetés megtérülése tekintetében egy részük még bizonytalan. A közelmúltban pályázat-nyertes egyetemi konzorciumokba több tucat vállalat hoz mintegy 2 milliárd Ft saját hozzájárulást különböző K+F projektekbe. Az *Európai Unió* 6. Keretprogramjában a Debreceni Egyetemen összesen 11 nyertes projekt van, mely 1.020.973 euró támogatást jelent. Ez a keretprogram az *Európai Közösség* kiemelten fontos kutatás-fejlesztési programja, a legfontosabb eszköz az *Európában* folyó kutatások finanszírozására.

Az országban elsőként létrejött egyetemi Agrár Ipari Parkban befektető cégek igénybe vehetik az egyetem szolgáltatásait, és a képzett munkaerő megtalálásában is előnyre tehetnek szert, az intézmény számára pedig bevételt jelent az ipari park jelenléte, ahol gyakorlóléhelyek mellett munkahelyek is teremődnek a végzett hallgatóknak (Nagy – Baranyi, 2005).

4.2.4 Versenyképesség a felsőoktatásban

Az európai felsőoktatásban történelmi jelentőségű Bolognai Dekrétum aláírásával a résztvevő országok kinyilvánították, hogy 2010-ig létrehozzák az Európai Felsőoktatási Teret, melynek érdekében összehangolják felsőoktatási politikájukat. Az Európai Felsőoktatási Tér létrehozásának célja az EU versenyképességének fokozása (CSEFT, 2003; Nyitrai, 2004; Kardos, 2005; Kuráth, 2005). A versenyképesség fogalma belépett a felsőoktatásba is, hiszen a versenyképességet biztosító tudásalapú gazdaság legfontosabb szereplői a szakképzett humán erőforrást kibocsátó, azt továbbképző intézmények, az egyetemek. Az átalakuló társadalmi, gazdasági környezet elvárásaihoz

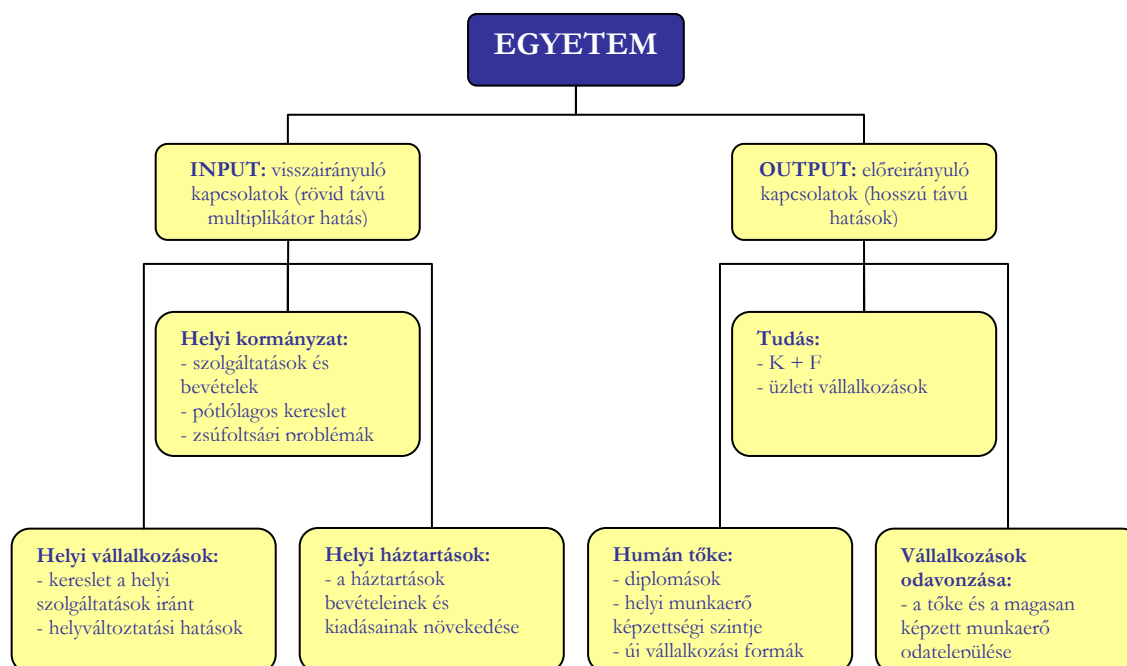
alkalmazkodás nagyfokú rugalmasságot kíván a felsőoktatási intézmények részéről (*Tóth, 2001; Rechnitzer, 2001b*). A munkaerőforrással szemben támasztott követelmények megújulnak, a gazdaság szervezetei is átalakulnak (*Lengyel, 2003*). Ezek a folyamatok kihatással vannak a regionális térszerveződésre és új munkamegosztást generálnak. Az egyetemek küldetése kibővül, az oktatás és kutatás mellett a társadalmi-gazdasági fejlesztésben is szerephez jutnak (*Cooke, 2002*). Ez az új intézményi szerep generáló szerep, mivel az intézmény nem válik piaci szereplővé, hanem elősegíti a piaci folyamatokat, és koordinálja.

Van-e összefüggés egy régió fejlettsége és egyetemének színvonala között, vagyis függ-e a régió fejlettségétől az egyetem által megvalósítandó stratégia? Egy elmaradott régióban az egyetemnek csak lokális térségben, azaz székhelyének munkaerő-vonzáskörzetében van lehetősége a gazdaságot úgy élénkíteni, hogy helyi, gazdaság- és vállalkozásfejlesztő programokat dolgoz ki (*Rechnitzer – Hardi, 2003*). A tudományos szellemi bázis kötődése erős a régióhoz, azonban általában nincs kellően kihasználva a helyi fejlődés megalapozásában (*Teperics, 2002*).

Mit tehet egy felsőoktatási intézmény a versenyképesség fokozásáért? Az egyetem hatásai nagyon összetettek lehetnek (*23. ábra*). Az oktatók tudományos és üzleti kapcsolatai is átnyúlnak saját régiójuk határán, és a hallgatók is bárhol elhelyezkedhetnek a végzés után. Nem egyértelmű az sem, hogy az egyetemen megszerzett tudás hatásai hol és hogyan mutathatók ki a helyi gazdaság termelékenységének alakulásában (*Varga A, 2004*).

Az input oldal az egyetemek költségvetéséből és hallgatói létszámától függ, az output oldal azonban összetettebb, és nagymértékben függ az adott társadalmi környezettől. A hazai felsőoktatás is a globális felsőoktatási piac részévé válik. Az elmúlt 15 évben jelentős mennyiségi növekedés történt, változott a finanszírozási rendszer, versenyhelyzet alakult ki a hallgatók és források területén. Bővült a képzések kínálata, és nőtt a költségtérítéses képzésben részt vevők aránya (*Kuráth, 2005*).

23. ábra
Az egyetemek helyi gazdasági hatásai

Forrás: (Lengyel, 2005).

A magyar felsőoktatási intézmények fejlődésére egyszerre hatnak a globalizációs tényezők, és a regionális fejlődés. Az egyetemeknek régiójuk tudományos-szellemi központjává kell válniuk, és képesnek kell lenniük, hogy kielégítsék a jövő Magyarország szakmai igényeit (Kiss, 2001). A tudásalapú társadalomban a versenyképesség kulcstényezője az emberi tudás, a szakképzett és mobil munkaerő, mely jelentős hatással van a regionális versenyképességre is. A folyamat kiemelt szereplője a felsőoktatás. Az átalakuló felsőoktatási intézmények regionális vonzereje a tudásalapú gazdaság és együttműködő üzleti kapcsolatok korábban erősebb, mint valaha. A verseny tehát jelen van a felsőoktatás területén is, ezért célszerű az intézményeknek versenyelőnyre szert tenni annak érdekében, hogy a versenytársakhoz képest kedvezőbb helyzetbe kerüljenek a piacon. Az intézmények egyrészt piacnak tekintik a beiskolázásra váró korosztályokat, másrészt természetesen „piac” a munkaerőt alkalmazó megrendelői piac is (Dobay–Kuráth, 2003). A jó piaci pozíció elérésének feltétele a piaci környezet ismerete, az ahhoz való alkalmazkodás (Erki, 2005).

A környezeti tényezők közül a makrokörnyezet elemeit nem tudjuk megváltoztatni, azonban a tendenciák figyelemmel kísérésével alkalmazkodhatunk hozzájuk, mivel jelentősen befolyásolják a felsőoktatási intézmények működését

(Horváth, 2005b). Ezek a demográfiai tényezők, a politikai/jogi környezet, társadalmi/kulturális tényezők és a gazdasági tényezők.

A népesség száma és növekedési rátája, a kor szerinti összetétel, iskolai végzettség, háztartások jellemzői, valamint a regionális jellemzők. A felsőoktatás szempontjából ez egy meglehetősen meghatározó tényező, hiszen az előrejelzések szerint jelentős változás várható a népesség számában és összetételében. Az össznépesség 2020-ig évtizedenként mintegy 1,5%-kal, majd ezt követően egyre gyorsuló ütemben csökken. A fiatal korosztály csökkenése ennél jelentősebb, évtizedenként 6-8% (Erkei, 2005). A felsőoktatásban résztvevő hallgatói létszám jelentősen növekedett a korábbi évekhez képest, vagyis tömegoktatás jellemző. Fontos lehet már most hosszabb távra megtervezni, hogy hogyan lehet majd kevesebb jelentkező esetén is versenyelőnyre szert tenni. Ezek előkészítése, az első lépések megtétele viszont már most aktuálisak. Mivel a gyors reakció, az időben már történő alkalmazkodás a változásokhoz már versenyelőnynek tekinthető. Az új felsőoktatási törvény 2006. március 1-jén lép hatályba. Ez a dokumentum határozza meg az intézmények működésének jogi környezetét. A törvény előírja az új, többciklusú képzési struktúra bevezetését, az intézmények gazdálkodási önállóságát. A technológiai és a természeti környezet csupán közvetett hatást gyakorol a felsőoktatásra.

A felsőoktatás szervezete megváltozott. A piaci igény növekszik, a kapacitások nőttek. Csökkentek a támogatások, miközben a költséghatékonyság javult, így az elmúlt évek során fokozott jelentőségre tett szert az intézmények saját bevétele. A verseny is nő, a tét a hallgatók és a források megszerzése (Polónyi–Tímár, 2001).

A mikrokörnyezeti elemek azok, amelyeket befolyásolni, alakítani tud az intézmény, attól függően, hogy mekkora figyelmet, energiát fordít ezekre a területekre. A felsőoktatás területén speciális szolgáltatást nyújtó szervezetekről beszélhetünk (Etzkowitz, 2004). Ezt a szolgáltatást, vagyis az oktatást a jelentkező hallgatók, valamint a foglalkoztatók „vásárolják meg”. Az intézményeknek figyelembe kell venniük mind a továbbtanulni vágyók igényeit, hogy milyen szakon, képzésben vennének részt, mind a munkaerőpiac igényeit, és ennek megfelelő szaktudást kell átadni a hallgatóknak. A mára tömegoktatást végző felsőoktatási intézmények „elit tudós” szakemberek képzése helyett stabil alapismeretekkel rendelkező, nyelveket beszélő, további képzésekre kész munkavállalók kibocsátására kell átállniuk (Bazsa, 2004). A minőségi követelményeknek megfelelést az oktatók és az oktatott tananyag színvonala biztosítja. Versenytársnak

tekinthető az összes felsőoktatási intézmény, melyek megismerésére törekedni kell. Az információk alapján kell az intézmény számára elérhető versenyelőnyt kiválasztani, elérni és megtartani (Porter, 2001). Az egyetem versenyképességének elérése egyben a régió fejlődésének biztosítója, hiszen az intézmény részt vesz az adott régió komplex társadalmi, gazdasági, természeti környezeti és emberi életterének a fejlesztésében.

4.3 Kérdőíves vizsgálat eredményei

4.3.1 A karrierkövetés vizsgálatának előzményei

A felsőoktatás tömegesedése, egyre gyakrabban veti fel az oktatás hatékonyságának és minőségének kérdését. A társadalom és a gazdaság számára nélkülözhetetlen emberi tőkét a szervezett oktatás, így a felsőoktatás állítja elő (Schultz, 1983). Az egyetemek szolgáltató intézményekké váltak, a képzést, a tudást árulják. A „fogyasztók” azonban nem alkotnak homogén csoportot, így arra a kérdésre, hogy melyik a jó egyetem, illetve mitől jó egy egyetem, attól függően tudunk választ adni, hogy melyik csoportnak szól (O’Leary, 2004; Fehérvéri–Szemerszki, 2005).

Az érettségiző diákok számára az a jó egyetem, ahová sokan jelentkeznek. A leendő hallgatók választását azonban nemcsak a diplomák minősége, vagy az oktatás színvonala befolyásolja, hanem a képzés helye (a megélhetés, az utazási távolság), képzés időtartama, felvétel esélye, illetve egyéni preferenciáik (Török, 2006). Az intézmény hallgatói számára akkor jó az egyetem, ha elégedettek az oktatókkal, az oktatás színvonalával, körülményeivel. A munkapiac szereplői számára akkor jó az egyetem, ha az onnan kikerülők hasznos tudással rendelkeznek. Egy felsőoktatási intézmény hatékonyságának, a képzés színvonalának legfőbb mérőeszköze az onnan kikerülők elhelyezkedési mutatója (Fehérvéri–Szemerszki, 2005). A diplomások elhelyezkedése és munkaerőpiaci helyzete vizsgálatának nincsenek komoly hagyományai a hazai oktatáspolitikai elemzésekben (Vámos, 2002; Polónyi, 2003), az első elemzések néhány éve láttak napvilágot (Csapóné, 2004b).

A napjainkban megjelenő felsőoktatási intézményi rangsorok a képzésben még részt vevő hallgatók válaszai alapján készülnek, elméleti háttér, tudományos igényesség és közös módszertani alapok nélkül (Török, 2006). Ezek a listák többnyire szórakoztató jellegűek (Thursby, 2000), de segíthetik a szülőket és diákokat, hogy „szakszerűen”

alátámasszák továbbtanulási döntésüket, az intézmények pedig sokáig hivatkozhatnak az eredményre marketingjükben.

Az UniversitasPress Képzési és Információs Ügynökség és a Jeltárs Jelenkor Társadalomkutató Műhely 2000/2001-ben nappali tagozatos hallgatók véleménye alapján készített intézményi presztízsrangsort (*UnivPRESS-ranking*©, 2002; *Csapóné, 2004a*). A felsorolásnak számos bírálója akad, főként a vizsgálat objektivitását kérdőjelezzik meg (például hogyan tud a diplomája értékéről nyilatkozni az, aki még meg sem szerezte azt). Az Országos Felsőoktatási Információs Központ 2006-ban készített kiadványa előrelépést jelent, hiszen a szerzők többször jelzik: „nincs abszolút rangsor”, a hallgatók véleményét statisztikai adatokkal kiegészítve ismertetik, ahol helyet kapnak a munkaerőpiac szereplőinek reflexiói is (*Felvi, 2006*).

Egyetemi rangsorok készítése nem új keletű, Európában és az Egyesült Államokban is készültek illetve jelentek már meg ilyen presztízsrangsorok. A legelső, amerikai egyetemeket és főiskolákat tartalmazó listát az US News and World Report jelentette meg 1983-ban. Kelet-Európában és a fejlődő országokban 2000 körül (*Asiaweek, 2000; Mihályi, 2002; Chiao Tung Egyetem 2005*), Magyarországon (HVG, Népszabadság, Világgazdaság, Heti Válasz, felvi.hu) 2005-ben jelentek meg rangsorok. A legismertebb angol rangsorokat a *Center* (2002), a *The Times* (2004), a *Financial Times* (2005), Németországban pedig a *Der Spiegel* és a *Zeit* teszi közzé (*Török, 2006*). A külföldi példák közé tartozik a National Bureau of Economic Research kutatócsoportjának eredeti kísérlete is (*Avery „at al”, 2004*), melynek elméleti háttere megalapozott, módszertana azonban vitatható (*Török, 2006*).

Amióta a magyar felsőoktatás-politikai gondolkodásban polgárjogot nyert elvi szinten a munkaerőpiaci igények figyelembevételének fontossága, nyitott a kérdés: miként határozhatók meg ezek a szempontok? A Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének munkatársai kezdték meg a szisztematikus kutatói munkát a diplomások várható munkaerőpiaci pozícióinak feltáráshoz (*Varga, 1998*). Ebből a munkából nőtt ki az Oktatási Minisztérium által finanszírozott „Fiatal diplomások munkaerőpiaci életpálya-vizsgálatának kutatási programja” (FIDÉV), amely mindeddig a legnagyobb szabású ilyen célú kezdeményezés (*Fábri, 2001a; Febérvéri–Szemerszki, 2005*). A FIDÉV-kutatás célkitűzéseinek megbízó általi tisztázatlansága sok félreértés forrása. Mögötte valóságos, súlyos dilemma húzódik meg: vajon egy karrierkutatás a felsőoktatás-politikai döntéshozatalhoz (finanszírozás,

szakterületi prioritások, intézményi értékelések) vagy a szolgáltatást igénybe vevő továbbtanulók döntéseikhez kínál információkat (Fábri, 2001b).

Az országos vizsgálatok mellett intézményi szintű felmérések is készültek. A felsőoktatás hallgatói létszáma drasztikusan növekedett, de nem volt olyan piaci prognózis, vagy előrejelzés, amely vizsgálta volna a fiatal diplomások elhelyezkedésének lehetőségeit. A '90-es évek végén a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BMGE) és a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) jogelődje az elsők között indította el a hallgatói életpálya vizsgálatot, melyet azóta több felsőoktatási intézmény is elvégez (Majó, 2000). Az intézményi hallgatói követéses vizsgálatok főként a magasabb presztízsű felsőoktatási intézmények érdeke, a jó eredmény jó hírnevet, nagyobb elismerést jelenthet az intézménynek (Fehérvéri–Szemerszki, 2005).

4.3.2 A kérdőíves kutatás hipotézisei és értékelése

A munkaerőpiaci visszajelzések egyre nagyobb fontossággal bírnak a felsőoktatás tömegessé válása, a felsőoktatási intézmények szerepének, feladatának ártértékelődése és az egyetemek között kialakuló versenyhelyzet miatt. Egy intézmény megítélését, kialakított, illetve megszerzett imázsát az intézményről kialakított vélemények is befolyásolják (Malhotra, 2002). Azok véleményének van jelentősége, akik közvetlen kapcsolatban vannak az adott egyetemmel, vagy főiskolával. Elsősorban a hallgatók és azok a vállalatok, ahol későbbiekben elhelyezkednek a hallgatók.

Értekezésemben a Debreceni Egyetemen 2000-2005. között végzett hallgatók tapasztalatait, véleményét elemeztük. A vizsgálatba a Debreceni Egyetem azon karainak a hallgatóit vontuk, akik olyan karokon végezték tanulmányaikat, amelyek illeszkednek a Bolognai-folyamat rendszerébe, így az egyetem 15 karából 11-re terjedt ki a vizsgálat. A 2005. december - 2006. február között sorra került felmérésben 4731 db kérdőívet küldtük ki, amelyből 1314 értékelhető érkezett vissza. Az eredmények megbízhatósága érdekében azokat a karokat vizsgáltuk, amelyek esetén a beérkezett kérdőívek aránya meghaladta a 20%-ot, így öt kar (AVK, BTK, HPFK, MTK, TTK) végzett hallgatóinak válaszát elemeztük. Így a minta elemszáma N=1172 lett.

A kérdőíves vizsgálatához tartozó kutatási célkitűzések rendszerét és ehhez kapcsolódva a kapott eredményeket három kategóriában foglalom össze – illeszkedve a kérdőív szerkezeti felépítéséhez, de eltekintve a személyes adatokra vonatkozó résztől.

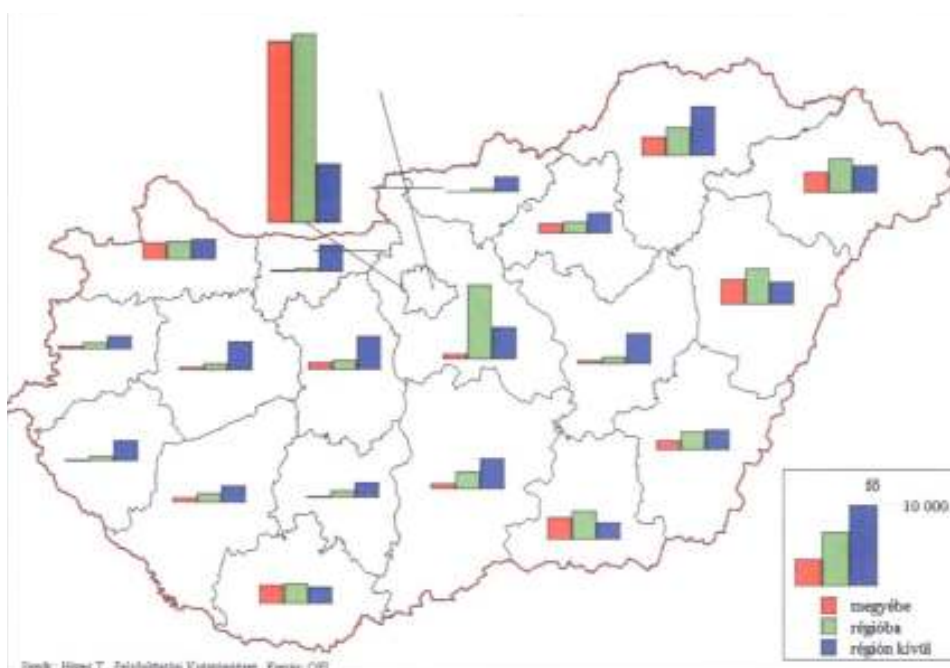
A három kategória a munkában való elhelyezkedés körülményei, a munkahelyre, karrierre vonatkozó hipotézisek, valamint az alma mater szerepe. A hipotézisek a vonatkozó szakirodalmi alapok, elsősorban az előző fejezetben ismertetett kutatások, különösen az Országos Felsőoktatási Információs Központ dokumentumai, a FIDÉV (2001) kutatási program eredményei, valamint hazai egyetemek (BMGE, SZIE, BCE, stb.) saját felmérései, és a releváns kutatási eredmények áttekintése alapján kerültek megfogalmazásra.

4.3.2.1 A munkában való elhelyezkedés körülményei

A munkában való elhelyezkedés körülményeinek vizsgálata során azokra a kérdésekre kerestem a választ, hogy hol, és milyen módszerek segítségével sikerül munkába állniuk a végzett diákoknak. A diplomázott fiatalok munkaviszonyának ismeretében vizsgáltam, hogy a hallgatók a végzettségüknek megfelelő területeken helyezkednek-e el, és mennyiben segíthetik a munkahely megtalálását az egyetemen kialakult kapcsolatrendszerek (állásbörze, tanulmányi szerződés, szakmai gyakorlat, stb.).

Az egyetemek, főiskolák regionális szerepének vizsgálatához szükséges az intézmények vonzáskörzetének feltérképezése, valamint a munkaerőpiac igényeinek elemzése, folyamatainak figyelemmel kísérése (Forray–Híves, 2005).

3. térkép
Jelentkezés a felsőoktatásba lakás és képzési hely szerint

Forrás: (Forray–Híves, 2005).

A vidéki tudományegyetemek hallgatóinak 65-75%-a annak a régiónak a lakója, ahol a felsőoktatási intézmény található, a budapesti egyetemek hallgatóinak fele helybeli (Koltai–Németh, 2002; Csapóné, 2004a). Az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda megállapítása szerint a Debreceni Egyetem legnagyobb vonzáskörzete az Észak-alföldi régió, valamint az Észak-magyarországi régió (OFFI, 2003). A Debreceni Egyetemre jelentkezők inkább a keleti országrészből kerülnek ki, így a vonzáskörzet miatt az intézmény zártabbnak tekinthető. Ezt támasztja alá Polónyi (2003) azon megállapítása, hogy négy vidéki egyetem közül a Debreceni Egyetem regionális rekrutációja a legmarkánsabb. A vizsgálatban az állandó lakhelyre vonatkozó kérdésre a válaszadók 64,7%-a az Észak-alföldi régiót, 16,5%-a az Észak-magyarországi régiót, 10,2%-a pedig Budapestet (BP) nevezte meg. Megyék tekintetében Hajdú-Bihar megye (HBM) 42%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (SZSZB) 18,3%, és Borsod-Abaúj-Zemplén megye (BAZ) 12,3% ad otthont a hallgatóknak.

A lakhelyre vonatkozó adatokat összehasonlítottam a munkahelyre vonatkozó válaszokkal (7. táblázat). A megyék sorrendje nem változik, csak Budapesten nő (13,7%) az állást talált végzett hallgatók aránya. A megkérdezett diplomások több mint fele (54,5%) az Észak-alföldi régióban talált munkát.

7. táblázat
A végzett hallgatók megoszlása lakhely és munkahely szerint megyékként

Megye	Hajdú-Bihar	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Borsod-Abaúj-Zemplén	Budapest
Lakhely	42,0 %	18,3 %	12,3 %	10,2 %
Munkahely	36,7 %	14,6 %	10,2 %	13,7 %

Forrás: Saját szerkesztés.

A régiók fejlesztésének elősegítését szolgáló regionális tudásközpontok alapját képző felsőoktatási intézmények feladata nemcsak a jelentkező hallgatók igényeinek kielégítése, és a számukra kedvező képzési kínálat biztosítása, hanem a végzett hallgatók munkaerő-piaci elhelyezkedésének segítése, a sikeres karrierhez szükséges szakmai tudás és gyakorlati ismeret elsajátíttatása. A munkaerő-piacon kialakult erős területi különbségek továbbra is fennmaradtak. Míg Észak-Magyarországon és Észak-alföldön a foglalkoztatottsági ráta 2001-ben nem érte el az 50%-ot, és a munkanélküliségi ráta 8% körüli (egyes kistérségekben megközelítette a 20%-ot, például 18,6% az Encsi kistérségben), addig Közép-Magyarország, valamint Közép- és Nyugat Dunántúl

foglalkoztatottsági rátája 60% körüli, munkanélküliségi rátája pedig alig haladja meg a 4%-ot (MEH, 2003). A köztudatban az ország észak-keleti térsége munkaerő-piaci szempontból a leghátrányosabb régiók közé tartozik. A legtöbben úgy gondolják, hogy itt az elhelyezkedési lehetőségek erősen korlátozottak, a dolgozókat a vállalkozók nem fizetik meg, ezért ide nem is érdemes visszajönni a jól képzett fiataloknak. A pályakezdők munkahely keresésének irányát ma még az információ-hiányon (is) alapuló előítéletek jelentősen befolyásolják (Kakukné, 2002). A gazdasági fejlettség és az életminőség területi különbségei migrációs folyamatokat indukálnak. A bevándorlás legfőbb célterülete Budapest, különösen a fiatalok és a magasabban kvalifikáltabbak körében. Az elvándorlás mértéke 2001-ben 8,1‰ volt, míg ebben az évben Pest megye népessége 14,7‰-kel nőtt. Az ország többi részében a vándorlási különbség alapvetően nem jelentős. Az elvándorlás üteme – egyre csökkenő mértékben ugyan – továbbra is a kevésbé fejlett régiókban, mindenekelőtt az Észak-alföldön és Észak-Magyarországon (2001-ben 1,4-1,6‰) a legmagasabb, míg az ország nyugati felét, elsősorban Közép- és Nyugat-Dunántúlt pozitív (1,7-2‰) vándorlási egyenleg jellemzi (MEH, 2003).

Az Észak-alföldi régió felsőoktatása jelenleg viszonylag kedvezőtlen munkaerő-piaci pozícióban van, hisz zömmel a stagnáló vagy létszámleadó ágazatokra történő, nagy létszámú tanárképzés van jelen, míg az egyre dinamikusabban fejlődő ipar és szolgáltatások képzési irányai nem vagy csak kisebb arányban vannak képviselve (Kakukné, 2002).

Hipotézisem szerint a Debreceni Egyetemen diplomát szerzett hallgatók munkahelyi elhelyezkedését, vagyis azt, hogy hol találnak munkát, befolyásolja, hogy melyik karon szereztek diplomát.

Megvizsgáltam, hogy a végzett hallgatók melyik megyében helyezkednek el a legnagyobb arányban (8. táblázat). A vizsgáltba bevont karok hallgatói legnagyobb arányban Hajdú-Bihar megyében találtak munkát a diplomázást követően, ugyanakkor az elhelyezkedési arányok karonként nagyon eltérőek. Az Agrártudományi Centrum AVK hallgatói közel 60%-ban tudtak Hajdú-Bihar megyében munkát találni. Az MTK és a BTK diákjainál ez az érték 40% körüli, míg a HPFK és a TTK esetében 30-35% az elhelyezkedők aránya. Az adatok alapján főként az agrár végzettségűek találnak munkahely-lehetőséget a megyében, míg a Tudományegyetemi Karok megkérdezettjei kisebb arányban találták meg munkahelyüket a térségben. A Bölcsészettudományi és a

Természettudományi Karon végzettek negyede Budapesten helyezkedett el, míg a vizsgált másik három kar hallgatói második legnagyobb arányban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében találtak állást. A harmadik helyen Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Budapest szerepel.

8. táblázat
A végzett hallgatók elhelyezkedési rangsora megyék szerint

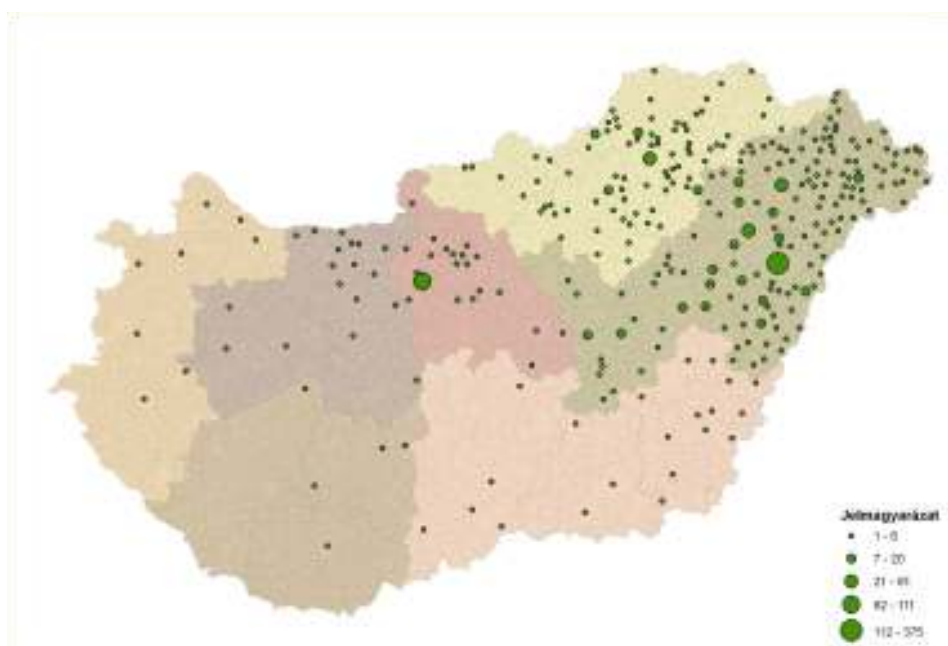
Kar	Munkahely		
	I.	II.	III.
AVK	HBM 57,8%	SZSZB 12,6%	BP 12,1%
MTK	HBM 43,8%	SZSZB 16,1%	BAZ 9,8%
BTK	HBM 40,5%	BP 25,8%	SZSZB 8,9%
HPFK	HBM 36,8%	SZSZB 24,9%	BAZ 17,0%
TTK	HBM 30,7%	BP 25,7%	BAZ 13,4%

Forrás: Saját szerkesztés.

Ha karonként elemezzük a kapott eredményeket láthatjuk, hogy az AVK-sok több mint 50%-a Hajdú-Bihar megyében helyezkedik el, míg közel azonos arányban találnak munkát Budapesten és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Az MTK és a HPFK hallgatói Hajdú-Bihar megyén kívül Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében helyezkedtek el, az arányokat tekintve különböző mértékben. A klasszikus tudományegyetemi karok (BTK, TTK) hallgatóinak nagyobb része szintén Hajdú-Bihar megyében talál állást, egynegyedük Budapesten helyezkedik el, tehát ők azok, akik a legnagyobb számban elhagyják a térséget.

A végzett hallgatók munkahelyének területi megoszlására jellemző (4. térkép), hogy elsősorban a Debreceni Egyetemnek otthont adó régióban, és annak szomszédos területein, azaz észak-kelet Magyarországon találnak a fiatal pályakezdők állást. A főváros és környező területein látható sűrűsödés szintén nagyobb számú elhelyezkedésre utal.

4. térkép A végzett hallgatók elhelyezkedésének területi megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés.

Arra a kérdésre, hogy megbízhatóan befolyásolja-e, hogy a hallgató melyik megyében/régióban találja meg munkahelyét az, hogy a végzett diák melyik karon végzett, Kruskal-Wallis próba segítségével kerestem a választ. A kutatási eredmény szerint szignifikáns hatást gyakorol ($p < 0,05$) az elhelyezkedés helyszínére, hogy a vizsgált hallgató a Debreceni Egyetem melyik karán végzett. Hipotézisem igazolódott, szignifikáns eltérés van az egyes karok végzettjei között abban, hogy munkahelyüket melyik megyében találták meg.

A felsőoktatási intézmények számára egyre nagyobb jelentőséggel bír a hallgatók sikeressége a munkaerőpiacon. Ezért egyre több figyelmet fordítanak a karrierkövetés mellett az elhelyezkedés segítésére is. Az álláskeresés sikerét ma leginkább a személyes ismeretségek garantálják, de komoly segítséget jelent az is, ha a felsőoktatási intézmény megfelelő kapcsolatokat épít ki a gazdasági élet szereplőivel (*Net4*). Ahhoz, hogy az intézmény megtalálja a helyes módszereket, meg kell ismerni a végzettek elhelyezkedésének körülményeit, az általuk alkalmazott technikákat, illetve megvizsgálni, hogy építenek-e az egyetem kapcsolatrendszerére. Többek között a Szent István Egyetemen 2002-03-ban végzett hallgatói életút- és véleményelemzés keretében kérdeztek rá az állás elnyeréséhez vezető módszerekre a végzetteknél (*Ferenczi, 2003*). Globalizálódó világunkban jelentős változások mutatkoznak a munkahely keresési

lehetőségek között is. Míg 50 éve nem volt interneten vagy fejevadász cégen keresztül munkahely-keresés, addig napjainkban ezek a formák egyre inkább elterjedteké válnak. Az előbbieken említett Szent István Egyetemen a három leggyakoribb álláskereső módszer a hirdetés, a család, ismerősök révén, illetve állásbörze, intézményi kapcsolatok segítségével keresett munkahely volt (Ferenczi, 2003). A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végzett kérdőíves felmérés is hasonló eredményt mutatott. A pályakezdők az álláskereséssel összefüggésben alkalmazott információs csatornái: újság 37%, ismerősök, barátok 32%, Munkaügyi Központ 12%, állásbörze 12%, internet 4%, rádió, tv 3%. Jelenleg az újságokban megjelenő hirdetések vezetnek a mezőnyt, de ezzel közel azonos arányban van az ismerősök útján történő tájékozódás, az informális csatornák igénybevétele. A Munkaügyi Központ, illetve az állásbörzék szerepe az előzőeknek mintegy harmada (Kakukné, 2002). A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatóinak több mint 80%-a szülők, ismerősök és tanárok segítségével talál állást. Emellett újsághirdetésre küldtek be önéletrajzot a legtöbben, és az egyre kedveltebbé váló, és a fővárosban már komoly hagyományokkal rendelkező állásbörzék vezettek eredményre (Pató, 2004).

Másodszor hipotézisem szerint **befolyásolja a végzés helye (kar), hogy a végzett hallgatók milyen úton keresnek állást.**

A legtöbb végzett hallgató önéletrajzot küld a leendő munkahelyre, vagy személyesen jelentkezik (24,1%). Ismerősök segítségével (22,2%), és hirdetés útján (17,98%) pályáznak még nagyobb számban a végzettek. Egyáltalán nem jellemző a tanulmányi szerződés kötése, és annak ellenére, hogy már Debrecenben is hagyománya van az Állásbörzének, nem elterjedt sem az állásbörze (5,7%), sem a fejevadász cég (3,4%) segítségének igénybe vétele (9. táblázat).

9. táblázat
A végzett hallgatók elhelyezkedési rangsora megyék szerint

Álláskeresés/Kar	AVK	BTK	HPFK	MTK	TTK
állásbörze	6,2%	5,3%	2,4%	6,4%	11,4%
hirdetés	21,2%	18,7%	13,4%	18,1%	21,6
ismerősök	20,6%	24,8%	23,9%	20,2%	19,8
tanulmányi szerződés	0,8%	0,3%	1,7%	1,4%	2,3
önéletrajz küldés	21,7%	28,2%	24,3%	20,9	25,1
fejevadász cég	5,5%	5,3%	0,8%	4,9	4,1
Munkaügyi Központ	1,3%	8,2%	15,4%	15,9	8,2
szakmai gyakorlat	3,9%	6,9%	15,1%	8,8	4,1
egyéb	6,2%	2,4%	3,0%	3,2	3,4

Forrás: Saját szerkesztés.

A tanulmányi szerződés, illetve a szakmai gyakorlat az a kapcsolat egy céggel, melynek érdeklődését elsősorban az egyetem tudományos tevékenysége keltette fel. Ezek a munkahelyszerző módszerek az egyetem számára azért bírnak nagy jelentőséggel, mert a hallgató a tanulmányai alatt kapcsolatban van a munkahellyel, jobban megismerheti, nagyobb esélye van a karrierre, amely szintén az egyetem presztízsét növeli. Az egyetem éppen a kibocsátott „termék”, a hallgató jó menedzselésében juthat kevés ráfordítással nagy nyereséghez, méghozzá a sikeres szakembert kibocsátó intézmény imázsához (Ferenczi, 2003).

Karonként vizsgálva a kapott válaszokat, mind az öt karon önéletrajz küldésével, illetve személyes megkereséssel helyezkednek el a legtöbben. Az AVK és az MTK hallgatói közel azonos számban keresnek munkahelyet ismerősök segítségével és hirdetés útján, mint önéletrajz küldésével. A HPFK-n jellemző, hogy a szakmai gyakorlatok színhelye válik az első munkahellyé, és a hallgatók nagy számban veszik igénybe a Munkaügyi Központ segítségét az elhelyezkedésnél. A BTK-n a legkevésbé jellemző a tanulmányi szerződés (0,3%), melynek oka a tanári pályára jellemző túlképzéssel magyarázható, illetve ezek a hallgatók kis arányban találnak végzettségüknek megfelelő állást. Ezen a karon végzetek fele (53%) talált állást ismerősök és önéletrajz cégekhez küldése révén. A TTK hallgatói voltak a legnagyobb arányban (11,4%), akik az állásbörzén találták meg munkahelyüket. Fejvadász cég segítségével az AVK-n, BTK-n és MTK-n végzett hallgatók közel 5%-a helyezkedett el.

Hipotézisvizsgálat segítségével (Kruskal-Wallis próba) ellenőriztem, hogy befolyásolja-e a hallgatók álláskeresői módszerét, hogy melyik karon végeztek. *A kutatási eredmények alapján hipotézisem igazolódott, szignifikáns hatást gyakorol ($p < 0,05$) az álláskeresői módszer megválasztására, hogy a hallgató melyik karon szerezte meg diplomáját.*

Egy intézmény elismertségét befolyásolja, hogy az általa képzett fiatalok iránt mekkora a kereslet a munkaerőpiacon. Minél naprakészebb, korszerűbb tudással felvértezett és a jelen kihívásaira felkészített, gyakorlati ismeretekkel rendelkező diplomásokat bocsát ki egy felsőoktatási intézmény, végzettjei annál gyorsabban tudnak elhelyezkedni. **Abból az alapfeltevésből indultam ki, hogy a megkérdezettek végzés utáni elhelyezkedési idejét befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán kaptak diplomát.**

A teljes mintára végzett vizsgálat megmutatta, hogy a diplomások több mint fele (59,4%) azonnal talált állást, ugyanakkor 10,7%-uk a mai napig nem tudott

elhelyezkedni. A friss diplomások 22,1%-a fél éven belül talált munkahelyet, míg 7,7%-uknak egy év elteltével sikerült csak munkába állni.

A diplomás regisztrált munkanélküli pályakezdők száma Borsod-Abaúj-Zemplén megye után Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében a legnagyobb (*Balcsóke, 2005*). Általában az elmaradott régiókban magasabb a diplomás munkanélküliség (*Net5*). A munkanélküliség 2004 végén az Észak-alföldi régióban 7,2%-os volt, mely nagyjából megegyezik az országos átlaggal. A pályakezdő munkanélküliség mértéke is hasonló, bár a 18,5%-os arány az országos átlag felett van (*Demos, 2006*). 2004. végén a regisztrált munkanélküliek 12%-a pályakezdő munkanélküli volt, létszámuk nyolc százalékkal emelkedett az előző év azonos időszakához képest. A diplomások száma jelentősen, 12,5%-kal nőtt az előző év szeptemberéhez képest, így az összes pályakezdőn belüli arányuk tizenkilenc százalékra nőtt (*Rezsőfi, 2004*).

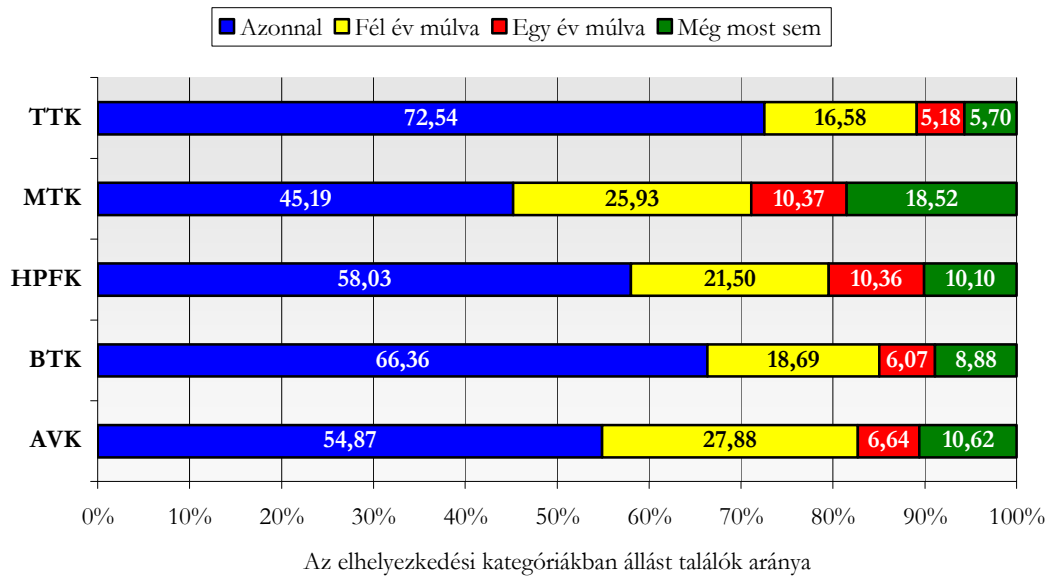
A munkaerőpiac általános szűkülése leginkább a legfiatalabb és a legidősebb korosztályokat érintette. A munkanélküliek körében a fiatalabb korcsoportok részarányának csökkenése a pályakezdők nagymérvű munkanélkülisége mellett azzal is összefügg, hogy a korábbinál több fiatal tanul tovább a felsőfokú oktatás nappali tagozatain. Ugyanakkor ellentétes irányba hat az a tény, hogy a 70-es évek elején, közepén született népesebb korosztályok is megjelentek a munkaerőpiacon (*Kakukné, 2002*). A fejlett világ számos országában diplomás túltermelés van. A diplomás munkanélküliség mértékének megítélése azonban nem könnyű feladat, hiszen a diplomások nagyobb részben mulasztják el a munkaügyi szerveknél való jelentkezést, és a frissen végzettek elhelyezkedési idejének meghosszabbodása is a rejtett diplomás munkanélküliség mértékét növeli. Hazánkban a '90-es években egy friss diplomás 3-5 hónap alatt talált állást, míg napjainkban ez az idő 10 hónapra nőtt, az sem ritka, ha valaki még 1 év múlva is keresi álmai állását (*Falusné, 2002*).

Az Európai Unióban a friss diplomások kevesebb, mint fele talál munkát oklevele kézhezvételétől számított egy éven belül. Magyarország az elhelyezkedéseket tekintve (87%) az első helyen áll, a második Hollandia (73%), a harmadik Dánia (62%), Németország (61%) és Nagy-Britannia (61%). Az EU többi országában a friss diplomások egy éven belüli elhelyezkedési aránya nem éri el az 50%-ot (*EUROSTAT, 2004*).

Megvizsgáltam, hogy karonként hogyan alakul az elhelyezkedési idő (*24. ábra - 3.1 melléklet*). Azonnal, vagy fél éven belül munkába állt a TTK-sok 89%-a, a BTK-sok

85,1%-a, az AVK-s hallgatók 82,8%-a. A HPFK végzett hallgatók 79%-ának, az MTK-s hallgatók 70%-ának sikerült azonnal vagy fél éven belül elhelyezkednie.

24. ábra
A végzettek elhelyezkedésének gyorsasága

Forrás: Saját szerkesztés.

Az elhelyezkedés gyorsaságát illetően a többi, vizsgált karhoz viszonyítva legnehezebb helyzetben az MTK hallgatói vannak, hiszen végzettjeik több mint fele nem tud azonnal elhelyezkedni, és az ő esetükben kiugróan magas (18,52%) az egy év múltán is állást keresők aránya. Az AVK és a HPFK hallgatóinak 10%-a nem talált munkahelyet, míg a BTK diákjai esetében 8,88%-os, a TTK-soknál pedig 5,7%-os ez az arány. Ha a kapott eredményeket összevetjük az előbbieken ismertetett elhelyezkedés helyére vonatkozó eredményeinkkel, azt látjuk, hogy azoknak a karoknak a hallgatói helyezkednek el lassabban, akik az Észak-alföldi, Észak-magyarországi térségben keresnek megélhetést. Vizsgálatom nem terjedt ki annak elemzésére, hogy akik még mindig nem találtak állást, azok kerestek-e, vagy esetükben önkéntes munkanélküliségről van szó.

Hipotézisem igazolódott, a teljes mintára (5 kar) végzett Kruskal-Wallis próba eredményeként azt kaptuk, hogy szignifikánsan ($p < 0,05$) befolyásolja a megkérdezettek elhelyezkedésének gyorsaságát, hogy melyik karon végeztek.

A felsőoktatási intézménybe jelentkező diákok pályaválasztását a „mi szeretnék lenni” kérdés, míg diplomaszerzést követően a „mi lehetek” kérdés a meghatározó. Fontos, hogy az elhelyezkedni akarók képzettségi szintje és a munkáltatók erre irányuló elvárásai mennyire állnak összhangban egymással. A kereslet és a kínálat között “elcsúszás” tapasztalható, amely részben a felek közötti jobb információ áramoltatással, részben a képzettségi struktúra korrekciójával – a gazdaságfejlesztés céljaihoz és irányaihoz igazításával – javítható (*Kakukné, 2002*).

A mai pályakezdőknek fel kell készülni arra, hogy akár hónapokig sem találnak a végzettségüknek megfelelő állást. Aggodalomra ad okot, hogy az összes munkanélküli több mint ötöde 24 évesnél fiatalabb, és arányuk növekszik. Ez azt jelenti, mintegy 50 ezer fiatal mondja magáról azt, hogy hiába keres állást. A pályakezdő diplomások közül pedig évente átlagosan 4-5 ezren regisztráltatják magukat a munkaügyi központokban. A fiatalok, ezen belül a diplomások elhelyezkedését a gazdasági folyamatokon túl alapvetően két tényező befolyásolja: a nyugdíjkorhatár megnövelésével kevesebb álláshely üresedik meg, illetve folyamatosan nő a diplomát szerzők száma (*Tóth, 2006*).

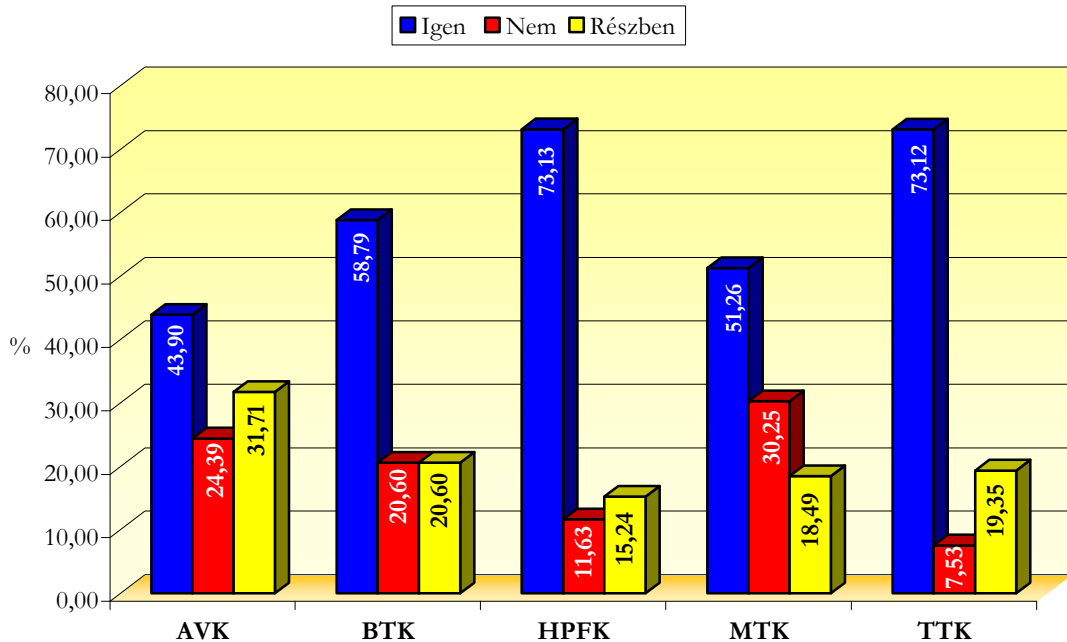
Az egyetem elvégzése után nem mindenki tud, illetve akar saját szakmájában elhelyezkedni (*Falusné, 2002*). Egy szakma munkaerőpiaci kereslete mellett az is jelentőséggel bír, hogy a képzés alatt megszerzett tudás általánosan mennyire hasznosítható, vagy mennyire nyújt speciális ismeretanyagot, gyakorlatot. A *FIDÉV* (2001) vizsgálat és a Széchenyi István Egyetemen (*Ferenczi, 2003*) végzett kérdőíves felmérés is azt mutatta, hogy a végzettek nagy arányban helyezkednek el végzettségüknek megfelelően. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen működő Karrier Központ 1997-ben diplomát szerzettek körében végzett felméréséből kiderül, hogy a válaszadók kétharmada végzettségének megfelelően helyezkedett el (*Net5*).

Hipotézisem szerint a megkérdezettek képzettségének megfelelő elhelyezkedését befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán szereztek diplomát.

Kutatási eredményeim szerint a Debreceni Egyetemen végzett hallgatók 60%-a képzettségének megfelelően helyezkedik el. A részben a képzettségének megfelelően (21,2%) és a nem a végzettségüknek megfelelően (18,8%) elhelyezkedők aránya közel azonos. Karonként megvizsgálva (25. ábra – 3.2 melléklet) a kapott eredmények azt

mutatják, hogy a TTK és a HPFK hallgatói az egyetemi átlagot meghaladó 73,1%-os arányban találnak képzettségüknek megfelelő állást.

25. ábra
A végzettség szerinti elhelyezkedés aránya karonként

Forrás: Saját szerkesztés.

A végzettek több mint fele talál munkát diplomájának megfelelő területen a BTK és az MTK hallgatói közül. A két agráros kar közül az MTK-n végzettek helyezkednek el a legtöbben (30,25%) nem a végzettségüknek megfelelően, míg az AVK-s diplomások 31,7%-a talál munkahelyet részben az alapidiplomájának megfelelő területen. A BTK esetében a részben és a nem végzettségüknek megfelelően elhelyezkedők aránya megegyezik (20,6%). A hipotézisvizsgálat megmutatta, hogy a vizsgált öt kar hallgatói esetében a végzettség szerinti elhelyezkedés tekintetében szignifikáns különbségek vannak.

Hipotézisem igazolódott, a teljes mintára (5 kar) végzett vizsgálat (Kruskal-Wallis próba) eredményeként azt kaptuk, hogy szignifikánsan ($p < 0,05$) befolyásolja a megkérdezettek képzettségüknek megfelelő elhelyezkedését, hogy melyik karon végeztek.

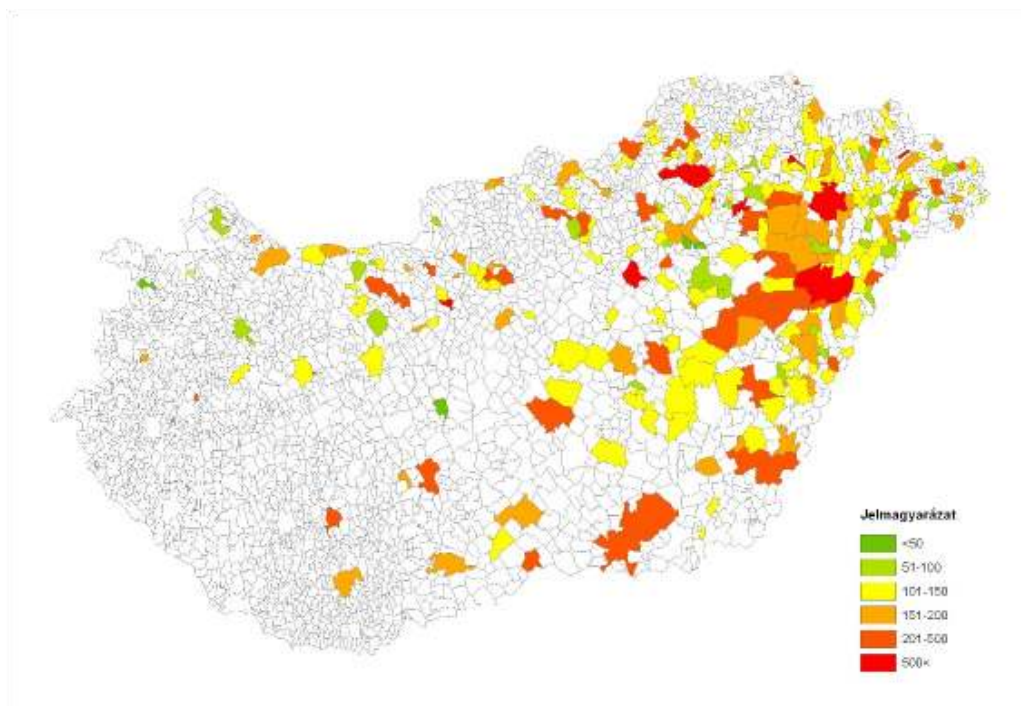
4.3.2.2 Munkahelyre, karrierre vonatkozó hipotézisek

A kérdőívben szereplő válaszok elemzésével megvizsgáltam, hogy milyen karrierlehetőségei vannak a Debreceni Egyetemen végzett hallgatóknak, a diplomások milyen beosztásban helyezkednek el, és mekkora jövedelmet kap egy közelmúltban végzett hallgató.

Az egyén szempontjából a beosztás mellett a megszerezhető jövedelem is fontos. A pályakezdő fiatalok megszerzett jövedelmükkel egyéni céljaikat valósíthatják meg, és ezzel a társadalomban is sikeresek lehetnek (Ferenczi, 2003). A jövedelem kedvező hatással lehet a családalapításra, és ösztönözheti a fiatal diplomásokat további tárgyi-, tudás- és társadalmi tőke gyarapítására. Elemzések rámutattak arra, hogy a diploma nemcsak az elhelyezkedési esélyeket javítja, hanem kereseti előnyt is jelent (Györgyi, 2004).

A felmérés egyik legérdekesebb pontja a bérek kérdése volt. Feltételeztem, hogy a fiatal diplomás szakemberek elvándorlásának elsődleges oka az, hogy a fejlettebb régiókban a pályakezdők jóval magasabb keresetekhez juthatnak, mint a keleti térségben, így a munkahely választás domináns tényezője az elérhető jövedelem (5. térkép). A keresetek elemzése egyértelműen igazolta ezt a hipotézist.

5. térkép
Végzett hallgatók jövedelem szerinti elhelyezkedése

Forrás: Saját szerkesztés.

Mindebből az következik, hogy a fejletlenebb térségek előrelépése csak akkor lehetséges, ha a fiatal, képzett munkaerő számára megfelelően vonzó feltételeket tudnak biztosítani ahhoz, hogy a munkavállalásuk iránya megváltozzon, a főváros és a Dunántúl felől az érdeklődésük egyre nagyobb arányban forduljon a keleti régiók felé. Ehhez nem elegendő, hogy kihívást jelentő feladatokat, hosszú távon is biztonságos munkalehetőségeket és jó munkahelyi légkört kínálnak számukra, sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni a keresetek jelentős mértékű növelésére is (*Kakukné, 2002*).

A Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet 2005. novemberében végzett kutatásában a pályakezdő bérek jelenlegi és várható szintjét vizsgálta. A kereskedelmi, szolgáltató és feldolgozóipari cégek átlagosan bruttó 185 ezer forintot fizetnek a diplomás pályakezdőknek, de mind a cégek fizetési kínálata, mind földrajzi elhelyezkedése, mind a foglalkozások tekintetében nagy különbségek figyelhetők meg (*Selmeczy, 2006*). A slágerdiplomás pályakezdők akár 600 ezer forinttal is többet keresnek évente, mint az általános – például a jogi, a kommunikációs, az egészségügyi vagy az agrárágazati – végzettségű fiatalok. Hazánkban azok számítanak slágerdiplomásnak, akiknek üzleti, illetve közgazdasági, műszaki, valamint természettudományi diplomájuk van, netán az informatika terén szereztek felsőfokú képesítést (*Net6*).

A Budapesti Corvinus Egyetem 2005. tavaszi állásbörzéjén megkérdezett friss diplomások 240 ezer Ft körüli bruttó bért szerettek volna keresni, a cégek azonban átlagosan bruttó 197 ezer forintot kínáltak (*Molnár, 2005*). A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tavalyi állásbörzéjén a műszaki területen diplomázók bruttó 170-200 ezer, az informatikusok 180-230 ezer, a gazdasági friss diplomás szakemberek 150-200 ezer forintos kezdő fizetésre számíthattak (*Koczó, 2004*).

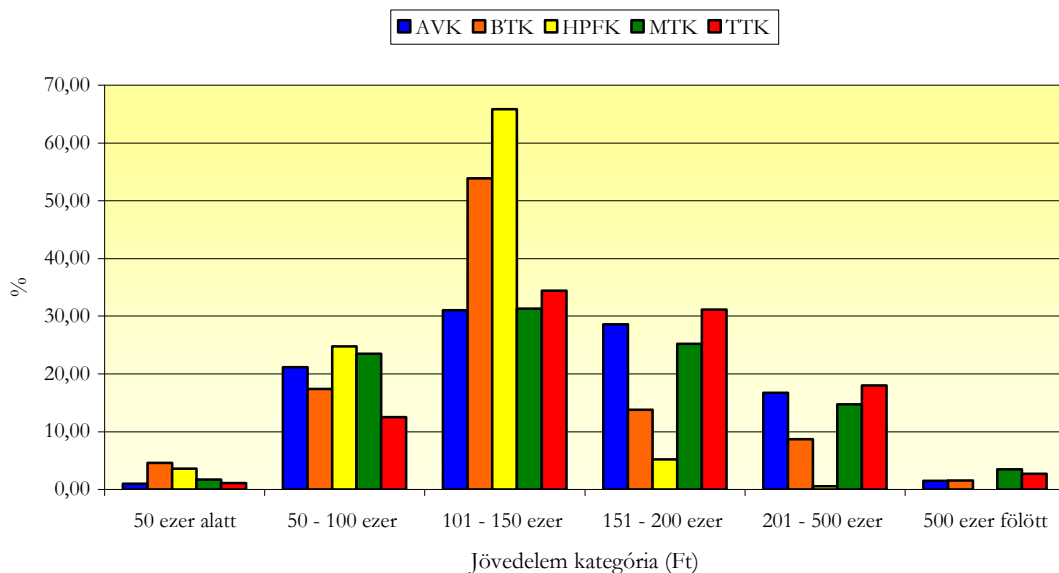
A havi átlagkeresetek vonatkozásában jelentős eltérések mutatkoznak régióként, végzettségi szintenként, beosztás és az alkalmazó cég függvényében (*Net7*). Egy fiatal diplomás pályakezdő jövedelmének alakulását több tényező is befolyásolja. A térség jövedelmi viszonyai mellett fontos szempont, hogy a munkaerő-piacon milyen a kereslet az adott szakma iránt, vagyis a Debreceni Egyetemen végzett hallgatók esetén a jövedelem tekintetében szignifikáns különbség mutatkozhat a különböző karokon végzett hallgatók között.

Negyedik hipotézisem szerint a megkérdezettek jövedelmét befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán végeztek.

A legtöbb vizsgálatban részt vevő végzett hallgató keresete 100-150 ezer Ft között van. Diplomásaink bruttó átlagjövedelme meghaladja az Észak-alföldi régióban 2004-ben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetét, amely 115.447 Ft volt. Ez az érték 18%-kal alacsonyabb, mint a teljes munkaidőben Magyarországon foglalkoztatottak havi bruttó átlagjövedelme (KSH, 2004).

A két szélsőérték tartományban, vagyis 50 ezer Ft alatt és 500 ezer Ft felett a végzettek 5% alatti aránya keres (26. ábra – 3.3 melléklet). Azonban míg 50 ezer Ft alatt a BTK (4,62%) és HPFK (3,58%) hallgatói keresnek nagyobb arányban, addig az 500 ezer Ft feletti jövedelem az MTK-n (3,48%) és a TTK-n (2,73%) diplomázott hallgatók esetében jellemzőbb.

26. ábra
A végzett hallgatók jövedelem szerinti megoszlása karonként

Forrás: Saját szerkesztés.

Az AVK hallgatóinak több mint fele 50 és 150 ezer Ft között keres, 16,75%-uk jövedelme azonban 201-500 ezer Ft közé esik. A BTK-n diplomát szerzett fiatalok 71%-a 50 és 150 ezer Ft közé eső jövedelemre tesz szert havonta, és csupán 10%-uk fizetése emelkedik 150 ezer Ft fölé. A HPFK-n főiskolai végzettséget szerzők 90%-a keres 50 és 150 ezer Ft között. Az MTK-n diplomázók több mint felének, a TTK-sok 47%-ának jövedelme esik az 50 és 150 ezer Ft közötti tartományba. A Természettudományi Kar volt hallgatóinak harmada, a Mezőgazdaságtudományi Kar végzettjeinek negyede keres 150 és 200 ezer Ft között. 200 ezer Ft feletti fizetése az MTK-sok 18,2%-ának, a TTK-sok 20,7%-ának van. A különböző fizetési kategória

értékei a két agráros kar esetében állnak egymáshoz a legközelebb, a köztük lévő különbség nem szignifikáns.

A teljes minta, azaz az öt vizsgált kar esetében a Kruskal-Wallis próba eredménye igazolta hipotézisemet ($p < 0,05$), azaz szignifikánsan befolyásolja a megkérdezettek jövedelmét, hogy a hallgatók melyik karon végeztek.

Különösen izgalmas azzal szembesülnie egy intézménynek, hogy a falai között képzett szakemberek hogyan tudják megvalósítani elképzelésüket kikerülve az egyetemről, hogyan értékesül az itt szerzett tudástőke, és hogyan viszi előre diplomáit az a társadalmi tőke, amelyet az egyetem oktatói és hallgatói közössége, azaz az alma mater adott (Ferenczi, 2003). A karrier és a tudás hasznosításának egyik mérhető formája a beosztás.

A KSH 2004-ben munkatapasztalattal rendelkező 15-29 éves fiatalok körében végzett munkaerő-felmérést. A kutatás megállapította, hogy bár Magyarországon az önfoglalkoztatottak aránya 14% feletti, a megkérdezett fiatalok 92%-a alkalmazottként akar elhelyezkedni, és csak 8%-uk gondol az önállósággal járó vállalkozói létre. A válaszadók 95%-a bizonytalannak érzi a határozott idejű munkaszerződést, és nem részesítené előnyben egy határozatlan idejűvel szemben. A mai fiatalok gyakorlatilag teljes egészében szembe helyezkednek a modern munkaerőpiac sajátosságaival, miközben továbbra is a letűnőfélben lévő biztos munkaalkalmakat keresik (Net8). Különösen igaz ez a női munkavállalók esetében. Bár a nők gazdasági aktivitása a rendszerváltozás óta jelentős mértékben emelkedett, a munkaerő-piaci szegregáció jelensége az eltérő karrierépítési lehetőségek tekintetében is megfigyelhető (Rózsa, 2006). A nők személyes jellemzőire, az eltérő szocializációs folyamatra, valamint a szervezetre, és a társadalmi környezetre vezethető vissza, hogy kisebb arányban jutnak vezető, nagyobb felelősséggel járó beosztáshoz (Nagy, 1999). A különböző beosztások betöltéséhez, így a vezetői beosztások esetében is ma már a munkáltatók pontosan meghatározott szakképzettséget, és különböző képességbeli, pszichikai és fizikai tulajdonságok meglétét írják elő (Czuczor, 2006), és egyre nagyobb hangsúlyt kap a szakmai tapasztalat. Így nem elhanyagolható, hogy a korszerű szakmai ismeretek mellett kaptak-e gyakorlati képzést egyetemi tanulmányaik alatt a diákok, és az sem, hogy milyen nemű hallgatókat képeznek nagyobb számban.

Hipotézisem szerint a hallgatók végzés után elnyert beosztását befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán szereztek diplomát. A diplomások 1,4%-a első számú vezető (10. táblázat). Ők azok, akik egyszemélyes vállalkozást, vagy kisebb gazdasági társaságot vezetnek. Legnagyobb arányban az agráros diplomával rendelkező fiatalok (MTK 3,4%; AVK 2,4%) töltenek be ilyen pozíciót. Alacsony a felsővezetők aránya, egyetemi szinten 4%, ami érthető, hiszen néhány éve végzett fiatalokról van szó.

10. táblázat
A különböző beosztásokban elhelyezkedők aránya karonként

Kar	A különböző beosztásokban elhelyezkedők aránya (%)				
	AVK	BTK	HPFK	MTK	TTK
Első vezető	2,4	1,0	0,6	3,4	0
Felsővezető	7,3	2,6	1,7	5,2	3,2
Középvezető	9,8	5,8	5,4	14,7	8,6
Alsóvezető	3,9	3,1	5,1	6,9	5,4
Beosztott	72,7	81,7	82,8	60,3	73,1
Egyéb	3,9	5,8	4,5	9,5	9,7

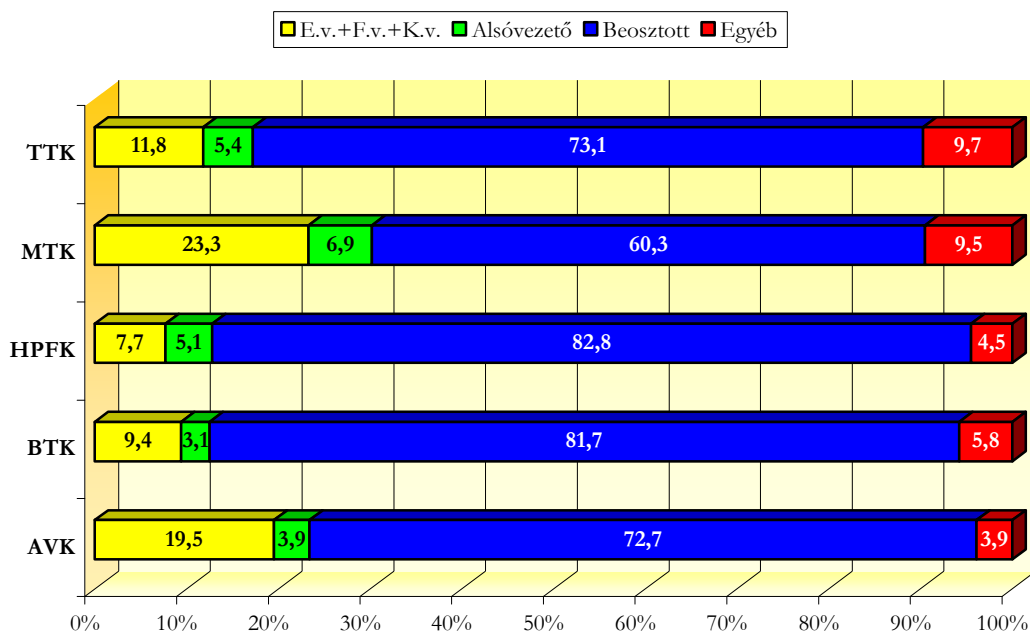
Forrás: Saját szerkesztés.

Továbbra is a két agráros kar végzettjei kaptak nagyobb felelősséggel járó beosztást, azonban a két kar közötti sorrend megfordult. Az AVK diplomásainak 7,3%-a, az MTK-sok 5,2%-a felsővezető. A középvezetők között ismét az MTK hallgatói szerepelnek a legnagyobb (14,7%) aránnyal, az AVK végzettjei 9,8%-a, és a TTK-s diplomával rendelkező fiatalok 8,6%-a tölt be ilyen beosztást. Az egyetemi átlag 8,87%.

A Debreceni Egyetemen végzettek átlagosan 14,3%-a futotta be a legnagyobb karriert. Az MTK diplomásainak 23,3%-a, az AVK-sok 19,5%-a, a TTK hallgatóinak 11,8%-a, míg a BTK-n végzettek 9,4%-a, a HPFK-sok 7,7%-a tölt be közép-, vagy felsővezetői beosztást, illetve első számú vezető. Alsóvezetői beosztásban valamivel nagyobb arányban foglalkoztatják hallgatóinkat (átlag: 4,8%), mint felsővezetőként (27. ábra – 3.4 melléklet). Ebben a kategóriában az MTK hallgatói után (6,9%) a TTK (5,4%) és a HPFK (5,1%) diplomásai vannak nagyobb arányban.

A végzettek közel háromnegyede, 74,1%-a valamilyen beosztottként tevékenykedik. A BTK-s (81,7%) és HPFK-s (82,8%) hallgatókra jellemző leginkább, ezt követik a TTK (73,1%), AVK (72,7%) és az MTK (60,3%) végzettjei.

27. ábra
A DE-en végzettek által betöltött beosztások aránya karonként

Forrás: Saját szerkesztés.

Össességében megállapíthatjuk, hogy az Mezőgazdaságtudományi Karon diplomát szerzett fiatalok érték el a legnagyobb karriert, hiszen a végzettek harmada vezető beosztást tölt be. A BTK és a HPFK hallgatói jellemzően beosztottként tevékenykednek, csupán 12%-uk dolgozik valamilyen vezető beosztásban.

Hipotézisem igazolódott, a teljes mintára (5 kar) végzett hipotézisvizsgálat (Kruskal-Wallis próba) eredménye, hogy szignifikánsan befolyásolja ($p < 0,05$) a megkérdezettek beosztását, hogy melyik karon végeztek.

4.3.2.3 Az alma mater szerepe

Az oktatás minőségének biztosítása az egyetem minden karának, tanszékének feladata. Az egyetem vezetői és döntéshozó testületei többször kinyilvánították elkötelezettségüket a minőségbiztosítás iránt. Az EU normákkal, és a bolognai folyamat céljaival összhangban egyetemünk elkészítette Minőségbiztosítási Kézikönyvét. Már ennek a dokumentumnak a segítségével készült el a Debreceni Egyetem akkreditációs önértékelése. Az oktatási intézmények közvetítik az általuk fontosnak tartott ismereteket, kialakítják és fejlesztik azokat a képességeket és szemléletet, amelyekkel végzés után a diplomás szakember sikeresen oldja meg a munkahelyén felmerülő

problémákat (Ferenczi, 2003). Mindennek megvalósításához elengedhetetlen az elhelyezkedett hallgatók visszajelzéseinek figyelemmel kísérése, és véleményük meghallgatása az oktatási folyamat különböző tényezőiről.

Az alábbiakban a kérdőívben szereplő, az alma mater szerepéhez tartozó változók közül hármat (a diplomások hogyan ítélik meg karrierlehetőségüket, mennyire tartják hasznosnak, és értékesnek az egyetemen megszerzett tudást, és választanák-e újra a Debreceni Egyetemet tanulmányuk színhelyéül) vizsgáltam meg részletesen, bemutatva a válaszok háttérében lévő összefüggéseket. Terjedelmi korlátok miatt a kérdőív többi részének ismertetésére más keretek között kerül sor.

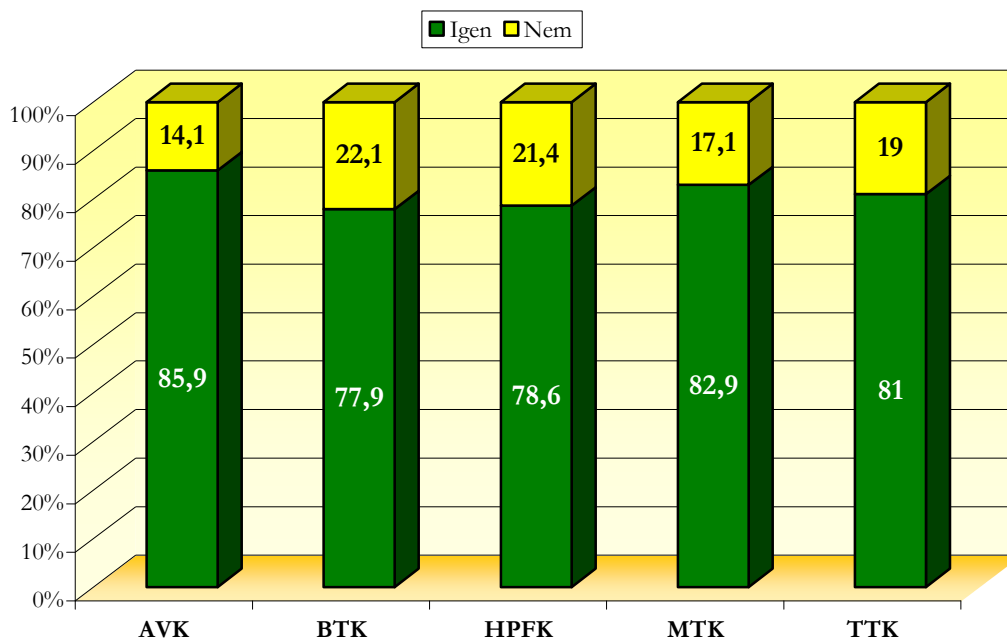
A Debreceni Egyetem szakmai elismertsége magas, a végzett hallgatók többsége hasznosnak, értékesnek találja az itt szerzett tudást. Az oktatás színvonalát, az oktatók felkészültségét és segítőkészségét kimagasló színvonalúnak tartják a végzett hallgatók, függetlenül attól, hogy milyen szakterületen végeztek. Ezt támasztja alá az a 2006. márciusában készült tanulmány, amely szerint a Debreceni Egyetem hallgatóinak 80-90%-a, függetlenül attól, hogy melyik karon végzett ismét ezt az intézményt választaná, ha újra jelentkezhetne (Kerekes, 2006).

Hipotézisem szerint azt, hogy a **Debreceni Egyetemen végzett hallgatók választanák-e ismét tanulmányaik színhelyéül az alma matert, befolyásolja, hogy melyik karon végeztek. A választ determinálja az is, hogy a diákok mennyire gyorsan és képzettségüknek megfelelően találnak-e állást, milyen jövedelemmel tudnak elhelyezkedni, milyen karrierlehetőséget látnak a szakmájukban, illetve mennyire tartják hasznosnak és értékesnek az egyetemen megszerzett tudást.**

A Debreceni Egyetemen már diplomát szerzett hallgatók körében végzett vizsgálatunkban (28. ábra – 3.5 melléklet) a megkérdezettek 80,9%-a válaszolt igennel, 19,1% pedig nemmel arra a kérdésre, hogy választaná-e újra tanulmányai színhelyéül a Debreceni Egyetemet.

A vizsgálatban részt vevő öt kar közül a két agráros karon, az MTK-n (82,9%) és az AVK-n (85,9%) végzettek kötődnek leginkább az alma materükhöz, hiszen ők válaszoltak legnagyobb arányban igennel. A TTK-n diplomát szerzett fiataloknak is több mint 80%-a igennel válaszolt, a BTK és a HPFK hallgatóinak négyötöde is, ha lehetősége lenne rá, ismét a Debreceni Egyetemre jönne tanulni.

28. ábra
A végzett hallgatók milyen arányban választanák ismét a Debreceni Egyetem tanulmányuk színhelyéül

Forrás: Saját szerkesztés.

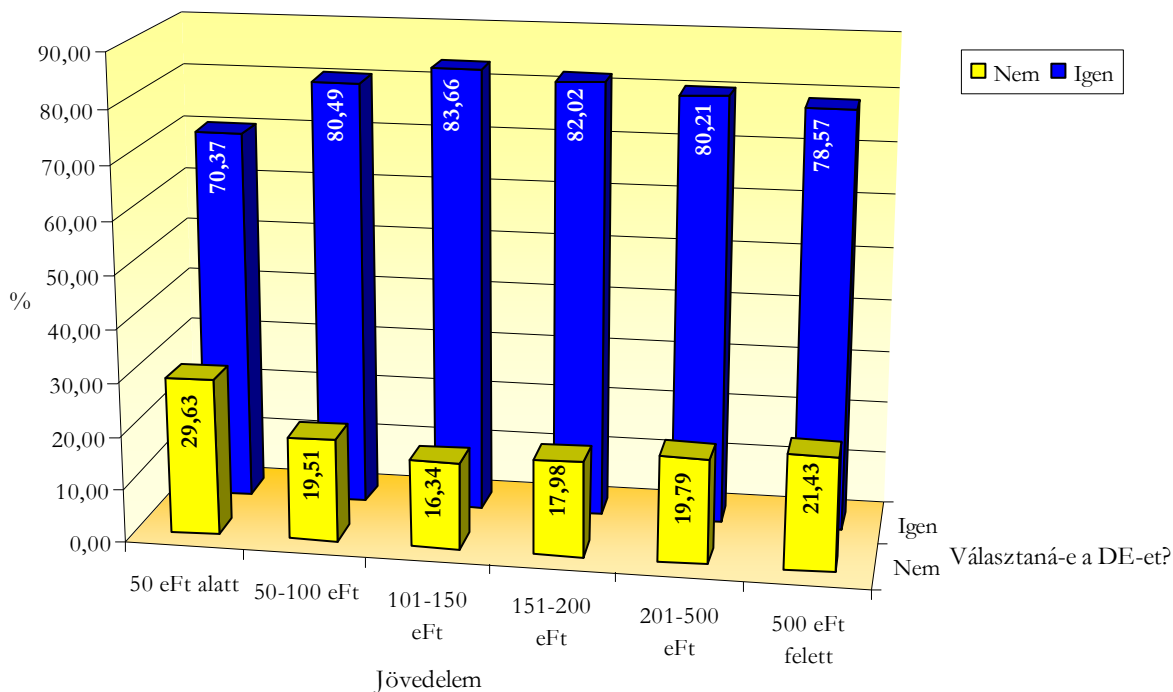
Megállapítottam, hogy a választ nem befolyásolta, hogy a válaszadó melyik karnak volt a hallgatója. A hipotézisvizsgálat (Kruskal-Wallis próba) megerősítette, hogy a megkérdezettek válaszában nem játszik szerepet ($p > 0,05$), hogy melyik karon végeztek.

Összefüggés-vizsgálattal elemeztem, hogy mi idézte elő a hallgatói elégedettséget, a válasz kialakításában milyen tényezők befolyásolhatták a volt diákokat. Az előzőekben részletesen bemutatott, a hallgatók munkába való elhelyezkedésével kapcsolatos háttérváltozókat vizsgáltam a hallgatói elégedettség függvényében. Megnéztem, hogy a *megkérdezett jövedelme*, a végzés utáni *elhelyezkedés gyorsasága* és a *képesítésnek megfelelő elhelyezkedés* befolyásolta-e, és ha igen, hogyan a végzetteket a válaszadásban.

A végzett fiatalok a diploma megszerzése után mérettetnek meg igazán, a munkaerőpiacon derül ki, hogy az egyetemen megszerzett tudás, ismeretek és készségek segítségével milyen állást tudnak elnyerni, mekkora jövedelemre tesznek szert. Ebből adódik a feltételezés, hogy a képző intézménnyel szemben támasztott hallgatói elégedettség többek között annál nagyobb, minél magasabb jövedelemre tud szert tenni a pályakezdő. Minél elégedettebb az alma materrel, annál inkább választaná ismét

tanulmányai színhelyéül. Megvizsgáltam a hallgatók válaszait a jövedelemkategóriák függvényében (29. ábra).

29. ábra
A hallgatók jövedelme befolyásolja-e a DE újra választását

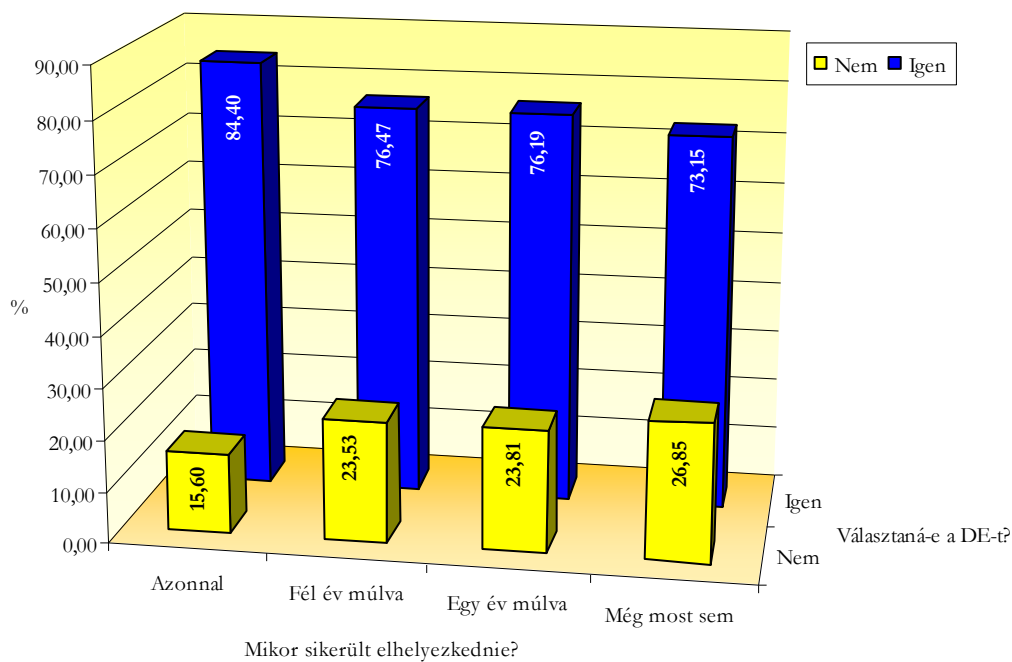
Forrás: Saját szerkesztés.

Ha a jövedelem befolyásolná, hogy a hallgató választaná-e újra a Debreceni Egyetemet, akkor a legnagyobb jövedelemkategóriában szerepelnének az igen válaszok legnagyobb arányban, az alacsony jövedelemkategóriában viszont a nem válaszok %-os aránya lenne magas. Azt tapasztaltam, hogy legkisebb arányban az 50 ezer Ft alatti fizetéssel rendelkezők válaszoltak igennel, de arányuk növekedett a következő két jövedelemkategóriában. Azok a diákok választanak legnagyobb számban (83,66%) ismét tanulmányuk helyszínéül a Debreceni Egyetemet, akik 100-150 ezer Ft jövedelemmel rendelkeznek havonta. Összességében megállapítható, hogy az egyes jövedelemkategóriák között nincs jelentős különbség az alma matert ismét választók között, de a 150 ezer Ft feletti jövedelmek esetében fokozatosan csökken az arányuk. Nemmel az 50 ezer Ft alatti jövedelemmel rendelkező fiatalok válaszoltak legnagyobb arányban (29,63%), őket az 500 ezer Ft felett keresők (21,43%) követik. A 150 ezer Ft feletti, és 100 ezer Ft alatti fizetést keresők egyre növekvő aránya nem választaná ismét az egyetemet.

Kruskal-Wallis próba segítségével is ellenőriztem hipotézisünket. A statisztikai vizsgálat eredménye egyértelműen megmutatta, hogy az elégedettséget, vagyis *azt, hogy választaná-e újra tanulmányuk színhelyéül a Debreceni Egyetemet, nem befolyásolja, hogy mekkora havi jövedelemmel rendelkeznek* ($p > 0,05$) a fiatal diplomások. Hipotézisem tehát nem igazolódott.

A végzett hallgatók elhelyezkedésének gyorsaságát befolyásoló tényezőket, valamint az adatok karonkénti megoszlását a 4.3.2.1. alpontban ismertettem. Egy fiatal pályakezdő elégedettségét az is nagymértékben befolyásolja, hogy a végzést követően milyen gyorsan sikerül állást kapnia. Megvizsgáltam (30. ábra), hogy hogyan befolyásolja a Debreceni Egyetem ismételt választását, hogy milyen gyorsan találtak munkahelyet a megkérdezettek.

30. ábra
A hallgatók munkába való elhelyezkedésének gyorsasága a DE ismételt választása

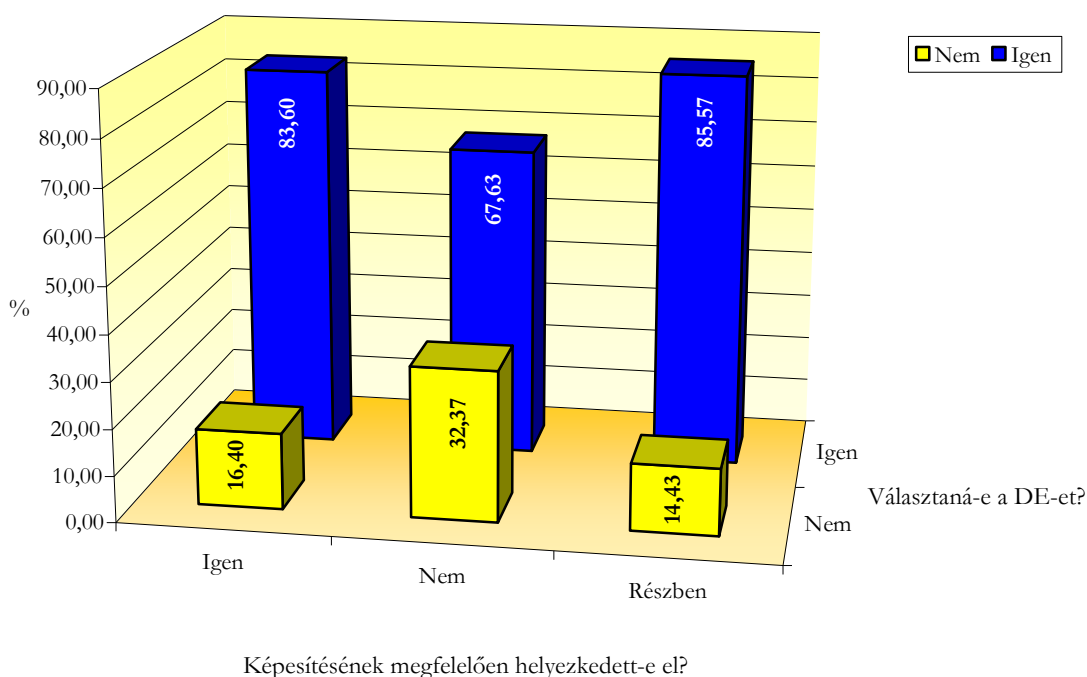
Forrás: Saját szerkesztés.

Azok a diplomások, akik a végzést követően azonnal találtak állást, 84,4%-ban ismét a Debreceni Egyetemre jönnének tanulni, ugyanakkor azoknak is, akik még most sem találtak állást, közel háromnegyede választaná a végzettségét nyújtó felsőoktatási intézményt. Azoknak, akiknek nem sikerült azonnal elhelyezkedniük, de fél, vagy egy év múlva már találtak munkát, 76%-a részesítené újra az alma matert előnyben.

A statisztikai vizsgálat (Kruskal-Wallis próba) igazolta, hogy az elhelyezkedés gyorsasága szignifikánsan befolyásolja ($p > 0,05$), hogy a végzettek választanák-e a Debreceni Egyetemet ismét tanulmányuk színhelyéül.

A diploma értéke attól is függ, hogy a megszerzett végzettség, tudás iránt van-e kereslet a munkaerőpiacon, el lehet-e helyezkedni azon a területen, amelyre a fiatal képesítése szól. A 4.3.2.1 fejezetben bemutattuk, hogy a Debreceni Egyetemen végzettek 60%-a képzettségének megfelelő állást talál. Részben a végzettségüknek megfelelően állást találók 85,57%-a, a képzettségüknek megfelelően elhelyezkedők 83,6%-a választaná ismét a képzőintézményüket (31. ábra). Másik felsőoktatási intézményben folytatná tanulmányait a képzettségüknek megfelelően elhelyezkedő fiatalok 16,4%-a. Azoknak a pályakezdő fiataloknak, akik csak részben tudtak végzettségüknek megfelelő területen elhelyezkedni, 14,43%-a, akik pedig egyáltalán nem a képesítésüknek megfelelő területen dolgoznak 32,37%-a nem a Debreceni Egyetemet választaná tanulmánya színhelyéül.

31. ábra
A hallgatók képesítésének megfelelő területen történő elhelyezkedése

Forrás: Saját szerkesztés.

A Kruskal-Wallis próbával végzett vizsgálat igazolta, hogy a képzettségnek megfelelő elhelyezkedés szignifikánsan befolyásolja ($p > 0,05$), hogy választanák-e a Debreceni Egyetemet ismét a tanulmányuk színhelyéül.

A végzett hallgatók tanulmányaikat biztosító intézménnyel szembeni elégedettségének mértéke szignifikánsan függ attól, hogy milyen gyorsan sikerült elhelyezkednie a hallgatóknak és képzésnek megfelelő állást talált-e, de nem függ a válaszadók havi jövedelmétől.

Az alma mater szerepe kérdéskörben megfogalmazott kérdésekkel végzett hallgatóink személyes megítélésére, benyomásaira voltunk kíváncsiak. Arra, hogy a hallgatók a végzés óta eltelt rövid idő alatt a munkaerőpiacon szerzett tapasztalataik alapján hogyan értékelik *saját szakmájukban a karrier lehetőségét*, és mennyire *hasznosítható, és milyen értéket képvisel számukra az egyetemen megszerzett tudás*. Az elemzésben kitértem arra is, hogy a válaszok karonként mutatnak-e különbséget, illetve befolyásolják-e, hogy a hallgató választaná-e ismét tanulmányai színhelyéül a Debreceni Egyetemet. Az erre vonatkozó hipotézist az előbbieken ismertettem. A végzett hallgatók hét fokozatú skálán (1 leggyengébb, 7 legerősebb) jelölték meg a kérdésre adott válaszukat.

A szakmában **a karrier lehetőségére** vonatkozó kérdésre az AVK-s és a TTK-s hallgatóktól kaptuk a legmagasabb értékeket, őket követték az MTK végzettjei. A Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Karról kikerült hallgatók a legpesszimistábbak a kérdéskörben, de a Bölcsészettudományi Kar hallgatói se láttak komoly karrierlehetőséget a saját szakmájukban. A 11. táblázat tartalmazza karonként a megkérdezett hallgatói minta alapján, hogy a karok között milyen átlagpontoszám szerinti sorrend alakult ki.

11. táblázat
A karok sorrendjének alakulása az alma mater szerepére
vonatkozó kérdés tekintetében

	A megkérdezett melyik karon végzett	Sorrend
Szakmájában a karrier lehetősége	AVK	1
	BTK	4
	HPFK	5
	MTK	3
	TTK	2

Forrás: Saját szerkesztés.

Nemparaméteres próba alkalmazásával (Kruskal-Wallis teszt) megvizsgáltuk, hogy befolyásolja-e a hallgatókat a szakmai karrierük megítélésében, hogy a végzés után milyen gyorsan sikerült elhelyezkedniük. A statisztikai elemzés megmutatta, hogy

szignifikánsan meghatározó az elhelyezkedés gyorsasága a karrier lehetőségének megítélésében.

Megvizsgáltam azt is, hogy a havi bruttó jövedelem mennyire befolyásolja (12. táblázat) a témakörében adott megítélési adatok alakulását. Kimutatható volt a szignifikáns különbség, vagyis a jövedelem jelentős módon befolyásolja, hogy a válaszadók mennyire ítélték fontosnak a szakmában a karrier lehetőségét. A 12. táblázat utolsó oszlopában („Megítélés sorrendje”) szerepel, hogy mely fizetési kategóriába eső hallgatók esetén mennyire kapott nagy értéket az adott kérdésre a válasz (6. a legmagasabb átlagpontszám, 1. a leggyengébb átlagpontszám). A magasabb fizetési kategóriákba tartozó hallgatóknál magasabb átlagpontszámot kapott a karrierlehetőség megítélése, az alacsonyabb fizetési kategóriák esetében pedig alacsonyabb az átlagok alakulása.

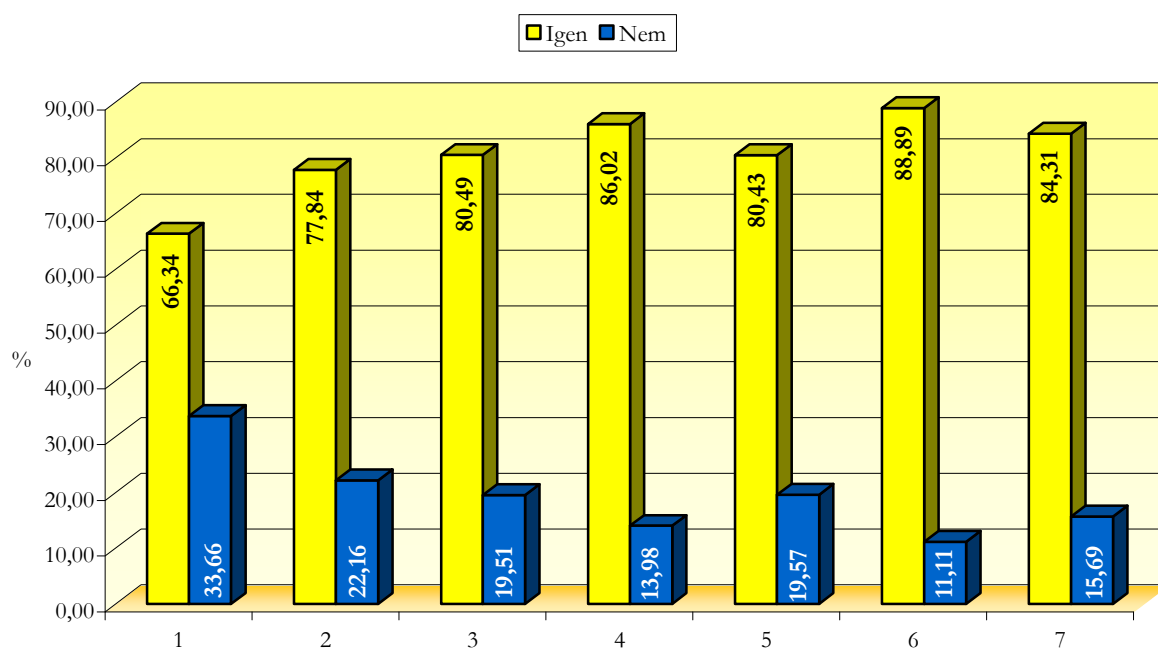
12. táblázat
A Kruskal-Wallis próba eredménye

Az alma mater szerepére vonatkozó kérdés	A megkérdezett havi bruttó jövedelme	Havi bruttó jövedelme	Megítélés sorrendje
Szakmájában a karrier lehetősége	50 ezer Ft alatt	*	1
	50 - 100 ezer Ft		2
	101 - 150 ezer Ft		3
	151 - 200 ezer Ft		4
	201 - 500 ezer Ft		5
	500 ezer Ft fölött		6

Forrás: Saját szerkesztés.

Szoros összefüggést mutat a szakmai karrier lehetőségének megítélése és a Debreceni Egyetem ismételt választása (32. ábra) is. A hét fokozatú skálán egyre magasabb osztályozás felé haladva növekvő azoknak a százalékos aránya, akik ismételten a Debreceni Egyetemet választanák, és csökkenő tendencia mutatható ki a „nem” választ adók között. Akik szakmájukban legkevésbé látják a karrier lehetőséget, azoknál a legmagasabb a „nem” válaszok aránya.

32. ábra
A szakmai karrier lehetősége és a DE ismételt választása közötti összefüggés szemléltetése

Forrás: Saját szerkesztés.

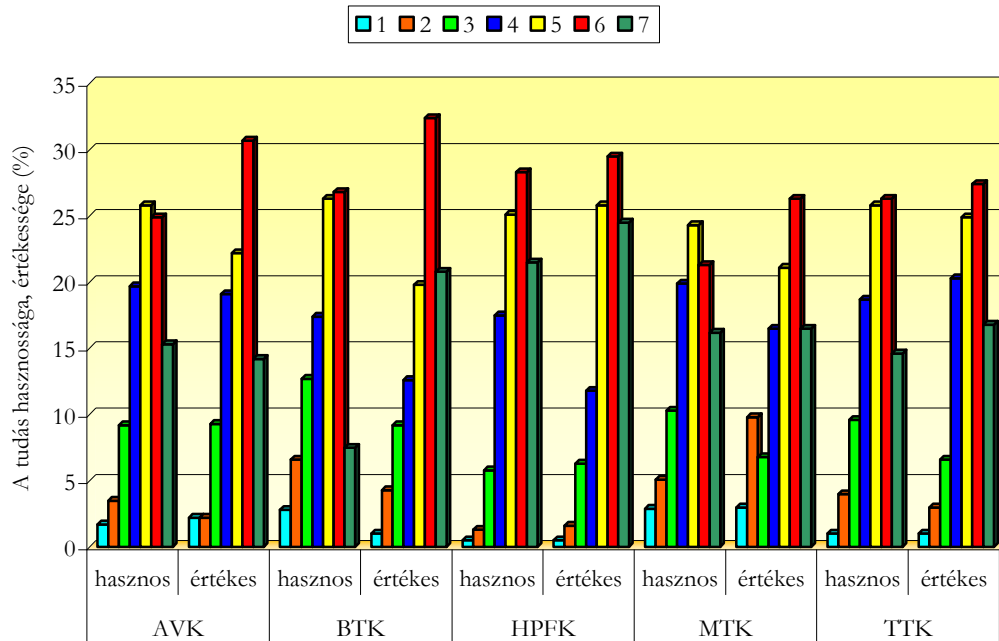
A Kruskal-Wallis nemparaméteres próba alátámasztotta azon feltételezésemet ($p < 0,05$), hogy a szakmai karrier megítélése befolyásolja a válaszadókat abban, hogy ismételten megkezdnék-e tanulmányaikat a Debreceni Egyetemen.

Az Alma mater szerepére vonatkozó, másik kérdéskörben azt vizsgáltam meg, hogy a végzett hallgatók mennyire találják **hasznosnak és értékesnek a Debreceni Egyetem által közvetített tudást**. Az ismeretek hasznossága, vagyis alkalmazhatósága elsősorban a külső környezet által küldött visszajelzésekből ítéltető meg. A tudás értékessége azonban a fiatalok véleménye, azt jeleníti meg, hogy az ő számukra milyen jelentőséggel bír, milyen értéke van a megszerzett ismereteknek. Éppen ezért, aki hasznosnak tartja az egyetemen elsajátított tudást, nem feltétlenül tartja értékesnek is, és aki értékesnek tartja a tudását, nem biztos, hogy hasznosnak is véli azt.

Az elemzés első lépésében itt is megvizsgáltam, hogy a karok között ennek megítélésében mutatkozik-e szignifikáns eltérés. A hipotézisvizsgálat eredménye szerint (Khí-négyzet próba) az egyetem különböző karain végzett hallgatók eltérő módon ($p < 0,05$) vélekednek arról, hogy az intézmény által közvetített tudás mennyire értékes és hasznos (33. ábra).

33. ábra

A mintában szereplő karok hallgatói körében az intézmény által közvetített tudás hasznosságának és értékességének megítélése

Forrás: Saját szerkesztés.

Az egyetemen megszerzett tudást a HPFK hallgatói ($\bar{x}_{HPFK,hasznosság} = 5,36$) tartják a leghasznosabbnak, a TTK hallgatói ($\bar{x}_{TTK,hasznosság} = 5,02$) követik őket a sorban. Az Agrártudományi Centrum két karának, az AVK ($\bar{x}_{AVK,hasznosság} = 5,0$), illetve az MTK ($\bar{x}_{MTK,hasznosság} = 4,86$) a hallgatóinak közel azonos aránya ítélte hasznosnak a megszerzett tudását. A BTK ($\bar{x}_{BTK,hasznosság} = 4,68$) hallgatói tartották legkevésbé hasznosnak a képzésük alatt elsajátított ismereteket.

A tudásuk értékét szintén a HPFK-s hallgatók ($\bar{x}_{HPFK,értékesség} = 5,47$) ítélték meg a legkedvezőbb módon. A klasszikus tudományegyetemi karokon diplomát szerzett hallgatók közül a BTK-sok ($\bar{x}_{BTK,hasznosság} = 5,26$) értékesebbnek tartják a tudásukat, mint hasznosnak, a TTK-sok ($\bar{x}_{TTK,hasznosság} = 5,14$) szerint ugyanolyan értékes a tudásuk, mint hasznos. Az AVK ($\bar{x}_{AVK,hasznosság} = 5,06$) és MTK ($\bar{x}_{MTK,hasznosság} = 4,88$) végzettjei ítélik a legkevésbé értékesnek az egyetemen elsajátított ismereteket. A Kruskal-Wallis próba alapján a karok közötti eltérés az intézmény által közvetített tudás hasznosságának és értékességének megítélése szignifikánsnak tekinthető ($p < 0,05$).

Kruskal-Wallis próba segítségével (13. táblázat) megvizsgáltam, hogy a válaszokat mennyire befolyásolja, hogy milyen gyorsan sikerül a hallgatóknak a végzés után elhelyezkedniük és a jövedelem alakulása.

13. táblázat
A Kruskal-Wallis próba eredménye

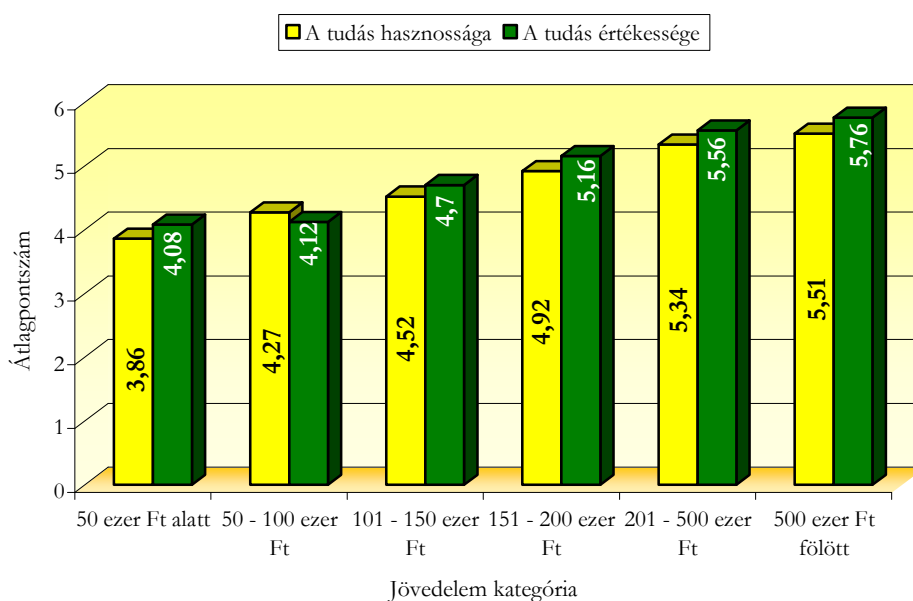
	Elhelyezkedés gyorsasága		Jövedelem alakulása	
	A tudás hasznos	A tudás értékes	A tudás hasznos	A tudás értékes
Szignifikancia	*	*	*	*

Forrás: Saját szerkesztés.

Az elhelyezkedés gyorsasága és a havi bruttó jövedelem alakulása szignifikánsan befolyásolja, hogy a hallgatók az egyetemen szerzett tudást mennyire ítélik hasznosnak és értékesnek. Akiknek azonnal sikerült elhelyezkedniük azok esetében a tudás hasznosságához tartozó átlagpontoszám: 5,16; míg a tudás értékességére ugyanez 5,23. A fél éven belül elhelyezkedőknél az adatok: $\bar{x}_{t_hasznos,2} = 4,69$ és $\bar{x}_{t_értékes,2} = 4,93$; az egy év múlva munkát találóknál: $\bar{x}_{t_hasznos,3} = 4,44$ és $\bar{x}_{t_értékes,3} = 4,86$. Akiknek nem sikerült elhelyezkedniük, azoknál az átlagpontoszámok: $\bar{x}_{t_hasznos,4} = 3,78$ és $\bar{x}_{t_értékes,4} = 3,86$.

A tudás hasznosságának és értékességének megítélésében meghatározó a havi bruttó jövedelem alakulása is (34. ábra). A két változó annál nagyobb átlagpontoszámot kapott, ahogy haladtunk a magasabb jövedelem kategória irányába.

34. ábra
A jövedelem kategóriákban a tudás hasznosságához és értékességéhez tartozó átlagpontoszámok

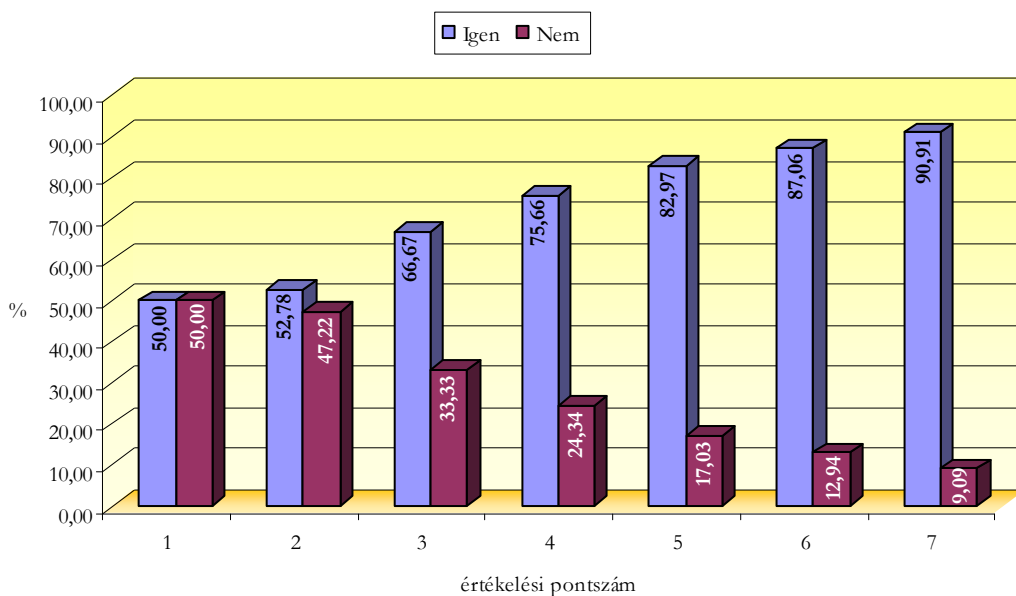

Forrás: Saját szerkesztés.

Minden jövedelemkategória esetében a válaszadók értékesebbnek ítélték a végzették a tudásukat, egyedül az 50-100 ezer Ft-ot keresők tartották az egyetemen elsajátított ismereteiket hasznosabbnak ($x_{i_hasznos}=4,27$), mint értékesebbnek ($x_{i_értékes}=4,12$).

A tudás hasznosságának és értékességének megítélése szintén szignifikánsan befolyásolja a megkérdezetteket a válasz kialakításában arra a kérdésre, hogy választaná-e tanulmányai színhelyéül ismét a Debreceni Egyetemet. A tudás hasznosságát és az egyetem ismételt választása közötti összefüggést a 35. ábra szemlélteti. A megítélési pontszámok növekedésével az „igen” választ adók százalékos gyakorisága is fokozatosan növekszik, míg a „nem” válasz esetén csökken. Minél hasznosabbnak ítélik meg a szerzett ismereteket a fiatal diplomások, annál inkább választanák újra az alma matert tanulmányaik színhelyéül.

35. ábra
A tudás hasznosságának megítélése és a DE ismételt választása közötti összefüggés szemléltetése

Forrás: Saját szerkesztés

A „tudás értékessége” és a „választaná-e ismét a Debreceni Egyetemet” változók közötti vizsgálat elemzéséhez tartozó kontingencia vizsgálat (14. táblázat) alapján hasonló következtetést vonhatunk le, mint azt tettük a tudás hasznosságára vonatkozóan.

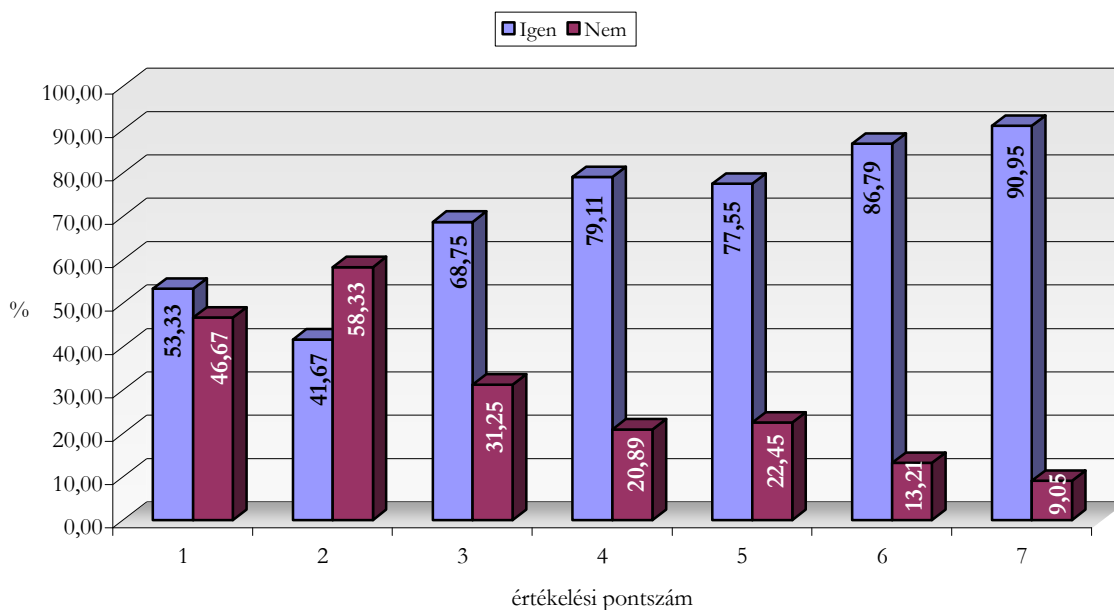
14. táblázat
A tudás értékesége és a DE ismételt választása közötti összefüggése közötti vizsgálatához tartozó kontingencia-táblázat

			Az Egyetemen megszerzett tudás mennyire értékes?						
			1	2	3	4	5	6	7
Ha most jelentkezne felsőoktatási intézménybe, választaná-e a DE-et?	Igen	Gyakoriság	8	15	55	125	190	276	191
		%-os érték	53,3%	41,7%	68,8%	79,1%	77,6%	86,8%	91,0%
	Nem	Gyakoriság	7	21	25	33	55	42	19
		%-os érték	46,7%	58,3%	31,3%	20,9%	22,4%	13,2%	9,0%
Összesen		Gyakoriság	15	36	80	158	245	318	210
		%-os érték	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszadó minél nagyobb pontértékkal jellemezte a tudás értékeségét, annál nagyobb gyakorisági arányokat kaptunk arra vonatkozóan, hogy tanulnának-e a Debreceni Egyetemen újra. A „nem” válaszok aránya pedig azoknál jelentkezik nagyobb arányban, akik kevésbé tartották értékesnek az egyetemen megszerzett tudást. Ahogy nő a pontérték, a „nem” választ adók aránya is egyre csökken (36. ábra).

36. ábra
A tudás értékeségének megítélése és a DE ismételt választása közötti összefüggés

Forrás: Saját szerkesztés.

A chí-négyzet teszt által kapott szignifikancia érték alapján ($p > 0,05$) megfogalmazhatjuk, hogy a fent vizsgált két változó nem független egymástól, tehát a

tudás értékességének megítélése szignifikánsan befolyásolja a Debreceni Egyetem ismételt választását.

A kutatási eredmények alapján megállapítottam, hogy hipotézisem részben igazolódott. A statisztikai vizsgálat eredménye egyértelműen megmutatta, hogy a végzett hallgatók tanulmányaikat biztosító intézménnyel szembeni elégedettségét nem befolyásolja, hogy melyik karon végeztek a válaszadók. Az elégedettség mértéke azonban szignifikánsan függ attól, hogy milyen gyorsan sikerült elhelyezkedniük és a képesítésüknek megfelelő területen találtak-e állást a végzettek, de független a válaszadók havi jövedelmétől. A statisztikai elemzés megmutatta, hogy szignifikánsan meghatározó az elhelyezkedés gyorsasága és a jövedelem annak megítélésében, hogy válaszadók mennyire ítélték fontosnak a szakmájukban a karrier lehetőségét. Az intézmény által közvetített tudás értékességének és hasznosságának megítéléséről eltérő módon vélekednek az egyetem különböző karain végzett hallgatók, de a két változó megítélése szignifikánsan befolyásolja, hogy a megkérdezetteket választanák-e tanulmányaik színhelyéül ismét a Debreceni Egyetemet.

4.3.3 A munkáltatók elvárása, véleménye

Számtalan munkaerőpiaci elemzés foglalkozik a diplomások elhelyezkedési esélyeivel, lehetőségeivel (*Balcsóke, 2005; Czuczor, 2006; Fábri, 2001b; Györgyi, 2004; Majó, 2000; Rezsőfi 2004; Selmeczy, 2006; Teperics, 2002*), az elemzéseken túl pedig megkezdődött a kölcsönös kapcsolatfelvétel a gazdasági élet szereplői és a tudományos központok, a felsőoktatási intézmények között. A közös kutatások, innovációs pályázatokhoz létrehozott együttműködések, konzorciumokon túl az egyetemeknek, mint képzőintézményeknek is keresniük kell a kapcsolatot a munkaerőpiac szereplőivel. Az előző alfejezetekben bemutatott vizsgálat a végzett hallgatók szemszögéből mutat képet a diplomások elhelyezkedéséről, azonban a Debreceni Egyetem fejlesztési stratégiájának kialakításához elengedhetetlen a foglalkoztatók elvárásainak, tapasztalatainak, javaslatainak megismerése, elemzése is. Az alábbiakban – a közeljövőben sorra kerülő vizsgálat előzeteseként – öt, az Észak-alföldi Régióban működő foglalkoztató által megfogalmazott észrevételeket ismertetem.

A hallgatói kérdőív tükörképeként, „Gazdálkodási szervezetek/intézmények véleménye” címmel megalkotott kérdőív kérdéseit tettük fel telefonos interjú keretében a a GAMMAKONT Kft, a TQ 2000 Bt, a Hosszúpályi Napköziotthonos Óvoda, a Hajdú-Bihar Megyei APEH és a National Instruments vezető munkatársainak (15. táblázat).

15. táblázat
A vállalatok fő jellemzői

Cég neve	Tevékenységi kör	Tulajdonosi forma	Foglalkoztatottak száma	Évente hány friss diplomást foglalkoztat?
GAMMAKONT Kft	Könyvelés, adótanácsadás	Egyéni vállalkozás	2-9 fő	5 főnél kevesebb
TQ 2000 Bt	minőségbiztosítás	Egyéni vállalkozás	2-9 fő	5 főnél kevesebb
Hosszúpályi Napköziotthonos Óvoda	Oktatás, nevelés	Közoktatási intézmény	50-99 fő	5 főnél kevesebb
Hajdú-Bihar Megyei APEH	Szolgáltatás, pénzügyi kontroll	Állami tulajdonú cég	200-499 fő	5 főnél kevesebb
National Instruments	Mérőberendezések mérő és automatizálási berendezések, szoftverek gyártása	Külföldi tulajdonú vállalat	500 fő fölött	több mint 20 fő

Forrás: Saját szerkesztés.

A megkérdezett foglalkoztatók az általunk vizsgált karok (AVK, BTK, HPFK, MTK, TTK) hallgatóit alkalmazzák elsősorban. A kisebb dolgozói létszámú cégek beküldött önéletrajz, illetve ismerős ajánlása alapján választják ki leendő munkatársaikat, az Óvoda jelezte, hogy a szakmai gyakorlatukat náluk töltő HPFK-s hallgatók közül választanak. A National Instruments munkakörből és beosztástól függően választja meg álláshirdetési technikáját, amelyek között egyaránt fellelhető a valaki által ajánlott fiatal és a fejvadász cég által felkutatott munkatárs alkalmazása is. A megkérdezett munkáltatók egyet értettek abban, hogy a pályázók szakmai, elméleti felkészültsége mellett a magas szintű kommunikációs és problémamegoldó készség meglétét tartják kiemelten fontosnak.

A Debreceni Egyetemet minden válaszadó a régió meghatározó intézményének tartja, mind az egyedülállóan széles képzési kínálat, mind a tudományos, szellemi bázis, mind pedig kutatási, fejlesztési tevékenysége révén. A „*hogyan és milyen irányban lehetne/kellene fejleszteni a jelenlegi képzési struktúrát?*” kérdésre adott válaszukban a gyakorlati felkészültség fokozását, a megfelelő nyelvtudás átadását, a kommunikációs készség

javítását és a gazdasági élet szereplőivel egyeztetett tananyagok kialakítását javasolták a megkérdezett szervezetek vezetői. Ezek azok a területek, amelyeknek az egyetemi képzés alatti fejlesztését a hétfokozatú skálán 4-nél magasabbra nem értékelték a válaszadók, a szakmai szemlélet, szakmai ismeretek, valamint az emberekkel való bánásmód átadása tekintetében azonban minden cégvezető kimagaslónak minősítette az egyetemet. A Debreceni Egyetemen megszerzett tudás értékessége magasabb pontszámokat kapott, mint a hasznossága, a különbség azonban nem meghatározó, és mindkét változó esetében magas (6, 7) értékekről beszélhetünk.

Az új munkatársaknak elsősorban posztgraduális képzéseken, valamint tanfolyamok és vállalati (kommunikációs és szakmai) tréningeken való részvételt javasolják és támogatják, melyek megvalósításában számítanak az egyetem segítségére, együttműködésére.

A kérdésekre adott válaszok és a felméréshez tanúsított pozitív hozzáállás jelzik, hogy a gazdasági élet szereplői is nyitottak a Debreceni Egyetemmel folytatandó párbeszédre, az együttműködésre a képzések kialakításában is. A 2006. márciusban hatályba lépett felsőoktatási törvény előírásai alapján az egyetemnek hallgatói karrierkövetést kell végezni, amelynek eredményeként képet kap a hallgatók lehetőségeiről, elhelyezkedési tapasztalataikról, és nem utolsósorban az egyetem, mint képzőintézmény megítéléséről. Ezt a képet árnyalja, pontosítja egy, a munkaerőpiac résztvevőinek bevonásával végzett vizsgálat, amelyben a foglalkoztatók tapasztalatainak, elvárásainak, igényeinek felmérésére és értékelésére kerülhet sor.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Magyarországon a régiók versenyképességének mérése az értekezésben bemutatott három közgazdasági kategória mutatóival és becsléseikkel jól megoldható (Lengyel, 2000). De mit kell tenni ahhoz, hogy valóban javuljon a régió versenyképessége? A kérdésre rengeteg válasz született, hiszen a fenntartható gazdasági növekedést befolyásoló tényezőkről van szó. A régiók endogén fejlesztéséhez a sokféle gazdaságpolitikai elképzelés közül az EU hatodik időszaki jelentésében javasolt alaptényezők általánosan elfogadottnak tekinthetők. A jelentés öt regionális versenyképességi alaptényezőt (köztük az infrastrukturális és humán tőke javítását) emel ki, ezek minden régió fejlesztésénél figyelembe vehető „orientációs” tényezőknak tekinthetők (EC, 1999d). Az EU által javasolt alaptényezők egyaránt hozzájárulhatnak a munkatermelékenység javulásához, a magas szintű foglalkoztatottsági ráta kialakulásához és ezáltal a jövedelem (GDP) növekedéséhez is, ami biztosíthatja a régiók versenyképességét.

A magyarországi foglalkoztatási helyzet egyik sajátossága, hogy a diplomások és a középiskolát végzett foglalkoztatottak rátája nem, vagy alig marad el az OECD megfelelő átlagaitól. 2001. óta Magyarországon továbbra is alacsony, de nő a munkanélküliségi ráta, azon belül is a pályakezdő munkanélküliek, köztük a viszonylag magasabb iskolai végzettséggel rendelkező pályakezdő regisztrált munkanélküliek aránya, ugyanakkor csökkent a regisztrált munkanélküliek elhelyezkedési rátája. A rendszerváltást követő másfél évtizedben Magyarországon példátlan mértékben növekedett a felsőoktatási intézménybe járó fiatalok száma. Ennek eredményeképpen a diplomások állománya a másfél évtizeddel korábbanál másfélszeresére nőtt, ebben az évben egyharmadrészt csaknem 2000 után végzettekéből áll. Noha a rendszerváltás előtti Magyarország sok tekintetben elmaradt az EU, illetve az OECD országai mögött, sokan úgy vélik, hogy ez a gyors felfutás túlzott mértékű volt, nem állt összhangban a magyar gazdaság munkaerő keresletének szerkezetével. Emiatt a fiatal diplomások körében súlyos foglalkoztatási gondoktól, illetve az alacsonyabb végzettségűek foglalkoztatásból való kiszorulásától tartanak.

Az oktatás és gazdaság, illetve felsőoktatás és felhasználók az európai oktatáspolitikai gondolkodás egyik legfontosabb fogalom-párja az elmúlt időszakban.

Az ezredforduló kihívásaira készülő európai egyetemek jelenlegi válságaik megoldásait, kibontakozásuk útjait a társadalommal és a gazdasággal kommunikálva keresik. A tudás, a képzettség, az innovációs készség a gazdasági teljesítménynek és az egyéni karriernek egyformán meghatározó tényezőjévé vált. Ezzel megnőtt az egyetemekkel és főiskolákkal szemben támasztott közvetlen igény arra, hogy piackonform ismereteket és készségeket adjanak át a hallgatóknak, illetve, hogy szellemi potenciáljuk bekapcsolódjon a gazdaságba. A felhasználók, vagyis a munkaerőpiac érdekeltsége a diplomásokkal szemben elsősorban a minőségi szakember-utánpótlás; az általános szaktudással rendelkező, gyakorlatorientált, feladatmegoldó szakemberek iránti igény. A munkaerőpiac elvárja a képzőintézményektől, hogy ott, olyan, és annyi munkaerő álljon a rendelkezésre, ahol, amilyen és amennyire szükség van, vagy várhatóan lesz. A pályakezdők elvárása az, hogy álljon rendelkezésre az őket befogadni képes gazdaság, azaz legyen megfelelő minőségű és mennyiségű munkahely, legyenek meg a vállalkozások indításához megfelelő körülmények, mégpedig azokkal a kondíciókkal, amelyek megítélésük szerint a munkavállalók munkaerő-piaci értékének megfelelnek. Több fajta igény kerül szembe egymással, és a képzőintézményekre hárul a feladat, hogy megtalálják, illetve megteremtsék az igények közötti megfeleltetést. Olyan tudással, szakértelemmel, képzettséggel rendelkező fiatalokat kell kibocsátaniuk, akikre a munkaerőpiac szereplőinek szüksége van, akik el tudnak szakmájukban helyezkedni. Az egyetemek tevékenységében a hagyományos oktatás és kutatás mellett a vállalkozói szférával való kapcsolattartás, a gazdasági közegben való megjelenés, a piacorientáltság is dominánssá vált.

A felsőoktatási intézmények, így a Debreceni Egyetem szerepe is rendkívül összetett, hiszen a kapcsolatok létrehozásán fáradozva, egyrészt a munkaerőpiac szereplőivel igyekszik kétoldalú együttműködés kialakítására, másrészt a végzett hallgatók elhelyezkedését, a munkaerőpiacon történő helytállását igyekszik biztosítani.

Egyes szakértői vélemények szerint a napjainkban elterjedt rövidtávú stratégia miatt a képző intézmények többsége input-orientált, azaz elsősorban a tanulók és hallgatók megszerzésében érdekelt. A ma alkalmazott rangsorok is hallgatói létszám szerint minősítik népszerűnek, azaz jónak az intézményeket. Az egyetemek életképességének fenntartásához azonban hosszabb távon elengedhetetlen elv a kimenet-központúság, azaz a szakképzett pályakezdők mennyisége, ismerete, kialakított

készsége, személyisége stb. meg kell, hogy feleljen a gazdaság és a munkaerőpiac aktuális, illetve prognosztizálható követelményeinek.

A felsőoktatási intézményekbe való jelentkezési arány ma egyáltalán nem áll összhangban a várható munkaerő-piaci kereslettel. Az egyetemeknek pedig nem áll érdekükben a hallgatói létszám csökkentése, mivel a támogatás normatív. Szembetűnő, hogy az egyetemisták és a főiskolások nincsenek tisztában a munkaerőpiac helyzetével, azzal, hogy kik kapnak ma könnyen állást, mire érdemes szakosodni. A felsőoktatási intézmény kiválasztása sem felel meg a munkaerő-piaci igényeknek, és a későbbi szakosodás nem követi azt.

A magyarországi felsőoktatási reform meghatározó eleme, a bolognai folyamat nyomán bevezetett kétciklusú képzési rendszer lehetőséget teremt a gyakorlatorientáltabb alapképzések kialakítására, az alapszakokra épülő mesterszakok kínálata pedig széles választási lehetőséget nyújt a hallgatóknak. Napjainkban folyik a képzések tartalmának kidolgozása, melyben a munkaerőpiac kompetenciáinak is szerepet kellene kapni. A 2006/2007-es tanévben a jogász és orvosképzés kivételével valamennyien hároméves alapszakokon kezdik meg tanulmányaikat a felvételt nyert fiatalok. A bolognai folyamat közvetlen tapasztalataival nem rendelkezünk, így nem ismerjük a munkaerőpiacra gyakorolt hatásait sem.

Az egyetemek és a foglalkoztatók közötti együttműködés leggyakoribb hazai és nemzetközi formái, azaz vállalati szakemberek részvétele az államvizsgákon, illetve cégekkel közös munka nyomán születő szakdolgozatok és doktori disszertációk készítése a Debreceni Egyetem több karán is gyakorlat. Kutatás-fejlesztési együttműködések (K+F, KKK), vállalatok által létesített ösztöndíjak, vendégelődői rendszer, az elméleti és gyakorlati szakemberek cseréje is eszköze lehet a gyakorlatra orientált oktatás elmélyítésének, melynek számos példája szintén megtalálható a Debreceni Egyetemen, különösen a gyakorlatot igénylő képzéseket folytató karokon.

A Debreceni Fejlesztési Pólus (DFP) Program a regionális fejlesztési pólusok tervezésének második szakaszát képezi. Ennek a programnak egyik kulcsprojektje a Humán Erőforrás Fejlesztési és Üzleti Tudásközpont, melynek megvalósulása esetén összefogja a térség összes az oktatásban, képzésben munkaerő-közvetítésben, és az ehhez kapcsolódó tanácsadásban, alkalmazott kutatásban és termékfejlesztésben (oktatási, oktatásszervezési, humánerőforrás-fejlesztési és közvetítési, távmunkaszervezési, outsourcing) érdekelt stakeholdereit. Egyetemi kezdeményezéssel olyan

regionális tudásközpont, innovációs központ létrehozása a cél, mely alapjául szolgálhat a vállalkozások humánerőforrás, szervezetfejlesztési és üzleti tevékenységének. A program részeként tervezi az egyetem a vállalkozások visszajelzéseit kezelő monitoring rendszer kialakítását is, melynek segítségével az intézmény folyamatos képet kaphat a vállalkozások visszajelzése alapján a piaci igények változásáról. Ezzel képessé válik az egyetem arra, hogy képzési struktúráját a piaci igényeknek megfelelően változtassa, ami hatékonyabbá és népszerűbbé is teszi a Debreceni Egyetemet (DFP, 2006).

A legtöbb felsőoktatási intézményben működik már karrier iroda, ahol kiadványokkal, állásbörzék szervezésével, munkaerő-közvetítéssel, tanácsadással és más szervezett programokkal is támogatják a végzősök elhelyezkedését (Tóth, 2006). A Debreceni Egyetemen is jelen van ez a tevékenység, de tapasztalatai, eredményei nem kapnak kellő publicitást, és nem segítenek a vezetői döntéshozatalban sem. Hatékonyságukról kevés a visszajelzés. Vannak nyertes pályázataik is az egyetemnek a témakörben / (INTERREG), Regionális Operatív Program (ROP)/, de ezek csak időszakos és inkább elméleti, mintsem gyakorlati eredményre vezettek. Több egység is végez a karrierirodákéhoz hasonló tevékenységet (PONT Iroda, Mentálhigiénés Központ, Szociológia Tanszék), de ezek között az egységek között nincs kapcsolat, párhuzamosan működnek, és egyik sem teljeskörűen látja el a karrierkövetés, segítség feladatát. A Tudásközpont létrehozásának célja az is, hogy karrierközpontként segítsen az egyetem hallgatóinak, valamint a régió fiatal diplomásainak az elhelyezkedésben, és a végzetek követésében. Vannak hagyományai az egyetemi alumni rendszernek, de ez egyetemi szinten csupán a volt hallgatók toborzásából áll. A jogelőd intézmények Baráti Körei az integráció óta is működnek, tevékenységük közös programok szervezését jelenti, emellett szinte minden karon pályakövetésre is sor kerül kérdőíves megkereséssel.

A pályakezdők elhelyezkedését a munkaügyi központok is kiemelten támogatják. A Hajdú-Bihar megyei Regionális Munkaügyi Központtal kialakított jó kapcsolat jelenleg közös rendezvények szervezésére koncentrálódik, hasznos lenne azonban közös programok kidolgozása, valamint a Munkaügyi Központ munkatársainak szakértelmét felhasználva tanácsadási rendszer kialakítása, tréningek, előadások szervezése.

A Debreceni Egyetemen vannak a munkaerőpiac szereplőivel kiépítendő kapcsolatnak hagyományai, tapasztalatai, az együttműködés számtalan területen és

formában létrejött. A Humán Erőforrás Fejlesztési és Üzleti Tudásközpont megvalósítása lehetőséget teremt a Debreceni Egyetem számára, hogy a felhalmozott tudásbázison létrejövő szolgáltató egyetemenként megfeleljen a munkaerőpiac elvárásainak. Történtek kezdeményezések (pályázatok, szervezeti egységek tevékenységei, alumni, stb.) a végzett hallgatók tapasztalatainak felmérésére, illetve a diplomások álláskeresésének segítésére is, ezek azonban párhuzamosan, egymástól elszigetelten működnek, elaprózódnak, ezáltal hatékonyságuk csökken. Szükség lenne a hallgatók karrierkövetésének, és az elhelyezkedést segítő tevékenységek egyetemi szintű koordinációjára, az adatok a Neptun rendszerhez kapcsolódó központi nyilvántartására és a vezetői döntést segítő elemzésére például az egyetemi minőségbiztosítási rendszerhez hasonló struktúrában. Így a Debreceni Egyetem nemcsak a munkaerőpiac igényeinek, de az általa képzett hallgatók elvárásainak is meg tud felelni.

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A régió legnagyobb felsőoktatási intézményében, a Debreceni Egyetemen diplomát szerzett hallgatók körében végeztem kérdőíves felmérést. Az eredmények megbízhatósága érdekében azokat a karokat vizsgáltam, amelyek esetében a beérkezett kérdőívek aránya meghaladta a 20%-ot, így öt kar (AVK, BTK, HPFK, MTK, TTK) végzett hallgatóinak válaszát elemeztük.

1. Kutatási eredményeim alapján megállapítottam, hogy a Debreceni Egyetemen diplomát szerzett hallgatók munkahelyi elhelyezkedésére szignifikáns hatást gyakorol, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán végeztek. Az AVK-sok több mint fele Hajdú-Bihar megyében helyezkedik el, közel azonos arányban találnak munkát Budapesten és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Az MTK és a HPFK hallgatói Hajdú-Bihar megyén kívül Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében helyezkedtek el, az arányokat tekintve különböző mértékben. A klasszikus tudományegyetemi karok (BTK, TTK) hallgatóinak nagyobb része szintén Hajdú-Bihar megyében talál állást, egynegyedük azonban Budapesten helyezkedik el, tehát ők azok, akik a legnagyobb számban hagyják el a térséget.

2. Vizsgálataink eredménye alapján megállapítottam, hogy a diplomát szerzett hallgatók álláskereséshez választott módszerét befolyásolja a végzés helye. Mind az öt karon önéletrajz küldésével, illetve személyes megkereséssel helyezkednek el a legtöbben. Az AVK és az MTK hallgatói közel azonos számban keresnek munkahelyet ismerősök segítségével és hirdetés útján, mint önéletrajz küldésével. A HPFK-n végzettek jellemző, hogy a szakmai gyakorlatok színhelye válik az első munkahellyé, és a hallgatók nagy számban veszik igénybe a Munkaügyi Központ segítségét az elhelyezkedésnél. A BTK-n a legkevésbé jellemző tanulmányi szerződés, melynek oka a tanári pályára jellemző túlképzéssel magyarázható, illetve ezek a hallgatók kis arányban találnak végzettségüknek megfelelő állást. Ezen a karon végzettek fele talált állást ismerősök és önéletrajz cégekhez küldése révén. A TTK hallgatói voltak a legnagyobb arányban, akik az állásbörzén találták meg munkahelyüket. Fejvadász cég segítségével az AVK-n, BTK-n és MTK-n végzett hallgatók közel 5%-a helyezkedett el.

3. Az elemzések alapján megállapítottam, hogy a megkérdezettek végzés utáni elhelyezkedésének idejét szignifikánsan befolyásolja, hogy a Debreceni

Egyetem melyik karán végeztek. Azonnal, vagy fél éven belül a legnagyobb arányban a TTK-sok, a BTK-sok, valamint az AVK-s hallgatók állnak munkába. A HPFK-n végzett hallgatók kétharmadának sikerült azonnal vagy fél éven belül elhelyezkednie. Az elhelyezkedés gyorsaságát illetően a többi, vizsgált karhoz viszonyítva legnehezebb helyzetben az MTK hallgatói vannak, hiszen végzettjeik több mint fele nem tud azonnal elhelyezkedni, és az ő esetükben kiugróan magas az egy év múltán is állást keresők aránya. Az AVK és a HPFK hallgatóinak tizede nem talált munkahelyet, a BTK és a TTK diákjai esetében ez az arány még kisebb. Az eredmények azt igazolják, hogy azoknak a karoknak a hallgatói helyezkednek el lassabban, akik az Észak-alföldi, Észak-magyarországi térségben keresnek megélhetést.

4. A kutatás eredményei alapján megállapítottam, hogy a válaszadó diplomások végzettségének megfelelő elhelyezkedését szignifikánsan befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán szereztek képesítést. A TTK és a HPFK hallgatói az egyetemi átlagot meghaladó arányban találnak képzettségüknek megfelelő állást. A végzettek több mint fele talál munkát diplomájának megfelelő területen a BTK és az MTK hallgatói közül. A két agráros kar közül az MTK-n végzettek helyezkednek el a legtöbben nem a végzettségüknek megfelelően, míg az AVK-s diplomások harmada talál munkahelyet részben az alapidiplomájának megfelelő területen. A BTK esetében a részben és a nem végzettségüknek megfelelően elhelyezkedők aránya megegyezik.

5. A kutatási eredmények elemzése igazolta, hogy a diplomások jövedelmét befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán szereztek diplomát. 50 ezer Ft alatt a BTK és HPFK hallgatói keresnek nagyobb arányban, 500 ezer Ft feletti jövedelem pedig az MTK-n és a TTK-n diplomázott hallgatók esetében jellemzőbb. Az AVK hallgatóinak több mint fele 50 és 150 ezer Ft között keres, 16,75%-uk jövedelme azonban 201-500 ezer Ft közé esik. A BTK-n diplomát szerzett fiatalok közel háromnegyede 50 és 150 ezer Ft közé eső jövedelemre tesz szert havonta, és csupán 10%-uk fizetése emelkedik 150 ezer Ft fölé. A HPFK-n főiskolai végzettséget szerzők 90%-a keres 50 és 150 ezer Ft között. Az MTK-n diplomázók több mint felének, a TTK-sok 47%-ának jövedelme esik az 50 és 150 ezer Ft közötti tartományba. A Természettudományi Kar volt hallgatóinak harmada, a Mezőgazdaságtudományi Kar végzettjeinek negyede keres 150 és 200 ezer Ft között. 200 ezer Ft feletti fizetése az MTK-sok 18,2%-ának, a TTK-sok 20,7%-ának van.

6. A vizsgálatba bevont karok hallgatóinak választát elemezve az eredmények alapján megállapítottam, hogy hallgatók végzés után elnyert beosztását befolyásolja, hogy a Debreceni Egyetem melyik karán végeztek. Legnagyobb arányban az agráros diplomával rendelkező fiatalok töltnek be ilyen pozíciót. Alacsony a felsővezetők aránya, ami érthető, hiszen néhány éve végzett fiatalokról van szó. Az AVK diplomásainak 7,3%-a, az MTK-sok 5,2%-a felsővezető. A középvezetők között ismét az MTK hallgatói szerepelnek a legnagyobb aránnyal (14,7%), az AVK végzettjei 9,8%-a, és a TTK-s diplomával rendelkező fiatalok 8,6%-a tölt be ilyen beosztást. Az MTK-n diplomát szerzett fiatalok érték el a legnagyobb karriert, hiszen a végzetek harmada vezető beosztást tölt be. A BTK és a HPFK hallgatói esetében megállapíthatjuk, hogy jellemzően beosztottként tevékenykednek, csupán 12%-uk dolgozik valamilyen vezető beosztásban.

7. A statisztikai vizsgálat eredménye egyértelműen megmutatta, hogy a Debreceni Egyetemen végzett hallgatók az alma materrel szembeni elégedettségét nem befolyásolja, hogy melyik karon végeztek a válaszadók. Az elégedettség mértéke azonban szignifikánsan függ attól, hogy milyen gyorsan sikerült elhelyezkedniük és a képzésüknek megfelelő területen találtak-e állást a végzetek, de független a válaszadók havi jövedelmétől. Annak megítélésében, hogy a válaszadók mennyire láttak lehetőséget a szakmájukban karrier elérésére, az elhelyezkedés gyorsasága és a jövedelem is meghatározó. Eltérő módon vélekednek az egyetem különböző karain végzett hallgatók az intézmény által közvetített tudás értékességéről és hasznosságáról. **A Debreceni Egyetemen szerzett tudás hasznosságának és értékességének és a karrierlehetőség megítélése szignifikánsan befolyásolja, hogy a megkérdezetteket választanák-e tanulmányaik színhelyéül ismét a Debreceni Egyetemet.**

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Az Európai Unió egyik legfontosabb célja a különböző fejlettségű és szerkezetű térségek közötti gazdasági és szociális kohézió erősítése a méltányosság, az igazságosság és a szolidaritás elveinek érvényesítésével. Az EU regionális politikájának feladatai közé tartozik az egyes régiók közötti eltérések, valamint a megkésett fejlődésből fakadó esélykülönbségek mérséklése, ennek érdekében összehangolt nemzeti, közösségi, gazdaságpolitikai és strukturális eszközök alkalmazása. A XXI. századba átlépő Uniónak választ kell adnia az új kihívásokra, mint a globalizáció, a bővítés, a versenyképesség javítása, a munkanélküliség magas szintjének mérséklése, a negatív demográfiai perspektíva kezelésének igénye, valamint a külkapcsolati rendszer fokozottabb összehangolása és hatékonyságának javítása. Az EU-ban a kohéziót biztosító támogatások alapvetően három területre koncentrálnak: az emberi erőforrás fejlesztésére, a vállalkozásoknak nyújtott segítségre és az alpinfrastruktúra kiépítésének előmozdítására. A támogatások mindhárom területen hatással vannak az adott régió helyzetére és olyan belső és külső fejlődést indítanak el, aminek hatására hosszú távon is érvényesülő fejlődési tényezők alakulnak ki.

Magyarország 2004. május 1-től az Európai Unió tagállama lett. Hazánk számára a csatlakozás egyik, a területfejlesztést szolgáló strukturális alapok igénybevételét tekintve alapfeltétele a NUTS rendszerhez való kapcsolódás megteremtése. A tervezési statisztikai régiók – úgyis, mint kiemelt támogatási célterületek – a legfőbb forrásszerző kategóriáknak számítanak az EU regionális támogatási rendszerében, különösen a strukturális alapokra vonatkozóan. Magyarország számára az egyik legfontosabb támogatási forrást a területi politika finanszírozására létrehozott Kohéziós és Strukturális Alapok jelenthetik. A globalizáció a '70-es évek végétől a piaci verseny feltételeit, jellemzőit gyökeresen átalakította. Előtérbe került a versenyképesség, melynek értelmezése, a versenyképesség javítására szolgáló fejlesztési elképzelések elemei a globalizáció alapvető jellemzőire vezethetők vissza. 2007-től az Európai Unióban a gazdasági és társadalmi kohézió erősítésének alapelvét egyre inkább háttérbe szorítja a versenyképesség fokozásának elve.

A verseny széles értelemben véve mindig másokkal való versengést, rivalizálást jelent a szűkös erőforrásokért, avagy a szűkös fogyasztási javakért. Napjainkban egyre

inkább teret nyert, hogy a globalizálódó világgazdaságban zajló folyamatok leírásában mind vállalatokra (mikroszintre), mind iparágakra és régiókra (mezoszintre), mind pedig nemzetgazdaságokra (makroszintre) a versenyképesség egységesen értelmezhető fogalomként is megadható. Az egységes versenyképesség fogalom részben azért született, hogy olyan általánosan elfogadott elméleti definíciót adjon, amely egyúttal jól mérhető és a gazdaságpolitika által is felhasználható. A versenyképesség fogalmát többféle felfogásból és megközelítésből próbálták leírni. A versenyképesség egy igen régi, a piaccal és a versennyel egyidős fogalom, tartalma többször változott, a piaci versenyben való sikerességet, a helytállást, a versenyre való készséget fejezi ki.

A versenyképesség fogalmának tisztázásával párhuzamosan a regionális versenyképesség fogalma is tisztázódott. Többek között az EU 1994-ben kiadott ötödik regionális időszaki jelentése már címében is a versenyképességet és a kohéziót együtt jeleníti meg. A regionális versenyképesség fogalmát és jellemzőit a régiók közötti verseny sajátosságai alapvetően meghatározzák. A regionális versenyképesség nyitott gazdaságban „a régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint létrehozására”. A régiók versenyképessége nem öncélú, a fejlesztésére, erősítésére irányuló törekvésnek az a célja, hogy az ott élők jóléte, életszínvonala, életminősége javuljon. A fogalom eléggé általános, azonban ha mérhető kategóriákat rendelünk hozzá, akkor használható. A regionális versenyképességnek nincs egyetlen mutatója, hanem egymással összefüggő közgazdasági kategóriák együttesét jelenti, melyek közül bármelyiknek a változása legalább az egyik másik tényező változását vonja maga után. Ezeknek az alapkategóriáknak (munkatermelékenység, foglalkoztatottság, regionális GDP) nemcsak az abszolút szintje fontos, hanem jelentősége van növekedési ütemüknek is. A regionális versenyképesség fogalmának meghatározása, és mérése egyrészt lehetővé teszi a régiók összehasonlítását, valamint korábbi önmagukhoz hasonlítását, másrészt képes érzékeltetni a régió jövőbeli fejlődési lehetőségeit.

Az értekezésben a három alapmutató közül a foglalkoztatottság egyes aspektusait vizsgáltam részletesebben egy felsőoktatási intézmény szemszögéből. A regionális versenyképesség kialakulásában és fenntartásában fontos szerepet játszik a munkaerő képzettsége, a magas szintű tudásbázis megléte. A sikeres régiókban a magasan kvalifikált alkalmazottak aránya kiemelkedik a munkaképes lakosság körében. A humán tőke színvonala főleg az oktatási és képzési rendszerek hatékonyságától függ,

mely egyrészt azt jelenti, hogy a munkaerő-piaci igényeket rugalmasan követi, másrészt felkészíti a fiatalokat, illetve képes átképezni a meglévő munkaerőt kreatív, innovatív tevékenységekre, az információs társadalom elvárásaira, üzleti szolgáltatásokra.

Magyarország régiói között mind gazdasági fejlettségben, mind a társadalmi viszonyokban jelentős különbségek alakultak ki. A hazánkat alkotó hét tervezési statisztikai egység közül az Észak-alföldi régió számos tekintetben a legelmaradottabb régió. A fejlettségi színvonal, valamint a versenyképesség egyik legalapvetőbb mutatószáma, az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) az ország régiói közül itt a legalacsonyabb. A Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Jász-Nagykun-Szolnok megye által alkotott régió elmaradottságának okai között szerepel többek között a régió gazdaságának korlátozott versenyképessége, a mezőgazdaság túlsúlya mellett az ipar és a szolgáltatás szektorának kisebb súlya, részvétele a gazdaságban, a korszerű közlekedési infrastruktúra hiánya, a befektetéseket gátló tőkeszegénység. A régióban nagyszámú szabad munkaerő áll rendelkezésre, és a felsőoktatási intézményeknek köszönhetően a fiatalok aránya is magasabb az országos átlagnál, a képzettségi színvonal azonban alacsony, és a magasan kvalifikált szakemberek nagy hányada elhagyja a térséget. Az Észak-alföldi régió városai közül Debrecen tartozik a "regionális centrumok" közé gazdasági súlypont-szerepe, nemzetközi hírű egyeteme és az innovációkra épülő gazdasági fejlődés szellemi bázisa miatt.

A regionális GDP mellett a versenyképesség másik alapmutatója a *munkatermelékenység*, amit az egy foglalkoztatottra jutó GDP-vel jellemezünk. A munkatermelékenység regionális különbségei hasonló képet mutatnak, mint az egy lakosra jutó GDP különbségei. Az egy foglalkoztatottra jutó GDP tekintetében az ország különböző térségei között jelentős eltérések figyelhetők meg. Az Észak-alföldi régióban az utóbbi években az országos átlag százalékában csökkent a munkatermelékenység, annak ellenére, hogy a régiót alkotó három megye közül Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében növekedés figyelhető meg. A fejlettebb régiókban nagyobb ütemű volt a növekedés, mint a többi régióban.

Gazdaságilag aktív népesség alatt a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttes számát értjük. A *foglalkoztatottsági rátát* – amely a foglalkoztatottak arányát mutatja a 15-74 éves népességen belül – a regionális versenyképesség harmadik meghatározó kategóriájának tekinthetjük. A fejlettebb régiókban kb. 10-12%-kal magasabb a foglalkoztatási ráta, mint a többi régióban. Az elmaradottabb térségekben,

mint az Észak-alföldi régió, nincs elegendő új munkahely, ezért a növekedési ütem is alacsony, a fejlettebb régiókban ez is gyorsabban nő. Egy térség versenyképességét nagymértékben befolyásolja a régióban élők gazdasági aktivitása, melynek megítéléséhez nemcsak a foglalkoztatottság mértéke és aránya, hanem szerkezete, valamint a munkanélküliségi helyzet elemzése biztosíthat támpontokat.

A munkanélküliségi ráta 1996-tól 2004-ig fokozatosan csökkent és lineáris trendet követ. Sajnos, a legalacsonyabb szintű foglalkoztatottsági adatok az Észak-alföldi és az Észak-magyarországi régiókat jellemzi. A munkanélküliség csökkenő tendenciája figyelhető meg az Észak-alföldi régióban is, ugyanakkor a munkanélküliség mértéke a régiók átlagát jelentősen meghaladja. A humán erőforrás nagysága, összetétele és minősége jelentős hatást gyakorol a versenyképességre. A foglalkoztatottak képzettségi struktúrájának alakulása világosan jelzi, hogy a modernizálódó gazdaságnak minőségi munkaerőre van szüksége, ezért az iskolázatlanok és a szakképzetlenek gyors ütemben szorulnak ki a munkaerőpiacról.

A munkanélküliek munkához jutásának esélye a végzettség szerint változó. A régió felsőoktatása kiemelkedő az országban, Közép-Magyarországot követően itt a legnagyobb az egyetemi, főiskolai hallgatók száma. A népesség iskolázottsága azonban alacsony, az alapfokú végzettségűek, vagy az azzal sem rendelkezők hányada az országban itt a legmagasabb. A 2003-ban regisztrált munkanélküliek zöme legfeljebb 8 osztályt végzett vagy középfokú végzettségű, míg a diplomás munkanélküliek száma lényegesen alacsonyabb. Az Észak-alföldi régió három megyéje közül Hajdú-Bihar megyében a legmagasabb a diplomás munkanélküliek száma, mely azzal indokolható, hogy felsőoktatási intézményben tanulók létszáma is itt a legmagasabb. Az oktatási, képzési rendszer és a gazdaság közötti megfelelő kapcsolatok hiánya miatt az oktatási, képzési rendszerből kilépők képzettségének szintje és jellege (a képzés struktúrája) nem eléggé felel meg a munkaerő-piaci elvárásoknak. A felsőoktatásban például bizonyos területeken, mint például a bölcsészet- és természettudományok, vagy a pedagógusképzés, a tananyag tartalma még mindig nem felel meg a munkaerő-piaci igényeknek, különösen a dinamikusan fejlődő térségekben, ahol krónikus hiány mutatkozik kvalifikált szakemberekben. A felsőoktatásban résztvevő hallgatói létszám növekedése miatt a közvetlen tanár-diák kontaktus lehetősége csökkent, ami hátrányosan érinti a végzettek "munkaerő-piaci minőségét". Tágabb értelemben hiányoznak a rendszerből a gazdasági környezethez alkalmazkodó, önállóan fejlődni

képes szakképző intézmények. Ezért minden régióknak és a benne található felsőoktatási intézménynek foglalkoznia kell az oktatásból a munka világába történő átmenet hatékonyabbá tételével.

A lisszaboni stratégia azt a célt tűzte az Európai Unió elé, hogy 2010-re váljék a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdaságává. Ennek megvalósításához erőteljesebb és tartós növekedést kell biztosítani több és jobb munkahelyet biztosítva. A határozatot követően a tudásalapú gazdaság megteremtése kiemelt feladat, amelyek összefüggnek a versenyképesség javításával. A regionális politika szerint a növekedési pólusok elméletéből kiindulva a tudásalapú helyi gazdaság kulcstényezői, a tudásalapú gazdaság legfontosabb szereplői a szakképzett humán erőforrást kibocsátó, azt továbbképző intézmények, az egyetemek.

A felsőoktatási intézmények hálózat-átalakításáról szóló 1999. évi LII. törvénynek megfelelően 2000. január 1-jével létrejöttek az új, integrált, széles képzési spektrumot nyújtó felsőoktatási intézmények. Ugyanebben az évben másik 28 EU tagország és csatlakozásra váró ország mellett Magyarország is aláírta a Bolognai Nyilatkozatot. Az európai felsőoktatásban történelmi jelentőségű Bolognai Dekrétum aláírásával a résztvevő országok kinyilvánították, hogy 2010-ig létrehozzák az Európai Felsőoktatási Teret, melynek érdekében összehangolják felsőoktatási politikájukat, így könnyen összehasonlíthatóvá válik a végzettségek rendszere.

Az Európai Felsőoktatási Tér létrehozásának célja:

- a kétszintű képzés bevezetése,
- a mobilitás támogatása,
- a szociális dimenzió erősítése,
- minőségbiztosítás,
- az oktatás és a gazdaság kapcsolatának szorosabbra fűzése,
- az európai dimenziók támogatása,
- az élethosszig tartó tanulás elterjedésének segítése, valamint
- az EU vonzerejének és versenyképességének fokozása.

A versenyképesség fogalma belépett a felsőoktatásba is, hiszen a versenyképességet biztosító tudásalapú gazdaság legfontosabb szereplői a szakképzett humán erőforrást kibocsátó, azt továbbképző intézmények, az egyetemek. Az átalakuló társadalmi, gazdasági környezet elvárásaihoz alkalmazkodás nagyfokú rugalmasságot kíván a felsőoktatási intézmények részéről.

A felsőoktatási intézmények hagyományos szerepe, a velük szemben támasztott elvárás megváltozott. Magyarországon a Nyugat-Európában már végbement fejlődési folyamat elhúzódott, azonban a gazdaság erőteljes megváltozása, a képzési költségek rohamos növekedése, az állami támogatás korlátozottsága, a társadalmi elismertség rohamos csökkenése, a finanszírozás problémája, valamint az EU tagság felsőoktatási kihívásai egyaránt megkívánják a gyors változást. A felsőoktatás számára nincs más kiút, mint a befogadó környezettel, vagyis a régió szereplőivel folytatott racionális, folyamatos párbeszéd, a képzés-kutatás-alkalmazás kívánt egyensúlyának kialakítása.

Az egyetemek küldetése kibővül, az oktatás és kutatás mellett a társadalmi-gazdasági fejlesztésben is szerephez jutnak. Ez az új intézményi szerep generáló szerep, mivel az intézmény nem válik piaci szereplővé, hanem elősegíti a piaci folyamatokat, és koordinálja. Egy elmaradott régióban az egyetem helyi, gazdaság- és vállalkozásfejlesztő programok kidolgozásával lehetősége van székhelyének munkaerő-vonzáskörzetében a gazdaságot élénkíteni. A tudományos szellemi bázis kötődése erős a régióhoz, azonban általában nincs kellően kihasználva a helyi fejlődés megalapozásában. A magyar felsőoktatási intézmények fejlődésére egyszerre hatnak a globalizációs tényezők, és a regionális fejlődés. Az egyetemeknek régiójuk tudományos-szellemi központjává kell válniuk, és képesnek kell lenniük, hogy kielégítsék a jövő Magyarország szakmai igényeit. A tudásalapú társadalomban a versenyképesség kulcstényezője az emberi tudás, a szakképzett és mobil munkaerő, mely jelentős hatással van a regionális versenyképességre is. A folyamat kiemelt szereplője a felsőoktatás.

A felsőoktatás szerkezete megváltozott. A piaci igény növekszik, a kapacitások nőttek. Csökkentek a támogatások, miközben a költséghatékonyság javult, így az elmúlt évek során fokozott jelentőségre tett szert az intézmények saját bevétele. A verseny is nő, a tét a hallgatók és a források megszerzése. Az intézményeknek figyelembe kell venniük mind a továbbtanulni vágyók igényeit, hogy milyen szakon, képzésben vennének részt, mind a munkaerőpiac igényeit, és ennek megfelelő szaktudást kell átadni a hallgatóknak. A felsőoktatás tömegesedése, egyre gyakrabban veti fel az oktatás hatékonyságának és minőségének kérdését. A társadalom és a gazdaság számára nélkülözhetetlen emberi tőkét a szervezett oktatás, így a felsőoktatás állítja elő. Az egyetemek szolgáltató intézményekké váltak, a képzést, a tudást árulják. A „fogyasztók” nem alkotnak homogén csoportot, így arra a kérdésre, hogy melyik a jó egyetem, illetve mitől jó egy egyetem, attól függően tudunk választ adni, hogy melyik csoportnak szól.

Az érettségiző diákok számára az a jó egyetem, ahová sokan jelentkeznek. A leendő hallgatók választását azonban nemcsak a diplomák minősége, vagy az oktatás színvonala befolyásolja, hanem a képzés helye (a megélhetés, az utazási távolság), képzés időtartama, felvétel esélye, illetve egyéni preferenciáik. Az intézmény hallgatói számára akkor jó az egyetem, ha elégedettek az oktatókkal, az oktatás színvonalával, körülményeivel. A munkapiac szereplői számára akkor jó az egyetem, ha az onnan kikerülők hasznos tudással rendelkeznek.

A XVI. századi történelmi gyökerekkel bíró, az ezredforduló évében megalakított, és 2000-ben ismét integrálódott Debreceni Egyetem Észak-kelet Magyarország egyik legtekintélyesebb intézménye, felsőoktatási és tudományos központja lett. Az egyetem különböző mutatói alapján előkelő helyet foglal el a felsőoktatási intézmények rangsorában. Bármilyen szempontból is vizsgáljuk, az elsők között található. Az ország legszélesebb képzési spektrumát kínáló intézményben 288 szakon, több mint 10 tudományterületen folyik a hallgatók képzése főiskolai, egyetemi szinten, szakirányú továbbképzéseken és felsőfokú szakképzések keretében is. 2006. szeptemberétől 62 alapképzési szakon és várhatóan hasonló nagyságrendű mesterkurzuson kezdhetik meg tanulmányaikat a hallgatók.

A felsőoktatási intézmények, így a Debreceni Egyetem szerepe is rendkívül összetett, a kapcsolatok létrehozásán fáradozva, egyrészt a munkaerőpiac szereplőivel igyekszik kétoldalú együttműködés kialakítására, másrészt a végzett hallgatók elhelyezkedését, a munkaerőpiacon történő helytállását igyekszik biztosítani.

A Debreceni Egyetemen a munkaerőpiac szereplőivel kiépítendő kapcsolatnak hagyományai, tapasztalatai vannak. Vállalati szakemberek részvétele az államvizsgákon, illetve cégekkel közös munka nyomán születő szakdolgozatok és doktori disszertációk készítése az egyetem legtöbb karán gyakorlat. Kutatás-fejlesztési együttműködések (K+F, KKK), vállalatok által létesített ösztöndíjak, vendégelőadói rendszer, az elméleti és gyakorlati szakemberek cseréje is eszköze Debreceni Egyetemen a gyakorlatra orientált oktatás elmélyítésének, különösen a gyakorlatot igénylő képzéseket folytató karokon. A Debreceni Fejlesztési Pólus (DFP) Program egyik kulcsprojektje a Humán Erőforrás Fejlesztési és Üzleti Tudásközpont, melynek megvalósulása esetén összefogja a térség összes az oktatásban, képzésben munkaerő-közvetítésben, és az ehhez kapcsolódó tanácsadásban, alkalmazott kutatásban és termékfejlesztésben érdekelt stakeholdereit. A Tudásközpont lehetőséget teremt a Debreceni Egyetem számára,

hogy a felhalmozott tudásbázison létrejövő szolgáltató egyetemenként megfeleljen a munkaerőpiac elvárásainak. Szükség lenne a hallgatók karrierkövetésének, és az elhelyezkedést segítő tevékenységek egyetemi szintű koordinációjára, az adatok a Neptun rendszerhez kapcsolódó központi nyilvántartására és a vezetői döntést segítő elemzésére például az egyetemi minőségbiztosítási rendszerhez hasonló struktúrában. Így a Debreceni Egyetem nemcsak a munkaerőpiac igényeinek, de az általa képzett hallgatók elvárásainak is meg tud felelni.

A régió legnagyobb felsőoktatási intézményében, a Debreceni Egyetemen diplomát szerzett hallgatók körében végeztem kérdőíves felmérést. Az eredmények megbízhatósága érdekében azokat a karokat vizsgáltam, amelyek esetében a beérkezett kérdőívek aránya meghaladta a 20%-ot, így öt kar (AVK, BTK, HPFK, MTK, TTK) végzett hallgatóinak válaszát elemeztem.

A kutatási eredmények azt igazolták, hogy a Debreceni Egyetemen diplomát szerzett hallgatók munkahelyi elhelyezkedésére, az álláskereséshez választott módszerére, végzés utáni elhelyezkedésének idejére, a végzettségnek megfelelő elhelyezkedésére, a jövedelmére és elnyert beosztására szignifikáns hatást gyakorol, hogy a fiatal az egyetem melyik karán végzett. Ugyanakkor a Debreceni Egyetemen végzett hallgatók az alma materrel szembeni elégedettségét nem befolyásolja, hogy melyik karon végeztek a válaszadók. Az elégedettség mértéke szignifikánsan függ attól, hogy milyen gyorsan sikerült elhelyezkedniük és a képesítésüknek megfelelő területen találtak-e állást, de nem függ a válaszadók havi jövedelmétől. A Debreceni Egyetemen szerzett tudás hasznosságának és értékességének és a karrierlehetőség megítélése szignifikánsan befolyásolja, hogy a megkérdezetteket választanák-e tanulmányaik színhelyéül ismét a Debreceni Egyetemet.

Magyarország egyik legszélesebb képzési spektrummal rendelkező, példaértékű gazdálkodást folytató intézménye hazánk egyik legelmaradottabb régiójában igyekszik megőrizni kivívott versenyelőnyét a hazai felsőoktatási palettán, és versenytársává válni az európai felsőoktatási intézményeknek.

Az elért eredmények továbbra is arra sarkallják az intézmény vezetőit, munkatársait, hogy az új kihívásokkal, az új nehézségekkel is ugyanolyan bátran, őszintén és egymással, valamint a társadalmi, gazdasági élet szereplőivel együttműködve nézzen szemben, ahogy tette ezt története során mindig. Így a Debreceni Egyetem nemcsak a munkaerőpiac igényeinek, és az általa képzett hallgatók elvárásainak tud

megfelelni, hanem az intézménynek otthont adó Észak-alföldi régió versenyképességének fejlesztéséhez is jelentősen hozzájárul.

8. IRODALOMJEGYZÉK

1. *A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem rövid története.* (1928) Debrecen.
2. A 2004. évi LXXV. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. tv és egyes kapcsolódó törvények módosítása.
3. *Allen, D. (2000): Cohesion and Structural Funds.* Szerk.: Wallace H. – Wallace W.: Policy Making in the European Union. Oxford University Press, 243-265.
4. *Armstrong, H. – Taylor, J. (2000): Regional Economics and Policy* (3rd ed.). Malden (MA), Blackwell.
5. *Asiaweek (2000): Asia's best universities.* <http://www.asiaweek.com/asiaweek/features/universities2000/index.html>
6. *Az Észak-alföldi Régió területfejlesztési koncepciója és a területfejlesztési stratégia programja, valamint operatív programja (2002) előterjesztés:* Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht., Debrecen.
7. *Az Észak-alföldi Régió 2007-2013-ra szóló regionális koncepciója (2005) munkaanyag,* Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht., Debrecen.
8. *Avery, C. – Glickman, M. – Hoxby, C. – Metrick, A. (2004): A Revealed Preference Ranking of U.S. Colleges and Universities.* NBER Working Paper No. 10803. National Bureau of Economic Research. October. <http://www.nber.org/papers/w10803>.
9. *Balcsók I. (2005): Pályakezdő munkanélküliek Hajdú-Biharban – Európában, de mégis a peremen?* Szerk: Baranyi B.: Közelítések. Center Print, Debrecen.
10. *Baranyi B. (2003a): Az Észak-alföldi Régió lehetséges jövőképe az uniós csatlakozás küszöbén - Csiszér Zoltán szerk.: Észak-alföldi Régió. Csiszér kiadó Debrecen, 433-441.*
11. *Baranyi B (2003b): Az Észak-alföldi Régió bemutatkozik - Csiszér Zoltán szerk.: Észak-alföldi Régió. Csiszér kiadó Debrecen, 9-21.*
12. *Baranyi B. (2004): A határmentiség dimenziói. Magyarország és keleti államhatárai. – Dialóg Campus Kiadó.*
13. *Barakonyi K. (2004): Rendszerváltás a felsőoktatásban. Akadémiai Kiadó, Budapest.*
14. *Bazsa Gy. (2004): A magyar Bologna-folyamat. Debreceni Szemle 2005/2 290- 292.*

15. *Berta A. – Varga Zs. szerk. (2005):* Helyzetfelmérés a Debreceni Egyetem K+F tevékenységéről Debrecen.
16. *Betegh S. (2002):* Versenyképesség és innováció. „XXI. század – Irány az Európai Unió”. ECOSTAT-Időszaki közlemények 15. kötet
17. *Borsos J. (2002):* Az Észak-alföldi régió fejlesztésének lehetőségei. Magyar Tudomány 2002/11. szám.
18. *Botos J. (1982):* Nemzetközi versenyképesség és árforradalom. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
19. *Botos J. (2000):* Versenyképesség elemzés: fogalmi körüljárás, hazai esélyek – Farkas B. - Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség-regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged.
20. *Buday-Sánta A. (2001):* Regionális felsőoktatás 2000. – Falu, Város, Régió. 2. sz., 21.
21. *Buzás N. (2000):* Klaszterek a régió versengésében – Farkas B. - Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség-regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged.
22. *Center (2002):* The Center of Research Universities Ranking. http://thecenter.ufl.edu/research_data.html.
23. *Chiao Tung Egyetem (2005):* Academic Ranking of World Universities 2005. Institute of Higher Education, Shanghai Jiao Tong University.
24. *Cooke, P (2002):* Knowledge Economies: Clusters, learning and cooperative advantage. London, Routledge.
25. *Csatári B. (1994):* Debrecen helye és helyzetének változása az Alföld városhálózatában. In: Debrecen Megyei Jogú Város makroregionális szerepköre. Szerk.: Süli-Zakar I. Debrecen: MTA Regionális Kutatások Központja. 159-169.
26. *Csatári B. (1996):* Szellemi műhelyek, kutatás-fejlesztési feladatok az Alföldön. In: A mi Alföldünk. Szerk.: Rakonczai J.-Szabó F. Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány. 215-219.
27. *Csatári B. – Baranyi B. – Csordás L. (1998):* Hajdú-Bihar megye területfejlesztési koncepciója. Szerk.: Baranyi B. Debrecen: MTA Regionális Kutatások Központja, Hajdú-Bihar megyei Területfejlesztési Tanács 142. (Területfejlesztés 8.)
28. *Csatári B. – Kanalas I. (2003):* Bevezetés. In: Régiók az információs társadalomban. Szerk.: Nagy G. – Kanalas I. Kecskemét: MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, 3-7.

29. *Csapóné Riskó T. (2004a):* A Debreceni Egyetem szerepe az agrárfelsőoktatás és a vidéki humánerőforrás fejlesztésében. PhD értekezés.
30. *Csapóné Riskó T. (2004b):* Karrierkövetés, intézmény-megítélés és rangsorolás. *Agrártudományi Közlemények*, 2004/14. 73-77.
31. *Csizmazia T.-né – Kónyáné Sz. A. – Malakucziné P. M. – Marosi A. – Reszler Gy.-né – Szialgyiné B. E. – Végb L.-né (2005):* A gazdasági fejlődés regionális különbségei Magyarországon 2004-ben. Központi Statisztikai Hivatal Debreceni Igazgatósága.
32. *CSEFT (2003):* A magyar felsőoktatás modernizációját, az Európai Felsőoktatási Térséghez történő csatlakozását célzó felsőoktatás-fejlesztés koncepciója vitaanyag. Oktatási Minisztérium.
33. *Czuczai J. – Ficzere L. szerk. (1999):* Európa A-tól Z-ig. Az európai integráció kézikönyve. Budapest.
34. *Czuczor J. (2006):* Diplomások a munkaerőpiacon. PTE TTK Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet periodikája. II. évf. 1. szám. Pécs.
35. *Demos (2006):* Debrecen stratégiai auditja. DEMOS Magyarország.
36. *DFP (2006):* Debrecen Fejlesztési Pólus Programja. A Program kulcsprojektjei- tervezet. Debrecen.
37. *Dobay K. – Kuráth G. (2003):* Új kihívások a magyar felsőoktatásban. A forrásszerzés lehetőség vagy kényszer? PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyve 2003. Pécs. 225-243.
38. *Dobay P. (2004):* Egyetem, gazdaság, régió - Zárókonferencia a képzésből a munka világába történő átmenet támogatására. Budapest.
39. *Dobos A. – Kovács J. – Nagy J. (2000):* Evaluation of agricultural land use in Hungary's „three-border” region. – *Acta Agronomica*, 48, 89–94.
40. *EC (1994):* Competitiveness and Cohesion: trends in the regions. Fifth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Region in the Community. European Commission, Luxemburg.
41. *EC (1996):* First Report on Economic and Social Cohesion. European Commission, Brussels.
42. *EC (1999a):* Sixth Periodic report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union. – European Commission Brussels, 95–144 p.

43. *EC (1999b)*: The Structural Fund and Their Coordination with Cohesion Funds Guidelines for programmes in the period 2000-06. Communication of the Commission. European Commission, Brussels.
44. *EC (1999c)*: European Spatial Development Perspective. (May 10-11, Potsdam) European Commission, Brussels.
45. *EC (1999d)*: The Competitiveness of European Enterprises in the Face of Globalisation – How It Can Be Encouraged. Brussels, COM(98)
46. *Ebrlich É. – Révész Gy. – Tamási P. szerk. (1994)*: Kelet-közép Európa: honnan hová? Budapest, Akadémia Kiadó.
47. *Enyedi Gy. – Horváth Gy. (2002) szerk.*: Táj, település, régió. Magyar Tudománytár 2. kötet. MTA Társadalomkutató Központ. Kossuth Kiadó, Budapest.
48. *Erki K. (2005)*: A piaci környezet elemzése a felsőoktatás területén. In: Tudástranszfer és információs társadalom. BGF Budapest.
49. *Etzkowitz, H. (2004)*: The evolution of the entrepreneurial university. *International Journal of Technology and Globalisation*, 1. 64-77.
50. *EUROSTAT (2004)*: Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának honlapja: www.europa.eu.int/comm/eurostat
51. *Evans, A. (1999)*: The EU Structural Funds. Oxford. Oxford University Press.
52. *Fábri Gy. (2001a)*: Mit tudunk a doktoráltakról? - helyzetfelmérő és módszertani tanulmány a Felsőoktatási és Tudományos Tanács számára a PhD fokozattal rendelkezők életpálya-esélyeinek kutatásához. Budapest.
53. *Fábri Gy. (2001b)*: A felsőoktatás munkaerőpiaci visszajelzései – A kutatások tükrében. Magyar Felsőoktatás. Budapest. 33-34.
54. *Falusné Sz. K. (2002)*: Diplomás túltermelés van. *ÉS XLVI. évf. 8. szám*
55. *Farkas B. – Várnay E. (2002)*: Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába Szeged.
56. *Farkas B. – Lengyel I. (2001)*: Regionális versenyképesség és kohézió az Európai Unióban. *Tér és társadalom* 3-4. 231-252.
57. *Fehérvéri A. – Szemerszki M. (2005)*: Diplomások pályakövetése az Unióban. In: Kutatási előtanulmányok a felsőoktatásról.
58. *Felvi (2006)*: Felvi rangsor – egyetemek, főiskolák mérlegen. Szerk.: Fábri György. Budapest.

59. *Ferenczi Z. (2003):* Hallgatói életút- és véleményezés az 1998-ban végzett diplomások körében. A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére. SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet, Tudományos Füzetek, Győr, 5. 95-127.
60. *FIDÉV (2001):* Jelentés a felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatal diplomások munkaerő-piaci életpálya vizsgálatának eredményeiről. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, FIDÉV Kutatócsoport, Budapest.
61. *Financial Times (2005):* Financial Times Masters in Management 2005. The Top 25. European Masters in Management programmes.
62. *Forray R. K. – Híves T. (2005):* Regionalitás és felsőoktatás. In: Kutatási előtanulmányok a felsőoktatásról. Felsőoktatási Kutató Intézet.
63. *Gábor R. I. (2005):* A magyar foglalkoztatáspolitikát átfogó értékelése az Európai Foglalkoztatási Stratégia kontextusában, az elmúlt öt év tapasztalatában. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
64. *Gál Z. (2004):* Az innováció regionális intézményrendszere és a versenyképesség. – Pálné Kovács Ilona (szerk.) Versenyképesség és igazgatás. MTA RKK, Pécs. 115-141.
65. *Grosz A. – Rechnitzer J. szerk. (2005):* Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. MTA RKK Pécs-Győr.
66. *Gyakorlati tudnivalók az Európai Unióról (2002):* Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Budapest.
67. *Györgyi Z. (2004):* Friss-diplomás fiatalok a munkaerőpiacon. *Educatio*, 13. évf. 1. sz. 163-172.
68. *Hancz Cs. (2004):* Kísérleti statisztika. Egyetemi jegyzet. Kaposvári Egyetem Állattudományi Kar, Kaposvár.
69. *Hatzichronoglou T. (1996):* Globalisation and Competitiveness: Relevant indicators. – OECD STI Working Papers.
70. *Harsányi E. – Sulyok D. – Nagy A. J. – Harsányi G. – Nagy J. (2003):* A magyarországi földhasználat ötven éve. In: Kovács T.: A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás előtt. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 264-270.
71. *Harsányi E. (2004):* A területfejlesztés és a mezőgazdasági földhasználat összefüggései, területi monitoring. PhD értekezés. DE ATC.

72. *Harsányi E. – Harsányi G – Nagy A. J. (2005):* Területi fejlettségi különbségek Magyarországon és az Észak-alföldi régióban. Agrártudományi Közlemények, Debrecen, 2005/18. 62-71.
73. *Harsányi G. Zs. - Nagy A. J. - Harsányi E. (2003):* A területfejlesztés térségi összefüggései az Észak-alföldi Régióban Debreceni Szemle, 11. évf. 1. sz., Debrecen. 86-100.
74. *Hoogbe, L. (1996) szerk.:* European Integration, Cohesion Policy and Subnational Mobilisation: Oxford, Oxford University Press.
75. *Horváth Gy. (1997):* Európai integráció, keleti bővítés és a magyar regionális politika. Tér és társadalom 3. sz. Győr.
76. *Horváth Gy. (2001a):* Decentralizáció és regionalizmus Európában. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola habilitációs előadások. Pécs.
77. *Horváth Gy. szerk. (2001b):* Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának szabályozása MTA Regionális Kutatások Központja Pécs.
78. *Horváth Gy. (2001c):* Regionális támogatások az Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest.
79. *Horváth Gy. (2005a):* A regionális tudomány Magyarországon. Debreceni Szemle XIII. évf. 1. szám. Debrecen.
80. *Horváth Gy. (2005b):* Egyetemek és regionális fejlődés (előadás). II. Felsőoktatási Marketing Konferencia, Pécs.
81. *Horváth K. (2004):* Az innováció-alapú regionális fejlesztés lehetőségei Magyarországon. Tér és Társadalom XVIII. évf. 4: 29-49.
82. *Integráció a felsőoktatásban (1999).* Oktatási Minisztérium. Budapest.
83. *Illés I. (1992):* A területfejlesztés irányításának kérdései. Tér és társadalom 1-2.
84. *Illés I. (1996):* Regionális politika: felzárkózás vagy lemaradás Európai Tükör 1.
85. *Illés I. (1997):* A regionális együttműködés feltételei Közép- és Kelet Európában. Tér és Társadalom 2. sz. 17-28. o.
86. *Joó F. – Agócsné Ádám V. szerk.. (2005):* A Debreceni Egyetem oktatási beszámolója 2000-2004. Debrecen.
87. *Kakukné Katona Á. (2002):* Pályakezdő diplomások elhelyezkedési lehetőségei és esélyei Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. <http://www.ofakht.hu/muh/p/p216.html>

88. *Kása K. (2005): A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon. – Központi Statisztikai Hivatal Győri Igazgatósága.*
89. *Kardos A. (2005): Együtt és külön-külön – Az EU „Oktatás és képzés 2010” munkaprogramjának szerepe a magyar oktatáspolitikában Pályázati Pavilon Budapest.*
90. *Kardos J. – Kelemen E. – Szőgi L. (2000): A magyar felsőoktatás évszázadai. Budapest.*
91. *Katona T. (2000): Mérési és megbízhatósági problémák a területi statisztikában – Farkas B.-Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség-regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged.*
92. *Keating, M. (1997): The Political Economy of Regionalism. In: Keating, M. – Loughlin, J. (szerk.): The Political Economy of Regionalism. FrankCass, London. 17-40.*
93. *Kerekes G. (2006) szerk.: Debreceni Egyetem egyes karainak intézményi statisztikái, hallgatói megítélése. Budapest.*
94. *Kiss Á. (2001): Felkészülni az új évezred kihívásaira. Magyar Felsőoktatás 10.*
95. *Koczó I. (2004): Egyre több diplomás állástalan. Világ gazdaság 2004. július 8.*
96. *Koltai D. – Németh B (2002): The spatial structure of Hungarian higher education in relation to the institutions of higher education of the Alps-Adriatic region.”University and Society – current problems of regional cooperation” international conference, Pécs. 78-99.*
97. *Koltai Z. (2004): A versenyképesség regionális értelmezése PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyve 2003. Pécs. 28-38.*
98. *Kovács T. (2000): Magyarország régiói. Élet és Tudomány 14. szám*
99. *Kovács G. (2004): Az agrárfejlesztés stratégiai kérdései. Debreceni Egyetem, ATC. Budapest-Debrecen.*
100. *Krugman P. (1994): Competitiveness: A dangerous obsession. Foreign Affairs, 2. 28-44.*
101. *Kuttor D. (2005): Regionalizáció és regionális versenyképesség a Kárpát-medencében. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyve, Pécs.*

102. *Kuráth G. (2005): A versenyképesség növelésének lehetőségei a felsőoktatásban – Regionális vonzaskörzetek és beiskolázási marketing. Buday-Sántha Attila - Erdősi Ferenc – Horváth Gyula (szerk.): PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyve, Pécs 224-232.*
103. *KSH (2001): Területi Statisztikai Évkönyvek. Budapest.*
104. *KSH (2002): Területi Statisztikai Évkönyvek. Budapest.*
105. *KSH (2003): Területi Statisztikai Évkönyvek. Budapest.*
106. *KSH (2004): Területi Statisztikai Évkönyvek. Budapest.*
107. *Lakatos J. (2000): Az emberi erőforrás regionális jellemzői a statisztika tükrében. Farkas B.–Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség-regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged.*
108. *Laky T. (2004): A munkaerőpiac Magyarországon 2003-ban. Munkaerőpiaci Tükör. MTA KTI, Budapest, 25.*
109. *Lengyel I. (2000): A regionális versenyképesség tényezői, különös tekintettel a Dél-alföldre. Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség-regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged. 39-57.*
110. *Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged.*
111. *Lengyel I. – Rechnitzer J. (2004): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.*
112. *Lengyel I. (2005): Egyetemek lehetőségei elmaradott régiók versenyképességének javítására. Buday-Sántha Attila - Erdősi Ferenc – Horváth Gyula (szerk.): PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyve, Pécs, 193-202.*
113. *Lengyel I. (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramis modellje Területi Statisztika 8. évf. 2. szám 131-147.*
114. *Lorenz D. (1991): Regionalisation versus Regionalism – Problems of Change in the World Economy. – Intereconomics 26. 1.*
115. *Majó Z. (2000): A felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolata. – Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség-regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged. 169-186.*
116. *Malhotra, Naresb K. (2002): Marketing-kutatás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.*

117. *Mang B. (2002): 90 éves a Debreceni Egyetem. Debreceni Egyetem, Debrecen.*
118. *Mang B. (2003): A magyar felsőoktatás jövőképe. BMEU konferencia előadás Budapest.*
119. *Maskell P. – Eskelinen H. – Hannibalsson I. – Malmberg A. – Vatne E. (1998): Copetitiveness, locational learnings and regional development: Specialisation and prosperity in small open economies. – Longman.*
120. *Mádl F. (2002): 90 éves a Debreceni Egyetem. Debreceni Egyetem, Debrecen.*
121. *Mátyás J. (2002): Regionális együttműködés – befektetés a jövőbe – „XXI. század – Irány az Európai Unió”. ECOSTAT-Időszaki közlemények 15. kötet*
122. *Mezei B. szerk. (2003): Magyar Alkotmánytörténet. Isis Kiadó, Budapest.*
123. *Mihályi P. (2002): Mit érnek a közgazdász diplomák? Figyelő 37. szám. 46-54.*
124. *MEH (2003): Regionális fejlesztés 2004-2006. Miniszterelnöki Hivatal, Nemzeti Területfejlesztési Hivatal. Budapest.*
125. *Molnár G. (2005): Túlértékelik diplomájukat a közgazdász pályakezdők. <http://www.fn.hu>*
126. *Motta, M. (2004): Competition Policy. Theory and Practice. Cambridge University Press, Cambridge.*
127. *Nagy A. J. (2005): European funds in the development of the North Great Plain region. Debreceni Szemle, Debrecen.*
128. *Nagy B. (1999): Munkahelyi előmenetel. In: Szerepváltozások – Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI-Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviseleti titkárság.*
129. *Nagy J. (2005): Tudományos együttműködés és régiófejlesztés. – Debreceni Szemle 1. sz. Debrecen, 36–45.*
130. *Nagy J. – Baranyi B. (2005): A Debreceni Egyetem szerepe a regionális fejlődésben. Buday-Sántha Attila - Erdősi Ferenc – Horváth Gyula (szerk.): PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyve, Pécs 203-213.*
131. *Nagy J. – Dobos A. – Kovács J. (1999): The sustainable agriculture, with a special emphasis on the Eastern-Hungarian Region. Anal Univ. Oradea, V, 39–47.*
132. *Nemes N. J. (1987): A regionális gazdasági fejlődés összehasonlító vizsgálata. – Akadémiai Kiadó.*

133. *Némedi L. (1988): A Kossuth Lajos Tudományegyetem rövid története. Debrecen.*
134. *NVT (2003): Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire, 3. változat Társadalmi egyeztetésre. Budapest, 2003. április 14.*
135. *Nyitrai J. (2004): Bologna árnyékában A hét 2/2*
136. *OECD (1997): Regional Competitiveness and Skills. OECD, Paris.*
137. *O'Leary, J. (2004): Top performers on the global stage take a bow. World University Rankings Editorial. The Times Higher Education Supplement.*
138. *Orbán I. (2002): Versenyképesség és fejlődési lehetőségek – „XXI. század – Irány az Európai Unió”. ECOSTAT-Időszaki közlemények 15. kötet*
139. *OFFI (2003): Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda*
140. *Palánkai T. (2003): Az európai integráció gazdaságtana Budapest.*
141. *Patkós A. (2003): Kutatás és egyetem kapcsolata Európában és Magyarországon. Magyar Tudomány, 2003/8.*
142. *Pató E. (2004): Munka nélkül... www.szochalo.hu*
143. *Petres – Tóth (2004): Válogatott fejezetek statisztikából. (PhD hallgatók részére) Jegyzet, SzTE GTK, Szeged.*
144. *Pilisbegyi P. (2005): Egyetemünk története. Debrecen.*
145. *Polónyi I.–Tímár J. (2001): Tudásgyár vagy papírgyár. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.*
146. *Polónyi I. (2002): A hazai felsőoktatás gazdálkodásának szabályozása Competitio I. évf. 1 szám Debrecen. 27-44.*
147. *Polónyi I. (2003): Egy új kar beágyazódása a régióba. Competitio II. évf. 2. szám 1-13.*
148. *Polónyi I.–Tímár J. (2006): Oktatáspolitikai. Magyar Tudomány I. szám, 38-47.*
149. *Porter, M. E. (1990): The Competitive Advantage of Nations. New York, Free Press.*
150. *Porter, M. E. (2001): Clusters of Innovation: Role of Universities in the Economic Development. Washington, Council of Competitiveness.*

151. *Rechnitzer J. (1997):* A helyi gazdaságfejlesztést szolgáló különféle állami alapok területi felhasználása. Készült a „Magyarország az ezredfordulón” (Stratégiai kutatási programok). Területfejlesztési nemzeti program megalapozása: A regionális és településfejlődés folyamatai Magyarországon, című téma keretében. Témavezető: Enyedi Gy. MTA RKK, Pécs-Győr. Kézirat
152. *Rechnitzer J. (1998):* Területi stratégiák. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 45-62, 181-185.
153. *Rechnitzer J. – Lengyel I. (2000):* A városok versenyképességéről. In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Szerk.: Horváth Gy. – Rechnitzer J. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 130-152.
154. *Rechnitzer J. (2001a):* Szerkezeti változások a regionális gazdaságban PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola habilitációs előadások. Pécs.
155. *Rechnitzer J. (2001b):* A felsőoktatás regionális változásai. In: A felsőoktatás és kutatás alapkérdései. Szerk.: Várkonyi A. Budapest: Felsőoktatási és Tudományos Tanács, 56-79.
156. *Rechnitzer J. – Hardi T. szerk. (2003):* A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére. SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet Győr. (Tudományos Füzetek, 5.)
157. *Rechnitzer J. – Enyedi Gy. (2003):* Marginalization in the Hungarian urban network. In: Policies and Strategies in Marginal Regions. Summary and Evaluations. Eds.: Leimgruber, W. Majoral R., Chul-Woo Lee. Aldershot: Ashgate, 187-197.
158. *Rezsőfi I. (2004):* Rövidtávú munkaerő piaci prognózis a 2005. évre, Debrecen.
159. *Richardson, H. W.(1969):* Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change. New York.
160. *Rodrigues, M. J. (2005):* The debate over Europe and the Lisbon strategy for growth and jobs. Background Paper for the Advisory Group „Social Sciences and Humanities in the European Research Area” kézirat. Brüsszel.
161. *Rózsa O. (2006):* Esélyegyenlőség nők és férfiak között. PTE TTK Felnőttképzési és Emberi Erőforrás fejlesztési Intézet periodikája. II. évf. 1. szám. Pécs.
162. *Sarudi Cs. (2003):* Térség és vidékfejlesztés Agroinform Kiadó Kaposvár.
163. *Schultz Th. W. (1983):* Beruházások az emberi tőkébe. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

164. *Selmeczy I. (2006):* Növekvő különbségek a friss diplomások piacán. Világgazdaság online.
165. *Szabó L. (2003):* Versenyképességünk javításának innovációs adottságai. Bővülő Európa- Tények és tanulmányok. Regiszter Kiadó, Budapest.
166. *Szabó Gy. (2003):* Felsőoktatás, tudományos élet - Csiszér Zoltán szerk.: Észak-alföldi régió Csiszér kiadó Debrecen. 174-179.
167. *Székeley Cs. (2003):* Felsőoktatási modellek az Európai Unióban. BMEU konferencia előadás Budapest.
168. *Széles A. (2005):* Az agrárgazdaság fejlesztésének feltételrendszere és lehetőségei az Észak-alföldi régióban. XLVII Georgikon Napok Keszthely. CD kiadvány.
169. *Szögi L. szerk. (1994):* Hat évszázad magyar egyetemei és főiskolái. Művelődési és Közoktatási Minisztérium Budapest.
170. *Szögi L. (2001):* Az évszázados universitas Professzorok Háza Budapest.
171. *Swift, M. (1978):* A Regional Policy for Europe. London, Fabian Society.
172. *Statistikai tájékoztató a felsőoktatásról 2004/2005.*
173. *Talyigás J. (1998):* Integráció és információ Magyar Országgyűlés Budapest.
174. *Teperics K (2002):* A Hajdú-Bihar megyei diplomások munkaerőpiaci helyzetének vizsgálata (A Debreceni Egyetem hatása a humán erőforrásokra). Studia Geographica, a DE Földrajzi Tanszék. Debrecen.
175. *The Times (2004):* World University Rankings. The Times Higher Education Supplement.
176. *Thursby (2000):* What Do We Say About Ourselves and What Does It Mean? Yet Another Look at Economics Department Research. Journal of Economic Literature, 38. Jun. 383-404.
177. *Tomcsányi P. (2000):* Általános kutatómódszertan. Kő-Print Nyomdaipari Kft, Budapest.
178. *Tóth L.(1998):* A magyar agrárpolitika dilemmái az EU csatlakozás kapcsán. Terület- és vidékfejlesztés az EU-ban és Magyarországon. Nemzetközi Közéleti Konferencia (1998. november 23-24.) Ajka.
179. *Tóth L. (2006):* Pályakezdők munkaerő-piaci helyzete. Consultation Magazin. Budapest.

180. *Tóth T. (2001): Az európai egyetemek és a modern filozófiák In: Az európai egyetem funkcióváltásai szerk.: Tóth Tamás Professzorok Háza Budapest.*
181. *Tóthné Kiss E. szerk. (2004): Az integráció első négy éve a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumában. Debrecen.*
182. *Török Á. (1999a): A versenyképesség és technológiamenedzsment. In: Bevezetés az innováció-menedzsmentbe. Szerk.: Inzelt A. Budapest, 64–95. o.*
183. *Török Á. (1999b): Verseny a versenyképességért. Miniszterelnöki Hivatal, Integrációs Stratégiai Munkacsoport Kiadványa, Budapest.*
184. *Török Á. (2006): Az európai felsőoktatás versenyképessége a lisszaboni célkitűzések. Közgazdasági Szemle, LIII. évf. 310-329.*
185. *Trón Zs. (2005): A többszintű kormányzás kifejlődése a regionális politikában – tanulságok az Észak-alföldi régióból. Competitio IV. évf. 2. szám. Debrecen.*
186. *UnivPRESS-ranking© (2002): Szakértői tanulmány és az UnivPRESS-ranking© prezentációja a magyar egyetemek és főiskolák presztízsrangsorainak kialakításáról. Budapest.*
187. *Varga A. (2004): Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. Közgazdasági Szemle 3. 259-275.*
188. *Varga J. (1998): Mít tudnak a várható keresetekről a felsőoktatásban tanulók; Galasi Péter-Nagy Gyula-Tímár János: A fiatalok munkaerőpiaci helyzetének változása a kilencvenes években. BKE. p 101-109.*
189. *Varga Z. (1967): A Debreceni Tudományegyetem története I. (1914-1944), Debrecen.*
190. *Varga Zs. (2004): Kutatásfejlesztés és innováció (szakdolgozat) Debrecen.*
191. *Vámos D. (2002): A hatékonysági kérdések a felsőoktatásban I. Magyar Felsőoktatás 4., Budapest 36-38.*
192. *Vincze Sz. (2005): A területi statisztikai elemzések módszertani kérdései: Korreláció- és regressziószámítás. – Kézirat. Debrecen.*
193. *Vincze Sz. – Rófi M. (2005): Az Észak-alföldi régió versenyképességének statisztikai szempontú megközelítése. In: Baranyi B. szerk: Közelítések. MTA Regionális Kutatások Központja Debrecen 2005.*
194. *Zádor M. (2004): Az Európai Unió felzárkózási tartalékai, a lisszaboni stratégia I. Bővülő Európa-Tények és tanulmányok, 1. szám. Regiszter Kiadó, Budapest.*

Internetes hivatkozások:

Net1: <http://www.eszakalfold.hu>

Net2: <http://www.europe.hu>

Net3: <http://www.fmm.gov.hu>

Net4: <http://www.techno.karrier.hu/cikkek/ismeros.php> - Magyar Hírlap: Ismerős sem árt a diploma mellé.

Net5: <http://www.afsz.hu/> Állami Foglalkoztatási Szolgálat, 2005

Net6: <http://www.vilaggazdasag.hu> - Feketelistán a gyenge egyetemek, 2006. január 31.

Net7: <http://www.techno.karrier.hu>

Net8: <http://www.frissdiplomas.hu>

ÁBRÁK

1. ábra A regionális célú kiadások aránya az EU költségvetésében	14
2. ábra A strukturális és kohéziós alap kiadásai 2000 és 2006 között	19
3. ábra Az egy foglalkoztatottra jutó GDP az országos átlag százalékában.....	24
4. ábra A régiók versenyképességének piramis modellje	31
5. ábra Magyarországi régiók népessége 1996-2004 között.....	33
6. ábra Működő vállalkozások száma az Észak-alföldi régióban 1996 és 2003 között...	35
7. ábra A beruházások megoszlása 2004-ben Magyarország régiói között	36
8. ábra A kutatás programja.	40
9. ábra A visszaküldött kérdőívek száma	42
10. ábra A GDP egy főre jutó értékének (ezer Ft) alakulása	46
11. ábra A bruttó hozzáadott érték a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint, 2003	47
12. ábra Az egy főre jutó bruttó hazai termék.....	48
13. ábra Az egy foglalkoztatottra jutó GDP (ezer Ft), 2003	49
14. ábra A 15-74 éves népesség foglalkoztatottságának alakulása a régiós átlaggal összevetve 1994-2003. között.....	50
15. ábra A gazdaságilag aktív és inaktív népesség 1994-2003. között	52
16. ábra A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása, 2002-2004.....	53
17. ábra Alkalmazásban állók száma gazdasági ágak szerint.....	54
18. ábra A foglalkoztatottság és a munkanélküliségi ráta alakulása az Észak-alföldi régióban, 1996-2004.....	56
19. ábra A regisztrált munkanélküliek száma végzettség szerint, 2003	58
20. ábra A felsőoktatás regionális hatásai.....	65
21. ábra Tudományos minősítéssel rendelkezők száma.....	71
22. ábra Bevétel szerinti országos rangsor	72
23. ábra Az egyetemek helyi gazdasági hatásai	75
24. ábra A végzettek elhelyezkedésének gyorsasága	88
25. ábra A végzettség szerinti elhelyezkedés aránya karonként	90
26. ábra A végzett hallgatók jövedelem szerinti megoszlása karonként	93
27. ábra A DE-en végzettek által betöltött beosztások aránya karonként	96
28. ábra A végzett hallgatók milyen arányban választanák ismét a Debreceni Egyetemet tanulmányuk színhelyéül.....	98

29. ábra A hallgatók jövedelme befolyásolja-e a DE újra választását.....	99
30. ábra A hallgatók munkába való elhelyezkedésének gyorsasága a DE ismételt választása	100
31. ábra A hallgatók képesítésének megfelelő területen történő elhelyezkedése	101
32. ábra A szakmai karrier lehetősége és a DE ismételt választása közötti összefüggés szemléltetése.....	104
33. ábra A mintában szereplő karok hallgatói körében az intézmény által közvetített tudás hasznosságának és értékességének megítélése	105
34. ábra A jövedelem kategóriákban a tudás hasznosságához és értékességéhez tartozó átlagpontoszámok.....	106
35. ábra A tudás hasznosságának megítélése és a DE ismételt választása közötti összefüggés szemléltetése.....	107
36. ábra A tudás értékességének megítélése és a DE ismételt választása közötti összefüggés.....	108

TÁBLÁZATOK

1. táblázat Magyarország regionális területbeosztása.....	23
2. táblázat Az Észak-alföldi régió fejlettségének néhány jelzőszáma	33
3. táblázat A kérdőíves vizsgálatban részt vevő egységek adatai.....	41
4. táblázat A foglalkoztatottak és a munkanélküliek száma és megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2001	59
5. táblázat Országos adatok a magyar felsőoktatásról.....	62
6. táblázat Oklevelet szerzettek száma	62
7. táblázat A végzett hallgatók megoszlása lakhely és munkahely szerint megyékként ..	81
8. táblázat A végzett hallgatók elhelyezkedési rangsora megyék szerint.....	83
9. táblázat A végzett hallgatók elhelyezkedési rangsora megyék szerint.....	85
10. táblázat A különböző beosztásokban elhelyezkedők aránya karonként.....	95
11. táblázat A karok sorrendjének alakulása az alma mater szerepére vonatkozó kérdés tekintetében	102
12. táblázat A Kruskal-Wallis próba eredménye	103
13. táblázat A Kruskal-Wallis próba eredménye	106
14. táblázat A tudás értékesége és a DE ismételt választása közötti összefüggése közötti vizsgálathoz tartozó kontingencia-táblázat.....	108
15. táblázat A vállalatok fő jellemzői	110

TÉRKÉPEK

1. térkép Európai Unió.....	10
2. térkép Magyarország régiói.....	23
3. térkép Jelentkezés a felsőoktatásba lakás és képzési hely szerint	80
4. térkép A végzett hallgatók elhelyezkedésének területi megoszlása	84
5. térkép Végzett hallgatók jövedelem szerinti elhelyezkedése	91

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet	Hallgatói kérdőív
2. sz. melléklet	Visszaküldött kérdőívek aránya 2000-2005. között
3. sz. melléklet	Keresztábrák

Kedves Végzett Hallgatónk!

A Debreceni Egyetem oktatási, kutatási tevékenységére minőségügyi rendszert alakított ki. Célunk hallgatóink igényeinek magas színvonalú kielégítése. Ennek érdekében szükségesnek tartjuk az Ön véleményét megismerni, ezért az alábbi kérdőívvel fordulunk végzett hallgatóinkhoz.

Tisztelettel kérjük, hogy válaszaival segítse munkánkat és a kitöltött kérdőívet a mellékelt válaszborítékban küldje meg részünkre.

1. Személyes vonatkozású kérdések

Neme: nő férfi

Kora: év

Családi állapota: házas, nőtlen/hajadon, élettársi kapcsolat, elvált

Lakhelye: (megye); (város)

Lakáshelyzetét hogy jellemezné?

- Saját lakásom van
- Élettársam/házastársam lakásában lakom
- Szüleimnél lakom
- Albérletben lakom
- Munkásszállóm/kollégiumban lakom

Melyik évben végezte el az egyetemet?

Az elvégzett szak(ok) megnevezése:

Melyik karo(ko)n végzett?

- Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar
- Állam és Jogtudományi Kar
- Általános Orvostudományi Kar
- Bölcsészettudományi Kar
- Konzervatórium Kar
- Egészségügyi Főiskolai Kar
- Fogorvostudományi Kar
- Gyógyszerésztudományi Kar
- Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar
- Informatikai Kar
- Közgazdaságtudományi Kar
- Mezőgazdaságtudományi Kar
- Műszaki Főiskolai Kar
- Népegészségügyi Kar
- Természettudományi Kar

A felmérés következő részében végzett hallgatóink elhelyezkedési körülményire, a munkahely milyenségére, beosztására, munkakörére, munkajövedelmére kérdezzük rá. **Intézményünk számára ezek az információk azért jelentősek, mert az Önök tapasztalata hozzájárulhat intézményünk oktatási színvonalának fejlesztéséhez.**

2. A munkába való elhelyezkedés körülményei, karrier

A végzést követően mikor sikerült elhelyezkednie?

- azonnal, félév múlva, egy év múlva, még most sem.

Milyen módszerrel keresett állást?

- Hirdetés útján
 Család/ismerősök segítségével
 Főiskolai/egyetemi kapcsolatok, állásbörze
 Tanulmányi szerződés
 Személyes érdeklődés, önéletrajz elküldése
 Fejvadász segítségével
 Munkaügyi központon keresztül
 Szakmai gyakorlat/munkakapcsolat által
 Egyéb:.....

Képesítésének megfelelő területen helyezkedett-e el?

- igen,
 nem,
 részben

Jelenlegi munkahelye a végzés óta hányadik?.....

Átlagos bruttó havi jövedelme?

- 50 ezer Ft alatt
 50 – 100 ezer Ft
 101 – 150 ezer Ft
 151 – 200 ezer Ft
 201 – 500 ezer Ft
 500 ezer Ft fölött

Milyen a munkaviszonya jellege?

- Közalkalmazott
 Köztisztviselő
 Magán cég alkalmazottja
 Multinacionális cég alkalmazottja
 Vállalkozó
 Még tovább tanul
 Munkanélküli
 Egyéb:.....

3. A munkahelyre, karrierre vonatkozó információk

Munkahelye tulajdonosi formáját hogyan jellemezné?

- Saját/egyéni vállalkozás
 Magyar tulajdonú vállalkozás
 Külföldi tulajdonú vállalkozás
 Vegyes tulajdonú vállalkozás
 Állami tulajdonú cég
 Közigazgatási szerv/intézmény
 Nonprofit szervezet

Milyen méretű cégnél dolgozik?

- Egyszemélyes vállalkozás
 2 – 9 fő
 10 – 49 fő
 50 – 99 fő
 100 – 199 fő
 200 – 499 fő
 500 fölött

Melyik megyében található a munkahelye?

Beosztása?

- A cég első számú vezetője
 Felsővezető
 Középvezető
 Alsóvezető
 Beosztott
 Egyéb:.....

4. Az alma mater szerepe

Hétfokozatú skálán értékelje, hogy szakmája társadalmi elismertsége, presztízse és a szakmájában a karrier lehetőségét hogyan látja!

Társadalmi elismertség	1	2	3	4	5	6	7
Presztízsz	1	2	3	4	5	6	7
Karrierlehetőség	1	2	3	4	5	6	7

Az egyetemen megszerzett tudás mennyire

hasznos	1	2	3	4	5	6	7
értékes	1	2	3	4	5	6	7

Hogyan közvetítette intézményünk

a gyakorlati ismereteket	1	2	3	4	5	6	7
a szakmai ismereteket	1	2	3	4	5	6	7
a kommunikációs ismereteket	1	2	3	4	5	6	7

Hogyan alakította ki és fejlesztette intézményünk

a problémamegoldó készséget	1	2	3	4	5	6	7
a szakmai szemléletet	1	2	3	4	5	6	7
a szakmai problémákra való felkészítést	1	2	3	4	5	6	7

Hogyan sikerült fejleszteni intézményünknek

az emberekkel való bánásmódot	1	2	3	4	5	6	7
a nyelvtudást	1	2	3	4	5	6	7
a világban való tájékozódást	1	2	3	4	5	6	7

Hogyan értékeli

az oktatás színvonalát	1	2	3	4	5	6	7
az oktatók felkészültségét	1	2	3	4	5	6	7
az oktatók segítőkészségét	1	2	3	4	5	6	7

Mennyire szükségesek jelenlegi munkájához az alábbi ismeretkörök?

gazdasági ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
jogi ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
társadalmi ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
szervezési ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
menedzsment ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
kommunikációs ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
nyelvi ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
informatikai ismeretek	1	2	3	4	5	6	7
szakmai alapozó tárgyak	1	2	3	4	5	6	7
államvizsga tárgyak	1	2	3	4	5	6	7
szakmai gyakorlatok	1	2	3	4	5	6	7

Rakja sorrendbe milyen személyiségjegyeket tart a legfontosabbnak

- kommunikációs készség
- problémamegoldó készség
- érdeklődés az új technikai és tudományos eredmények iránt
- nyitottság
- önfejlesztő készség
- kreativitás
- szakmai, elméleti felkészültség
- Egyéb:.....

Ha most jelentkezne felsőoktatási intézménybe, melyik egyetemet/főiskolát választaná?

- Debreceni Egyetem
- Egyéb intézmény

Milyen továbbképzési formát tartana leginkább hatékonynak előmeneteléhez?

- posztgraduális képzés
- tanfolyam
- vállalati tréning
- önképzés
- Egyéb:.....

Milyen posztgraduális képzésre jelentkezne szívesen?

.....
.....
.....

Kérjük tegyen javaslatot az intézmény/kar minőségi színvonalának javítására!

.....
.....
.....
.....
.....

Köszönjük, hogy kérdőívünket kitöltötte és ezzel is hozzájárult az alma mater szolgáltatási színvonalának javításához!

Debreceni Egyetem

Kitöltési útmutató

1. rész: Személyes vonatkozású kérdések

Kérjük, hogy a személyes adataira vonatkozó kérdéseknél egyértelműen jelölje (karikázza be, húzza alá) választát. A feleletválaszoló kérdések esetében a kipontozott helyre írja a választ.

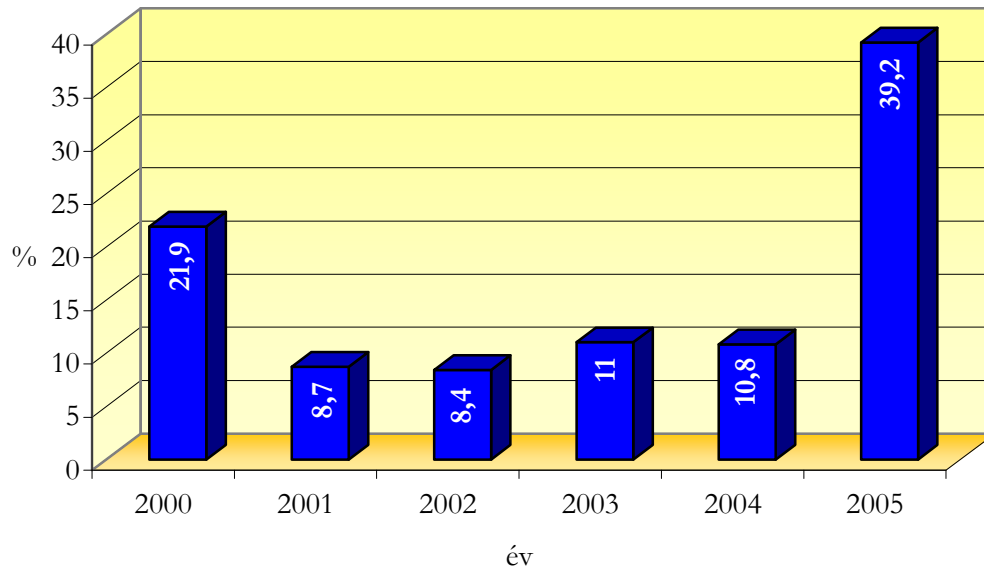
2. - 3. rész: Munkában való elhelyezkedés és Munkahelyre, karrierre vonatkozó kérdések

A munkában való elhelyezkedés körülményeire vonatkozó kérdéseknél egyértelműen válasszon az adott lehetőségek közül (karikázza be, húzza alá) választát. Azoknál a kérdéseknél, ahol több válaszlehetőséget is elképzelhetőnek tart (pl.: Milyen módszerrel keresett állást), minden lehetőséget jelöljön be.

4. rész: Az alma mater szerepére vonatkozó kérdések

- Hétfokozatú skálán jelölje be a kérdésekre adandó választ: (7) a legmagasabb érték, az (1) pedig a legalacsonyabb.
- Azoknál a kérdéseknél, ahol sorrend bejelölésére kérjük, számozással jelölje az Ön által felállított sorrendet (1-első, legfontosabb...).
- Azoknál a kérdéseknél, ahol több válaszlehetőséget is elképzelhetőnek tart (pl.: Milyen továbbképzési formát tartana leginkább hatékonynak előmeneteléhez?), minden lehetőséget jelöljön be.
- A feleletválaszoló kérdések esetében a kipontozott helyre írja a választ.

A válaszadók aránya 2000-2005 között

Forrás: Saját szerkesztés.

3.1 keresztábra a 24. ábrához

A megkérdezett melyik karon végzett és a megkérdezettnek a végzés után mikor sikerült elhelyezkednie változók között

Kar	A végzés után mikor sikerült elhelyezkedni?				Összesen
	Azonnal	Fél év múlva	Egy év múlva	Még most sem	
AVK N _{AVK} %	124 54,9%	63 27,9%	15 6,6%	24 10,6%	226 19,6%
BTK N _{BTK} %	142 66,4%	40 18,7%	13 6,1%	18 8,9%	213 18,5%
HPFK N _{HPFK} %	224 58,0%	83 21,5%	40 10,4%	39 10,1%	386 33,5%
MTK N _{MTK} %	61 45,2%	35 25,9%	14 10,4%	25 18,5%	135 11,7%
TTK N _{TTK} %	140 72,5%	32 16,6%	10 5,2%	11 5,7%	193 16,7%
Összesen	691	253	92	118	1153

Forrás: Saját szerkesztés

3.2 keresztábra a 25. ábrához

A megkérdezett melyik karon végzett és a megkérdezettnek sikerült-e a képzésének megfelelően elhelyezkednie változók között

Kar	Sikerült-e képzésének megfelelően elhelyezkednie?			Összesen
	Igen	Nem	Részben	
AVK N _{AVK} %	90 43,9%	50 24,4%	65 31,7%	205 19,1%
BTK N _{BTK} %	117 58,8%	41 20,6%	41 20,6%	199 18,6%
HPFK N _{HPFK} %	264 73,1%	42 11,6%	55 15,2%	361 33,7%
MTK N _{MTK} %	61 51,3%	36 30,3%	22 18,5%	119 11,2%
TTK N _{TTK} %	136 73,1%	14 7,5%	36 19,4%	186 17,4%
Összesen	668	183	218	1070

Forrás: Saját szerkesztés

3.3 keresztábra a 26. ábrához
A megkérdezett melyik karon végzett és a megkérdezett bruttó jövedelme között

Kar	A megkérdezett havi bruttó jövedelme						Összesen
	50 eFt alatt	50 – 100 eFt	101 – 150 eFt	151 – 200 eFt	201 – 500 eFt	500 eFt fölött	
AVK N _{AVK} %	2 7,1%	43 19,8%	63 12,5%	58 30,5%	34 33,0%	3 20,0%	203 19,2%
BTK N _{BTK} %	9 32,1%	34 15,7%	105 20,8%	27 14,2%	17 16,5%	3 20,0%	195 18,4%
HPFK N _{HPFK} %	13 46,4%	90 41,5%	239 47,2%	19 10,0%	2 1,9%	0 0%	363 34,3%
MTK N _{MTK} %	2 7,1%	27 12,4%	36 7,1%	29 15,3%	17 16,5%	4 26,7%	115 10,9%
TTK N _{TTK} %	2 7,1%	23 10,6%	63 12,5%	57 30,0%	33 32,0%	5 33,3%	183 17,3%
Összesen	28	217	506	190	103	15	1059

Forrás: Saját szerkesztés

3.4 keresztábra a 27. ábrához
**A megkérdezett melyik karon végzett és a megkérdezettnek milyen beosztásban sikerült
 elhelyezkednie változók között**

Kar	A végzés után mikor sikerült elhelyezkedni?				Összesen
	E.v.+F.v.+K.v.	Alsóvezető	Beosztott	Egyéb	
AVK N _{AVK} %	40 19,5%	8 3,9%	149 72,7%	8 3,9%	205 19,5%
BTK N _{BTK} %	18 9,4%	6 3,1%	156 81,7%	11 5,8%	191 18,1%
HPFK N _{HPFK} %	27 7,7%	18 5,1%	294 82,8%	16 4,5%	355 33,7%
MTK N _{MTK} %	27 23,3%	8 6,9%	70 60,3%	11 9,5%	116 11,2%
TTK N _{TTK} %	22 11,8%	10 5,4%	136 73,1%	18 9,7%	186 17,4%
Összesen	134	50	805	64	1053

Forrás: Saját szerkesztés

3.5 keresztábra a 28. ábrához

A megkérdezett melyik karon végzett és választaná-e ismételt tanulmányait színhelyén a Debreceni Egyetemen változók között (28. ábra)

Kar	Választaná-e tanulmányait színhelyén ismételt a DE-et?		Összesen
	Igen	nem	
AVK N _{AVK} %	189 85,9%	31 14,1%	220 20,2%
BTK N _{BTK} %	151 77,8%	43 22,2%	194 17,9%
HPFK N _{HPFK} %	283 78,6%	77 21,4%	360 33,1%
MTK N _{MTK} %	107 82,9%	22 17,1%	129 11,9%
TTK N _{TTK} %	149 81,0%	35 19,0%	184 16,9%
Összesen	879	208	1087

Forrás: Saját szerkesztés

SUMMARY

One of the most important objectives of the European Union is to strengthen, in accordance with the principles of equity, impartiality and solidarity, the economic and social cohesion among regions that are at different levels of development and have various structures. The regional policy of the EU aims at reducing disparities and gaps in development of regions by applying coordinated national- and community-level, economic and structural instruments. The Union in the 21st Century must address new challenges such as globalization, enlargement, improving competitiveness, reducing the high level of unemployment, managing negative demographic trends, and increased coordination and improving the efficiency of external relations. Support for cohesion in the EU concentrates on three main areas: development of human resources, assistance for enterprises, and the facilitation of creating basic infrastructure. Support in all three areas influences the situation of a given region and promotes internal and external development that results in the evolution of long-term development factors.

Hungary became a Member State of the European Union 1 May, 2004. One of the basic conditions for Hungary to be able to utilize Structural Funds for regional development was to join the NUTS system. The Territorial Statistical Units – also as being Objective 1 Regions – are the most important categories for acquiring funds within the EU's system for regional support especially for the purposes of Structural Funds. For Hungary the most important sources of funding for their regional policy include Cohesion Funds and Structural Funds. Since the end of the 1970's globalization has considerably changed the conditions and characteristics of competition. Competitiveness has become a major issue, and its definition in the concepts of programmes for the support of competitiveness is based on the fundamental characteristics of globalization. From 2007 on competitiveness will gain priority over the strengthening of economic and social cohesion in the European Union.

Competition, in a broad sense, is always understood as a kind of contest or rivalry for resources and goods of limited availability. Today the description of trends in the globalized world economy clearly defines competitiveness at the level of companies (micro level), industries and regions (meso level), and national economies (macro level). The unified concept of competitiveness has been facilitated by the need for a generally accepted theoretical definition that can be measured well and can be used in economic

policies. Various approaches and methods were used to define competitiveness. The concept of competitiveness is as old as market and competition; it refers to success in the market, commitment, and capabilities to enter into competition.

In line with the clarification of the concept of competitiveness, the concept of regional competitiveness has also been clarified. Among others, the fifth regional periodic report published by the European Commission in 1994 connects competitiveness and cohesion. Regional competitiveness in an open economy is defined as „the ability of the regions to ensure relatively high incomes and relatively high employment rate”. The competitiveness of the regions is for the benefit of the public, i.e. the efforts for developing and strengthening are aimed at improving the welfare as well as the standard and quality of life of the people living in the regions. The concept is rather general, however, if we attribute measurable categories to it, it can be applied. Regional competitiveness does not have a single indicator, rather, it is a combination of interrelated economic categories, the modification of any of which entails the change of at least another factor. It is not just the absolute level of these basic categories (productivity, employment, regional GDP) that is important but their rate of growth is also significant. The definition and measuring of regional competitiveness make it possible to compare regions, to measure their development against an earlier stage, and it can indicate the opportunities of a region for future development.

This study concentrates on certain aspects of employment, out of the three basic indicators, from the perspective of an institution of higher education. The qualification of the work force and the availability of a high-level knowledge base is crucial as regards the evolution and sustainability of regional competitiveness. The ratio of highly-qualified human resources is significant in successful regions. The quality of human capital depends mainly on the efficiency of educational and training systems, which means, on the one hand, it reacts flexibly to the needs of the labour force market, and, on the other hand, it prepares young people and retrains current workforce for creative and innovative activities, the requirements of the information society, and business services.

There are significant disparities among the regions in Hungary as regards the level of economic development and social relations. Out of the seven Territorial Statistical Units in Hungary the North Great Plain Region lags behind the most in a

number of aspects. One of the most fundamental indicators of the level of development and competitiveness is the gross domestic product; GDP per capita in the North Great Plain Region is the lowest compared to other regions in Hungary. The reasons for the backwardness of the region consisting of Hajdú-Bihar County, Szabolcs-Szatmár-Bereg county, and Jász-Nagykun-Szolnok county, include, among others, limited competitiveness of the economy of the region, the dominance of agriculture over industry and services and their less significant contribution to the economy, the lack of modern transport infrastructure, and low level of investments due to absence of capital. A high number of free workforce is available and, because of the institutions of higher education, the ratio of young people is higher than the national average, however the level of training is low, and a large proportion of highly qualified professionals leaves the region. Debrecen is the only town in the North Great Plain region that qualifies as a 'regional centre' based on its role as an economic hub, on its internationally renowned university, and its intellectual background promoting innovation-based economic development.

In addition to regional GDP, the other fundamental indicator of competitiveness is work efficiency measured by GDP per employee. The regional differences as regards work efficiency are similar to those of GDP per capita. There are significant disparities concerning GDP per employee among various areas of the country. Work efficiency in the North Great Plain region has decreased at the same rate as the national average in the past years, even though Szabolcs-Szatmár-Bereg county has experienced an increase in this respect. The rate of increase has been higher in more developed regions than in other regions.

The economically active population is understood as the sum of the number of employed and unemployed people. The employment rate, which shows the percentage of working-age people (15-74 years of age) who are employed, is considered to be the third basic category of regional competitiveness. Employment rate in more developed regions is 10-12% higher than in other regions. In regions lagging behind, such as the North Great Plain region, job opportunities are limited, therefore the rate of increase is also low, lower than in more developed regions. The competitiveness of a region is greatly influenced by economic activity of the population in the region for the assessment of which the number, rate, and structure of employment as well as the analysis of the situation of unemployment serve as the bases.

The unemployment rate decreased gradually between 1996 and 2004 and it followed a linear trend. Unfortunately, the North Great Plain Region and the Region of North Hungary are characterised by the lowest employment rate. The rate of unemployment shows a decreasing tendency in the North Great Plain Region as well, however, the unemployment rate is still significantly higher than the average of the regions. The number, composition, and quality of human resources have a significant impact on competitiveness. The educational structure of employed people clearly indicates that the modernising economy needs high-quality workforce, therefore those without education or training lose ground on the job market.

Opportunities to find employment vary according to the level of education of job seekers. Higher education in the region is outstanding; the number of students in higher-educational institutions is only second to Central Hungary. However, the general level of education of the population is low: the proportion of people with elementary education or without any formal education is the highest in the country. In 2003 the highest level of education of most registered unemployed was elementary or secondary, while the number of unemployed graduates was noticeably smaller. Among the three counties of the region the number of unemployed graduates is the highest in Hajdú-Bihar county which is due to the fact the number of undergraduates is also the highest. Because of the lack of appropriate relations between the educational, training system and the economy, the level and characteristics of the knowledge (the structure of training) of those leaving the educational system do not meet the requirements of the labour market. In certain areas of higher education, such as arts, natural sciences, and teacher training, the content of the curricula does not meet the needs of the labour market, especially in dynamically developing regions where there is a constant shortage of highly-qualified professionals. Because of the increasing number of students in higher education, opportunities for direct contacts between teachers and students have decreased, which has an adverse effect on the 'labour market quality' of graduates. In a broader sense, the system lacks educational institutions capable of developing on their own and adapting to their economic environment. Consequently, each region and the institutions of higher education located therein must make efforts to facilitate smoother transition from education to the labour market.

The Lisbon Strategy aims at making "the EU the world's most dynamic and competitive, knowledge-based economy" by the year 2010. More powerful and

sustainable development need to be ensured with more and higher quality jobs for its implementation. Following the adoption of the decree, the creation of the knowledge-based economy is a priority, which is closely connected to the improvement of competitiveness. According to the theory of regional policy, the key players as regards knowledge-based local economy are the training institutions, universities that produce trained human resources.

In conformity with Act LII. of 1999 on the restructuring of higher education institutions, new, integrated institutions of higher education were established 1 January 2000 offering wide scales of educational programmes. In the same year, together with 28 EU member states and candidate countries, Hungary signed the Bologna Declaration, which aims at the establishment of a European area of higher education by 2010. Towards this end, the participating countries will harmonize their educational policies in order to facilitate greater compatibility and comparability in the systems of higher education. The European area of higher education involves the adoption of a system essentially based on two main cycles, mobility of people, strengthening of the social dimension, quality assurance, advancing cooperation between academia and industry, support for European dimension and for life-long learning, enhancing the attractiveness and competitiveness of European institutions. The concept of competitiveness has entered higher education as the most important players in the knowledge-based economy that ensure competitiveness are the training institutions and universities that produce qualified human resources. Adaptation to a constantly changing societal and economic environment requires a high degree of flexibility from higher educational institutions.

The traditional roles of institutions of higher education and the requirements they need to meet have changed. The development process already completed in Western Europe has been delayed in Hungary, however, fast take-up is needed due to the substantial change in economy, the heavy increase of costs of education, the limited availability of government support, the rapid decrease of societal recognition, financial difficulties, and the new challenges posed by the EU membership. The only way out for higher education is to conduct rational and continuous dialogue with its environment, i.e. with regional players in order to create the desired balance between training, research and application.

The mission of universities will expand to include societal and economic development in addition to educating and carrying out research. This new institutional role is a generating role as the institution does not become a player in the market but facilitates and coordinates market processes. In a less-favoured region a university can give impetus to the economy in its vicinity by means of working out programmes for local and economic development and for the support of enterprises. The scientific and intellectual base is closely connected to its region, however, as a resource, it is generally not exploited for laying down the grounds for local development. Globalization factors and regional development have parallel impacts on the development of higher educational institutions in Hungary. Universities must become the scientific and intellectual centres of their respective regions, and must be capable of meeting the professional requirements of Hungary in the future. In a knowledge-based society, human knowledge, qualified and mobile workforce are the key elements of competitiveness, which has a significant impact on the competition potential of a region. Higher education has an outstanding role in this process.

The structure of higher education has changed. The market demand is growing, capacities have increased. Support has been reduced while efficiency has been improved, therefore the income generated by the institutions themselves have become more important. Competition is becoming fiercer, the goal is to attract students and to have access to funds. Institutions must take into consideration the following: the requirements of potential students, what majors and trainings they are interested in, as well as the needs of the labour market, and, accordingly, what knowledge must be provided for students. The growing number of students often questions the quality and efficiency of higher education. The human capital needed for society and economy is produced by organized education, such as higher education. Universities have become service providers selling education and knowledge. 'Consumers' do not form a homogeneous group, therefore the answers to the questions 'what makes a good university' and 'which university is good' are dependent on the target group.

For those completing their secondary education, the good university is a university that receives a lot of applications for enrolment. The choice of future students are influenced not only by the recognition of degrees issued by an institution and the quality of education but also the location of the institution (costs of living, travel), the duration of the education, the success rates of applications for enrolment,

and their personal preferences. For the students of an institution, a university is considered to be good if they are satisfied with the lecturers and the quality of education. The players of the market labour think a university is good if the knowledge of graduates is useful.

The origins of the University of Debrecen date back to the 16th Century. The re-integrated university was established in 2000, and it is one of the most prestigious institutions in North-East Hungary, and it is the centre of higher education and science. Based on several indicators the university ranks high among institutions of higher education in Hungary. No matter what standpoints we apply, it is always among the top institutions. It offers the widest scale of educational programmes: students are offered 288 majors in more than 10 fields of science at various levels of education: college-level education, university-level education, specialised further training, and advanced level specialised training. From September 2006 students can start their studies in 62 Bachelor level programmes and in a similar number of Master level programmes.

The role of the University of Debrecen, similarly to other higher educational institutions, is rather complex. It strives to establish bilateral cooperation with players in the labour market, and, at the same time, it makes efforts to ensure that students graduating from the university will find employment and they will be successful in the labour market.

The University of Debrecen has experience in partnership building with players in the labour market. It is a common practice in most faculties that representatives from industry are present at final examinations, and, graduation theses and PhD theses are prepared in collaboration with companies. Cooperation in the field of research and development (R&D, collaborative research), scholarships established by companies, the system of guest lecturers, the exchange of theoretical and practical professionals are the tools used by the University of Debrecen in order to enhance practice-oriented education especially at faculties providing training that requires practical approaches. One of the key projects of the Debrecen Development Pole (DFP) Programme is the Human Resources Development and Business Knowledge Centre, which, if implemented, will bring together all stakeholders of the region involved in education, training, recruitment, and related counselling, applied research, and product development. The Knowledge Centre will enable the University of Debrecen to meet the demands of the labour market by exploiting the knowledge base that has been

generated at the university. The following would be needed: monitoring the career development of students, university-level coordination of the activities aiming at assisting students in finding jobs, central registration of data linked to the Neptun-system, and analyses to help executive decision-making e.g. in a structure that is similar to the quality assurance system of the university. This way the University of Debrecen will not only meet the requirements of the labour market but also the expectations of students it educates.

We have conducted a questionnaire-based survey among students having graduated from the University of Debrecen the largest institution of higher education in the region. We only examined those faculties in the case of which the proportion of completed and returned questionnaires exceeded 20 p.c., therefore we analysed the answers of graduates from five faculties (AVK, BTK, HPFK, MTK, TTK).

The results have confirmed that from the point of finding employment, selecting the method for job searching, the time elapsed until a job was found, whether the job was in line with the qualification of the graduate, and what income and position the graduate was offered it was important which faculty the graduate received his/her degree from. At the same time, the faculty where students graduated from does not influence whether they are content with their alma mater. The level of satisfaction is significantly dependent on how soon they managed to find employment, and whether the job is in line with their qualification, but it is not dependent on the monthly income the respondents receive. The usefulness and value of the knowledge made available for students as well as career opportunities significantly influence the answers of respondents to the question whether they would select the University of Debrecen again as the place of their studies.

The University of Debrecen, offering one of the widest scale of educational programmes in the country and having exceptionally sound financial background, is located in one of the most backward regions of Hungary, however, the university is striving to maintain its leading position in the Hungarian higher educational market and trying to become a competitor for European institutions of higher education.

The achievements of the university make the management and the personnel of the institution face new challenges and difficulties with the same courage and honesty, and in cooperation with each other and with other players of society and economy, as they have always done in the history of the university. This way the University of Debrecen

will not only meet the requirements of the labour market and the expectations of students it educates but it will also contribute significantly to the competitiveness of the region it is located in.

NYILATKOZATOK

NYILATKOZAT

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Mezőgazdaságtudományi Karán az Interdiszciplináris Agrár- és Természettudományok Doktori Iskola keretében készítettem el a Debreceni Egyetem ATC MTK doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2006. július 13.

a jelölt aláírása

NYILATKOZAT

Tanúsítom, hogy Rófi Mónika doktorjelölt 2005 - 2006 között a fent megnevezett Doktori Iskola keretében irányításommal – irányításunkkal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult, az értekezés a jelölt önálló munkája. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2006. július 13.

a témavezető aláírása